Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Sydthy Årbog

2018

SYDTHY ÅRBOG
2018

Udgivet af:
Egnshistorisk Forening for Sydthy

Redaktionsudvalg:
Jenny Kobberø, Syrenvej 3, 7755 Bedsted Thy, tlf. 51 31 64 35
E-mail: jennykc47@yahoo.dk

Helge Thinggaard, Klostergade 34, 7770 Vestervig, tlf. 97 94 12 42
E-mail: helge.thinggaard@hotmail.com

Grete Lund Nikolajsen, Ettrupvej 10, 7760 Hurup, tlf. 40 41 54 23
E-mail: grete.lund.nikolajsen@skolekom.dk

Bjarne Madsen, Astrupvej 6, 7755 Bedsted, tlf. 97 94 58 03
E-mail: agj410@sol.dk

Jens Handrup, Tøttrupvej 5, Koldby, 7752 Snedsted, tlf. 97 93 66 10 - 30 50 69 92
E-mail: handrup@outlook.dk

Egnshistorisk Forening for Sydthy
(se side 110)

EAN 978-87-88919-40-0
ISSN 0900 2103

Forsidemotiv:
Kommuneplantagen ved Vestervig, akvarel af Leo Pallesgaard - juni 1946

Bagsidemotiv:
Kobberstik af Mette Jensdatter Laasby - 1755

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Dantryk A/S - 97 95 20 00
Skriften er 10,6 punkt Focus

Omslaget er Antik Cover og papiret Profi Silk 115 gr.

Indbinding er udført af Centrum-gf

SYDTHY ÅRBOG

2018

Udgivet af

Egnshistorisk Forening

for Sydthy

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord
Redaktionen 5

Krigssejler, en fortælling om en Bedsted-dreng, 1915-1942
Jens Handrup 6

Fra vestjysk thybo til østjysk bybo
Ove Hummelshøj 17

Husmandsbevægelsen på Mors, i Thy og Hanherred
Rita Christensen 26

Varsler og spøgelser ved havet
Jimmy Munk Larsen 28

Elisabeth og hendes dagbøger
Jens Kristian Lings 36

Den ny polimejster
Gustav Nielsen-Refs 46

Bondeplagerens hustru
Winni Østergaard 48

I land med skat om halsen
Knud Rs. Handrup 53

Thinghuskroen
Helge Thinggaard 58

Sommerudflugt til Himmerland
Rita Christensen 70

En tysk/dansk slægt i Thy – slægten Drechsler
Willy Mardal 72

Familien Pallesgaard
Karen Pallesgaard Munk 83

Konerne på Bubbel
Kaj Nissen 94

Hassing Brugsforening
Svend Sørensen og Else Bisgaard 98

Fra museets arbejdsmark
Jytte Nielsen 104

Egnshistorisk forening for Sydthy
Henrik Eriksen 108

Kontakt til foreningen
Redaktionen 110

Forord

Redaktionsudvalget

Kære læsere!
Med en sommer så varm og tør som aldrig i mands minde kunne man frygte, at også fortælleglæden i foreningen ville tørre ind. Som årbogens indhold udviser, er det dog ingenlunde tilfældet.

Heri findes en tragisk beretning fra de store verdenshave om en krigssejler af lokal oprindelse, et næsten overset fænomen i dansk søkrigshistorie.

En fortælling om indvandring til Thy af tysk arbejdskraft i sidste halvdel af 1800-tallet, der ellers var præget af stor udvandring fra egnen. En indvandring, der efterhånden blev til store indvandrerslægter.

Erindringsbilleder er skitseret fra et landbohjem i Sønder-Hørdum og fra den hedengangne Hassing Brugsforening.

Hertil kommer fra Vestervig en skildring af Thinghuskroen og den fortsatte beretning om den noget usædvanlige Pallesgaardfamilien.

Af ældre hændelser er der fra 1700-tallet en historie om en strandet sømand fra Vestindien, som havde syet sin formue ind i foret, samt en opgørelse over de utallige fødsler selv fruen på Westervig Closter måtte stå model til.

For den mere overtroiske læser kan der findes mere vidtløftig inspiration i en fortælling om varsler og spøgelser her på vestkysten.

Bogens forsideillustration er en akvarel tegnet af Leo Pallesgaard, Vestervig. Motivet er en hedelod i Vogntoft, Vestervig sogn – senere beplantet og kendt som "Kommuneskoven".

På bagsiden er et kobberstik fra 1755: Mette Jensdatter Laasby, fruen på Westervig Closter.

Dette og meget mere findes i årets årbog.

Redaktionen takker for alle bidragene og ønsker god læselyst.

Kirkegaardsindgangen i Vestervig, akvarel af Leo Pallesgaard. Juni 1946.

Krigssejler
- en fortælling om en Bedsted-dreng
1915-1942

Af Jens Handrup, Skyum

Barndommen

Lars' far, Jens Thomsen Lund Larsen, havde for en syvårig periode forpagtet gården Store Habæk ved Bedsted Enge af sin svoger Kristen Jessen, der også var ejer og kromand på Morup Mølle Kro. I den periode mødte han Kristine Bangsgaard, Bedsted. Han friede til hende, de blev gift, og hun flyttede ind. Året efter i 1915 blev Lars født.

Foto fra fællesbrylluppet i Skive. De nygifte fra venstre: Lars' forældre Kristine og Jens Thomsen og hans faster Laura med hendes mand Anton Ravnsmed.

I 1916 udløber forpagtningskontrakten, og parret overtager og flytter til den store gård, Vilhelmsminde, på 160 tdr. sæde (64 ha.) beliggende på højdedraget ved den nordøstlige ende af Ørum Sø.

Da Lars i 1923 er otte år gammel, sælger faderen imidlertid gården til landbrugsministeriet, hvorefter den udstykkes og forvandles til otte statshusmandsbrug. Denne mulighed for at sælge gård eller jord til staten opstår i 1919 med vedtagelse af loven om tilvejebringelse af jord til oprettelse af nye statshusmandsbrug – som en opfølgning på statshusmandsloven fra 1899. Herefter flytter familien til den noget mindre gård, Brydbjerg Møllegård, ved Bedsted. Her tilbringer Lars resten af sine drengeår og får sin skolegang på Habæk Skole. Efter syvende klasse bliver han - som de fleste af sine skolekammerater - tjenestekarl ved landbruget, men hans drømme går i en anden retning. Faderens mantra til børnene var, at de skulle lære at klare sig selv. Han var nok præget af, at han selv havde mistet sin far som otteårig og som faderløs dreng var blevet sendt hjemmefra som hyrdedreng. Men han havde vel en naturlig forventning om, at hans egne børns fremtid lå i landbruget.

Værnepligten kalder

Den 19. september 1935 går Lars de små to km fra hjemmet, Brydbjerg Møllegård, til Bedsted Station. Han skal med toget til København. Det er første gang, han skal så langt hjemmefra. Han er vel på én gang både forventningsfuld og usikker men nok også lettet over endelig at komme lidt på afstand fra det anstrengte forhold til sin far.

Lars havde på den forudgående session i Vestervig fået fremsagt sit ønske om at blive marinesoldat. Ønsket blev efterkommet, blandt andet fordi han havde taget radiocertifikat 1. kl.

Lars i marineuniform.

Ved indrulleringen på Flådestation Holmen, som på den tid med det tilhørende orlogsværft er Københavns største arbejdsplads, må han fremvise identifikation. Han bliver indskrevet som **Lars Søndergaard Larsen** født 12. juli 1915.

Her får han anvist en soveplads under meget trange kår på et af de gamle, udtagne panserskibe, hvor de værnepligtige må sove på gulvet eller i hængekøjer. Når marinesoldaterne skal på skydebanerne på Amager, går de i samlet trop frem og tilbage syngende patriotiske fædrelandssange. Men Lars har det svært med den fysiske træning, og efter blot 47 dage ved marinen bliver han kasseret og hjemsendt med anmærkningen: sygdom i hjertet og en synssvaghed. Det sidste skal også senere vise sig at blive en forhindring for ham. Han når således aldrig at blive udstationeret på et flådefartøj, hvor han ellers kunne få lejlighed til at afprøve sine kommunikationsfærdigheder i praksis. Det er en brat og lammende afslutning på hans militære karriere i den danske flåde – her brister hans store forventninger. Og hvad så nu?

Han rejser straks til Thy, hvor han kommer tilbage til et hjem, som stadig er i sorg og savn efter moderens død i december året før. Sorgen har tynget hans far ned i en tilstand af tomhed og langvarig tungsind, hvor han ikke er i stand til på ordentlig vis at varetage sine pligter over for sine fem børn og sine gøremål på gården. Lars' et år yngre søster, Anna, bor nu hjemme og har fået rollen som husholderske og som mor for de tre yngre søskende.

I handelsflåden

Efter det store nederlag gør Lars sig naturligvis sine overvejelser om fremtiden. Han vil ikke igen være karl på en gård og har aldeles ingen ønsker om engang at få sin egen. Han kender vilkårene.

Han har set de samme tunge arbejdsopgaver gentage sig år efter år og oplevet de evige bekymringer for alt, hvad der kunne gå galt. Kun den yngste i søskendeflokken, Holger, blev der råd til at sende på realskolen.

Inden længe søger han optagelse på Fanø Navigationsskole for at blive uddannet til radiotelegrafist af 2. grad, som giver adgang til at blive telegrafist på et skib. At komme ud at sejle er for ham blevet en udve – men også en udvej fra at overtage den fædrene gård, som det ellers kunne forventes af den ældste søn. Efter endt uddannelse og med gode papirer i hånden ser Lars nu sin fremtid på havet. Efter den store krise i begyndelsen af trediverne er der så småt begyndt at komme mere gang i økonomierne rundt om i verden. Nabolandet Tyskland er ét eksempel, hvor Adolf Hitler er i fuld gang med at genrejse et kriseramt land. Den generelle udvikling forventes at få en afsmittende virkning på skibsfarten med større handel mellem landene – og dermed bedre ansættelsesmuligheder som radiotelegrafist. Som 21-årig søger Lars ansættelse hos rederiet A. P. Møller, der nu har 47 skibe, hvoraf de fleste

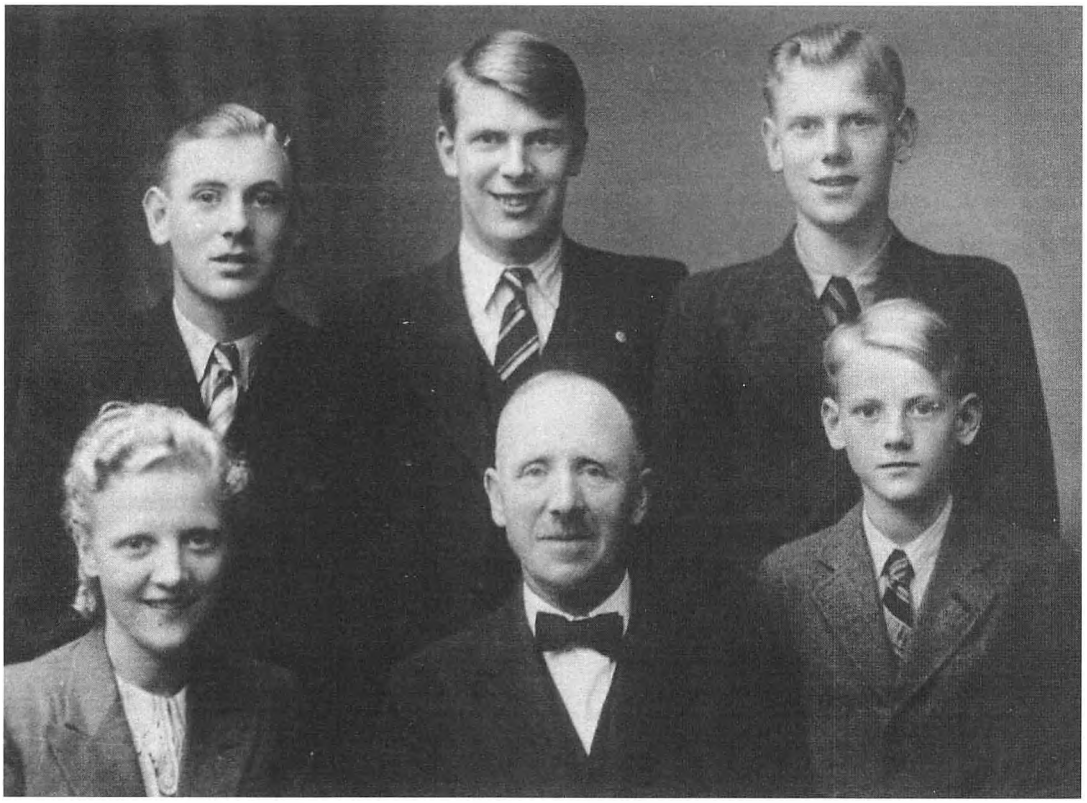

Øverst fra venstre: Martin, Lars og Christian. Nederst: Anna, Jens Thomsen og Holger.

er produceret på eget værft, nemlig Odense Stålskibsværft. Rederiet har kort forinden i et stillingsopslag søgt en uddannet radiotelegrafist til et handelsskib, og stillingen bliver hans.

Han bliver, næsten fra den ene dag til den anden, en betydningsfuld person. Han går i uniform med rang af søofficer. Han har fået sin egen komfortable kahyt med god plads, og hvor messedrengen gør rent. Han spiser i officersmessen med skibets bedste indretning og med skibets bedste mad. Den øvrige besætning har han ikke omgang med. Han kommer, i sine første år i handelsflåden, til at sejle på et fragtskib med gods af mange forskellige slags i pendulfart mellem Afrika og de to amerikanske kontinenter.

Skibet sejler ikke i nogen fast rute, men er i fri sejlads, idet rederiet går efter de mest profitable godstransporter og hele tiden undgår at sejle i ballast (dvs. uden last). På denne måde kommer de derfor ofte til nye steder, og hans oplevelser bliver desto rigere. Når han er hjemme på orlov, er der meget at berette om.

M/S Penelope og M/S Harry G. Seidel

Efter tre års sejlads med dampskib over Atlanten skifter Lars – da muligheden byder sig i begyndelsen af 1939 - rederi og får hyre i det store amerikanske olieselskab Standard Oil grundlagt af verdens rigeste mand, John D. Rockefeller, i 1870.

Her griber Lars en mere sikker fremtid, da olietransporten er i stadig vækst, og der hersker en udbredt tro på olien som fremtidens energikilde – og så bringer det jo nye oplevelser på nye sejlruter.

M/S Penelope, som han skal sejle med, er et af de såkaldte Panama skibe, som altså af økonomiske årsager sejler under Panama flag. Penelope er et nyere dieseldrevet tankskib, bygget i 1925 til olietransport, med en besætning på 38 mand. Tre år senere sænkes skibet

af tre tyske torpedoer nær Puerto Rico, men allerede efter et halvt år bliver Lars overflyttet til et lignende tankskib, M/S Harry G. Seidel, som sejler på helt andre ruter. Han afmønstrer fra Penelope i New York og rejser videre til Halifax, hvor han den 15. november 1939 påmønstrer Seidel.

På den umiddelbart forestående tur til London skal de af sikkerhedsmæssige grunde sejle i konvoj (dvs. flere skibe sejler sammen) under militær beskyttelse. Der er allerede indgået en del rapporter om tyske sænkninger af handelsskibe, og flere rederier er begyndt at tage deres forholdsregler.

Som telegrafist er Lars sammen med kaptajnen og 1. styrmand med til konvojmødet aftenen før afgang, hvor planen og retningslinjerne for overfarten bliver udstukket. Der skal i alt 30 olietankere og handelsskibe afsted med brændstof og gods til England under beskyttet sejlads. Seidel skal derefter sejle i ballast til olieøen Aruba nær Venezuelas kyst efter ny last. Til søs breder uroen for de tyske ubåde sig, og Lars må givetvis være vidende om, at tyskerne den 30. september har sænket et mindre dansk dampskib 35 km ud for Hanstholm. Skibet blev uden varsel torpederet og sprængt i to stykker. 11 mand mistede livet.

Midt ude i Atlanten er de beskyttende flådefartøjer der pludselig ikke længere, og englænderne ved tilsyneladende heller ikke, at konvojen er på vej, hvilket bestemt ikke gør situationen bedre. Først da skibene nærmer sig den engelske kyst, får de radiokontakt med de engelske myndigheder, som derefter yder en smule beskyttelse.

Umiddelbart efter, at konvojen er nået tilbage til Halifax i god behold, meddeler Lars rederiet, at han ikke igen vil udsættes for denne form for sejlads, og at han i så fald straks vil fratræde.

Besættelsen

I et brev til familien skriver Lars bl.a. følgende uredigerede passager:

M/S Harry G. Seidel p t New York
18/1 1940

Kære Far og Søskende

... Ja nu er der jo to Krige i Gang derhjemme i Europa, saa nu er der efterhaanden begyndt at komme Gang i Foretagendet, det er en højst ulige Kamp den mellem Finland og Rusland – ca 4 Millioner mod 175 Millioner – og alle siger de stakkels Finner, det er der selvfølgelig også Grund til, men Staklerne klarer sig nu enestaaende godt og hidtil har de vist vundet alle Slag og slaaet Angriberne tilbage med større eller mindre Tab. Jeg kan ikke lade være med at spekulere over at Grunden til at denne Krig er gaaet stik mod alle Forventninger og har forbavset hele Verden med sin Udvikling, mon det skulle være fordi Finnerne gaar frem under Salmen: Vor Gud han er saa fast en Borg, - det er jo den der bestandig bliver sunget derovre i denne Tid – saa den almægtige Gud gennem denne ulige Kamp vil aabenbare sin Almagt for vi smaa Mennesker, jeg er tilbøjelig til at tro dette, Russerne gaar frem under Gudløshedens Motto, at ødelægge alt hvad der er i stand til at gøre Mennesker bedre og skabe barbariske og dyriske Forhold, de har ikke Gud til deres faste Borg og det skal ikke undre mig om deres Angreb totalt mislykkes, hvis det er Guds Vilje kan han hjælpe det Folk der paakalder ham og sætter deres Lid til hans Almagt. Lige som hjemme samles der ogsaa herovre ind til Fordel for Finland, Amerikanerne er meget finlandsbegejstret, jeg har givet 2 Dollars og det er muligt at jeg giver mindst 2 til, thi der er ingen Tvivl om at den moralske Støtte har stor Betydning, de har sikkert brug for alt det de kan faa i denne Tid, meget af det bliver givet under Bøn til Gud om at velsigne det, saa det ret maa blive til Gavn for dem og at han vil bevare dette Land som fri Nation, givet paa den Maade faar Gaverne i alt fald ikke mindre Betydning.

Der gaar i Dag Rygter om at Norge og Sverige er blevet indblandet i Krigen ... vores Anden- og Trediestyrmand er Nordmænd og i Tilfælde af at Rygterne taler sandt pakker de omgaaende deres Sager og rejser hjem for at deltage, hvis jeg kommer hjem inden det er forbi rejser jeg maaske ogsaa derover, jeg ønsker ikke bolchevistisk Herredømme i Danmark og vil helst se dem holdt indenfor Ruslands Grænser, denne Krig vedkommer ogsaa

Danmark og er paa en Maade vores Kamp ført paa Finsk Grund da vi maa regne med hvis Finland bliver overvundet kommer Turen til de skandinaviske Lande, den russiske Herskesyge har sikkert en stor Appetit.

På grund af utålelige forhold på M/S Harry G. Seidel bliver Lars efter eget ønske i løbet af foråret 1940 forflyttet til et andet tankskib, M/S Phoebus, inden for samme rederi. Det er et tilsvarende skib blot en smule mindre, som ligeledes skal sejle med olie på de samme ruter. Alle rederiets sejladser langs USA's østkyst foregår nu i konvoj, da tyske ubåde opererer overalt i Nordatlanten helt over til den amerikanske østkyst. Fra 9. april er Danmark besat, og censuren sat ind. Fra nu af bærer de hjemsendte breve det tyske stempel: »Geöffnet, Oberkommando der Wehrmacht«. Sømændene har under disse vilkår fået strenge ordrer på ikke at afsløre noget og kun skrive intetsigende breve - hvilket givetvis har forstærket Lars' tendens til at skrive i gådefulde, apokalyptiske vendinger.

Fra den 9. til den 12. april modtager de danske skibe, der opholder sig uden for det danske søterritorium modstridende meldinger om, hvordan de skal forholde sig i den opståede situation:

- *Den 10. april sender den engelske radio, BBC, en appel til danske skibe om at sejle til allieret havn.*
- *Samme dag udsender det danske 'Ministeriet for Handel, Industri og Søfart' telegrafisk opfordring til danske skibe om at søge til neutrale havne.*
- *Den 12. april opfordrer den danske kaptajn Røder på BBC sine kaptajnskolleger til at gøre det samme som han og føre deres skibe til engelske havne.*
- *Fra »Danish Shipping Committee« i New York bliver der telegraferet en opfordring til danske kaptajner om at blive liggende i eller søge til neutrale havne.*
- *De enkelte rederier havde desuden, hver især givet deres egne instrukser.*

Lars er ikke direkte berørt af situationen, da han stadig sejler for et amerikansk rederi. Langt de fleste danske skibe vælger *ikke* at følge regeringens ordre om at sejle til neutrale havne, men sætter i stedet stævnen mod de allierede. Hans kristne overbevisning bliver stærkt udfordret efter Danmarks besættelse af det kristne og nazistiske Tyskland. Herefter vender han sin aggression mod de tyske trosfæller og må oven i købet vænne sig til at betragte de gudløse, bolchevistiske russere som en allieret partner i krigen mod Hitlers Tyskland, efter at Hitler pludselig angreb Sovjetunionen 22. juni 1941.

I RNAF (Royal Norwegian Airforce)

På et tidspunkt beslutter Lars sig endelig for at gå mere aktivt ind i krigen mod nazisterne. Han afmønstrer fra Phoebus og melder sig ind i det norske luftvåben på flybasen RNAF i Toronto, Canada, hvor han vil uddanne sig til flynavigatør.

Fra sin periode på basen sender han tre breve hjem, hvor han behændigt undgår at antyde, hvad han laver, og hvor han er. Brevene afsendes fra forskellige steder i USA.

I et brev afsendt fra Brooklyn d. 18. juni 1941 skriver han bl. a.:

... Ja jeg er nu afmønstret fra Phoebus og jeg har allerede faaet andet Arbejde i begyndelsen til 30 Dollars om Maaneden med Mulighed for at komme op paa 60 Dollars i løbet af kort Tid hvis mit Arbejde bliver tilfredsstillende, det er altså i Land og det skal være rart at komme bort fra Skibsfarten for en tid af forskellige Grunde kan jeg ikke sige hvori Arbejdet bestaar og det er muligt jeg bliver nødt til at forklare det til jeg engang kommer Hjem men I kan være ganske rolige jeg skal nok klare den og ellers er der Hyrer nok at faa herovre i denne Tid. jeg afmønstrede i Philadelphia lørdag og rejste straks herop ... jeg har haft lynende travlt i dag så jeg er ikke meget oplagt til at skrive, jeg har været oppe på Standard Oil og hente min Afregning på 542 Dollars svarende til ca. 2800 Kroner altså en lille sjat Penge. ...

Dette blev det sidste bevarede brev fra Lars i fortællingen fra perioden 1939-1941, som familien fik hjemme på Brydbjerg Møllegård med alle de fortielser, som der nødvendigvis måtte

være, både af hensyn til familien og censuren – og måske også ham selv. Han holder kortene tæt til kroppen og er - ifølge lægdsrullen - fra den 20. oktober efterlyst af det danske militærpoliti, da han angiveligt ikke - som han skal - har oplyst til de danske myndigheder, hvor han befinder sig, hvilket af flere sikkerhedshensyn har været en bevidst handling fra hans side. Familien efterlader han i lammende uvidenhed, og den gør sig selvfølgelig alle mulige forestillinger om hans liv og færden.

Foto af Lars i norsk uniform med et indsat frimærke med ordene: BRITAIN'S VICTORY - DENMARK'S LIBERTY.

I den norske handelsflåde

Lars kommer ofte til New York og den norske sømandskirke i bydelen Brooklyn – som er hans faste adresse - for at, se om der er breve, men også for at være en del af menigheden. Her har han mødt den norsk og engelsktalende pige, Hope Stelzle, af tysk afstamning, som er sekretær for kirken. Fra Montreal skriver han dette brev til hende:

P.t. Montreal 15/11 41

Kære Hope!

Nu har jeg en stor Overraskelse til dig; jeg er nu ikke mere i Flyvevaabnet, men ombord paa et norsk Skib, som ligger her. Jeg formoder, du er temmelig overrasket, og det har du god Grund til at være. Jeg er lidt overrasket over mig selv; men saa godt som jeg er i stand til det, vil jeg give dig en Forklaring. For omkring 14 dage siden blev det meddelt os, at den norske Handelsflåde var i stor nød for Mandskab, og alle Sømænd i Felten blev anmodet om at sende Ansøgning ind om at blive overflyttet til Flaaden. Så snart jeg hørte det skrev jeg min Ansøgning. Min Mening er, at hvis der ingen Handelsflaade sejler, bliver der heller ingen brug for Flyverne, saa jeg følte, jeg kunne gøre bedre Arbejde til søs. I gaar modtog jeg ordre om at gøre alt rede til at forlade Montreal; det gjorde jeg, og jeg er nu ombord paa M.S. »Ringstad«. Jeg haaber snart at komme til New York og se dig igen; (i mellemtiden den bedste Lykke for din mor og dig) indtil da maa din mor og du selv have det rigtig godt!

Lars S. Larsen, radiotelegrafist
M.S. Ringstad
Norsk skibs- og handelsselskab
Broadstreet 80, New York

Hvad Lars end måtte have tænkt eller sagt, kan der ikke herske tvivl om, at han var fuldstændig klar over hvilken yderst farefuld færd, han her var ude i. Skibstabene i de allieredes konvojsejladser kunne nu være på over 50 %, og mange søfolk havde mistet livet. Desuden var det med tilbagevirkende kraft ifølge dansk lov fra januar 1941 oven i købet blevet strafbart med fængsel på livstid og fratagelse af dansk ejendom at indgå i allieret krigstjeneste. Det var selvfølgelig værst for dem med bolig og familie hjemme i Danmark. Men en sådan beslutning må alligevel have krævet en stærk overbevisning, samt stort mod og viljekraft. Krigens udfald var på det tidspunkt helt uforudsigeligt, og hvis han her kom til at holde på »den forkerte hest«, ville han under disse vilkår afskrive sig selv muligheden for igen at vende tilbage til Danmark efter krigen.

Hope Stelzle.

Selv om Norge også er besat af Tyskland – men uden samarbejdsaftale – har det norske luftvåben altså formået at oprette en base i Canada, og på lignende vis har den norske handelsflåde nu sit hovedkvarter i New York, som Lars har kontakt til.

Lars mønstrer således på det norske handelsskib, M.S. Ringstad, i Montreal i november 1941 med afgang d. 23. november. Det bliver en ubeskyttet alenesejlads ned ad St. Lawrence floden forbi Quebec med ankomst til Halifax 5 dage senere. Herfra skal den videre færd over Atlanten mod Belfast foregå i konvoj HX 163 og med 6 passagerer ombord. Der er 43 skibe med i konvojen eskorteret af 12 krigsskibe samt sporadisk flybeskyttelse, hvoraf mere kan tilkaldes i tilfælde af angreb. Faren for et ubådsangreb er overhængende. Det er blevet en stadig større trussel, som de allierede endnu ikke har kapacitet til effektivt at imødegå. Tyskerne har så at sige overtaget på Atlanterhavet, og de kender udmærket skibstransportens vitale betydning for de allierede, og det er derfor et område, som prioriteres højt. Miner og det tyske Luftwaffe udgør ligeledes en alvorlig trussel mod skibskonvojerne.

Fragtskibene bærer efterhånden mere præg af at være klodsede krigsskibe, armeret med: maskingeværer, kanoner og dybvandsbomber for at modgå de tyske ubådsangreb.

Alt forløber planmæssigt, og skibene sejler i 8 snorlige rækker flankeret af beskyttende destroyere. Men da konvojen befinder sig et sted syd for Island, mener styrmanden på Ringstad fra broen at have hørt et bump, men der er intet at se. Snart efter vælter flammerne ud af skibet foran i konvojen – det taber fart. Det er blevet ramt.

For at undgå en kollision besluttes det omgående at ændre kurs, dreje højre om skibet og sejle med maksimal hastighed.

I disse konvojer er det en ufravigelig instruktion, at man ikke må standse for at redde andre. Egen skibsladning går frem for menneskeliv. Mandskabet på Ringstad ved hvor stor fare, de selv befinder sig i. Der sker ikke mere. Ubåden har nok ikke flere skud i bøssen og forsvinder lige så usynligt, som den er kommet.

Ringstad gennemfører konvojsejladsen med afgang den 3. december 1941 fra Halifax til Belfast. Her skifter skibet konvoj og sejler videre til Cardiff, hvortil det ankommer d. 23. december. Her kan Lars for en gangs skyld holde jul på land og deltage i en rigtig julegudstjeneste.

Den 8. januar 1942 sejler Ringstad alene fra Cardiff til Milford Haven, hvor det ankommer næste dag. Milford Haven, beliggende i flodmundingen Milford Haven Waterways i den sydvestlige del af Wales, spiller en stor rolle for de allierede med sine store gods- og olieterminaler.

Den 12. januar tilslutter Ringstad sig skibskonvoj ON 56 ud for Milford Haven, sammen med syv andre skibe. Konvojen havde i forvejen 29 skibe og skal sejle via Liverpool til St. John, New Brunswick, Canada.

Det skal blive en konvojtransport, hvor vejrforholdene kommer til at spille en afgørende

rolle for forløbet. Ud af de 8 sidst tilkomne skibe bliver tre torpederet og synker.

Den 16. januar går konvojen ind i et stormvejr, der varer ved i flere dage. Under disse omstændigheder bliver det umuligt at holde sammen på konvojen, som går helt i opløsning og mister sin betydning, og de 6 krigsskibe kan derfor ikke længere yde nogen samlet beskyttelse.

På den 23. januar modtager Lars et radiosignal fra et andet skib fra konvojen om, at det norske skib Leiesten er blevet torpederet og sank 100 miles fra deres position. Ringstad har netop kurs mod denne position. Under et hurtigt møde med 1. styrmand og telegrafisten beslutter kaptajn Knudstad straks at ændre kurs til ca. 80 miles nord for den planlagte rute og omkring 70 miles syd for Cape Race på sydspidsen af halvøen Avalon, New Foundland, Canada. Natten forløber stille, og vinden løjer lidt af.

Næste dag indtræffer det frygtede øjeblik, hvor styrbordssiden rammes af en torpedo, som detonerer ved sammenstødet og udløser en kraftig eksplosion. Skibssiden er revet op, og vandet vælter ind i lastrummet. Skibet krænger og begynder at synke. En redningsbåd ødelægges. Hele besætningen når dog at komme om bord i de resterende 3 redningsbåde og væk fra skibet, inden det i løbet af 20 minutter forsvinder fra havets overflade.

Umiddelbart efter forliset dukker ubåden op ved siden af redningsbådene, som de har for vane at gøre. De har nemlig strenge ordrer på at nedskyde overlevende i vandet eller i redningsbåde. Ubådskaptajnen vælger her ikke at adlyde denne ordre, og én af de bevæbnede mænd i tårnet spørger, om de mangler noget, peger i retning mod land og ønsker dem god rejse.

Det blæser imidlertid op igen, og de tre redningsbåde bliver ude af stand til at holde sammen. Kaptajn Knudstad er i den eneste redningsbåd med motor, men det er under de givne forhold umuligt at forbinde sig med de andre to både og tage dem på slæb. Han sætter kursen mod nord sammen med 9 besætningsmedlemmer, 3 passagerer og sin hund.

Et fly, som eskorterer en anden konvoj længere mod nord, opdager dem 5 dage senere, hvor båden er fuldstændig overiset af sprøjt fra de høje bølger. Mandskabet har i desperation kæmpet mod is og vand så længe, de overhovedet har været i stand til det. Flyet får sendt den amerikanske destroyer Swanson afsted fra konvojen for at samle dem op. Da de fra broen på Swanson får øje på redningsbåden, strejfer uudtalte tanker dem – kan det være et muligt tysk baghold? En lurende ubåd ville have det perfekte mål med en stillestående destroyer ved en redningsbåd. Men da de ser mandskabet, er de imidlertid ikke i tvivl. Kun én mand løfter armen til en svag hilsen, resten er urørlige. Alle 13 er så forfrosne og udmattede, at kun én er i stand til at rejse sig, og aldeles ingen kan selv klatre op i destroyeren. Flere har svære forfrysninger. Alle de reddede fra denne redningsbåd bliver d. 5. februar overført til hospitalsskibet Avon Glen i Reykjavik, Island. Kaptajn Knudstad ligger syg på Island i et helt år derefter. Han formoder, at de 30 savnede mand fra Ringstad er frosset ihjel. Han forærer sin hund til Swansons kaptajn som en tak for redningen. Ved et søforhør i Reykjavik d. 25. april 1942 bliver man enige om, at det har været U-333, der torpederede Ringstad, hvilket bekræftes i nedenstående klip fra en rapport om forløbet skrevet af Kaptajn Cremer på U-333:

... Jeg dykkede til et undervandsangreb og affyrede et skud fra rør 1. Torpedoen gik på 3 meters dybde og ramte. Damperen, en norsk med navnet Ringstad, standsede, ramt i boven og afgav damp. Kort efter gled hun i dybden med stavnen først. Jeg var imponeret over sømændenes opførsel. De opførte sig roligt og havde allerede forbundet deres sårede. Redningsbådene var store og veludstyret med radiosender som de var i gang med at bruge. Vi antog at de allerede var i gang med at melde om deres torpedering og position, så jeg kunne ikke blive længere og måtte forsvinde hurtigst muligt ...

Mellem den 14. jan. og den 4. feb. bliver 5 andre skibe fra konvojen rapporteret torpederet og sænket.

Udklip fra Ringstads passagerliste med omkomne:

Casualties					
† 1st Mate **John Olaf Olsen**	† 3st Mate **Harald Hansen**	† Radio Operator **Lars S. Larsen** (Danish)	† Carpenter **Gustav M Bergstrøm** (Swedich)	† Able Seaman **Haakon Jensen**	† Able Seaman **Odvar Pedersen**

Brydbjerg Møllegaard 1942-1949

Efter måneders uvished uden breve og uden overhovedet at vide, hvor Lars befinder sig, modtager de hjemme på Brydbjerg Møllegaard endelig det sørgelige budskab, da Jens Thomsen Lund Larsen i slutningen af april 1942 får tilsendt en afskrift af nedenstående dokument fra Udenrigsministeriet:

Afskrift.
KGL. DANSK GESANDTSKAB
Stockholm, den 20. April 1942
Jr. Nr. 35. H. 2.

No. 945.
Dødsfald: Radiotelegrafist
Lars S. Larsen.

Gesandtskabet tillader sig herved at indberette, at man Dags Dato har modtaget et saalydende Telegram:
"WIRELESS OPERATOR LARS S LARSEN LOST HIS LIFE TWENTYFOURTH JANUARY 1942 WHILST SERVING NON-BRITISH VESSEL BORN BEDSTED 12/7 1915 FATHERS ADDRESS GIVEN AS JENS THOMAS LARSEN BRYDBJERG STATION THY".

I sin fortvivlelse over savnet af Lars bestemmer **Hope Stelzle** sig for at opsøge hans familie, når denne krig en gang finder sin afslutning. Det er i sig selv ikke nogen svær opgave for hende, da hun gennem sit arbejde i sømandskirken i Brooklyn har visse informationer om ham. Hun tager mod til sig og søger forbindelsen. Efter en brevveksling i 1946 mellem Lars' søster Anna og Hope Stelzle aflægger Hope familien på Brydbjerg Møllegaard et besøg. Lars' søskende har senere fortalt deres efterkommere, at de jo ikke vidste, at Lars kendte sådan en fin dame.

Sognepræsten i Bedsted, modtager senere et brev fra sjømannspresten i den norske sømandskirke i Brooklyn, **Leif T. Guldbrandsen,** hvor han bl. a. skriver:

... Nu er det vel sannsynlig at Larsens familie forlengst er blitt underrettet om det inntrufne – men jeg vil allikevel være Dem meget taknemmelig om De venligst vil besøke foreldrene og hilse på dem og bringe dem Sjømannskirkens hjertelige deltagelse. Jeg vedlægger et brev som Larsen skrev like før han rejste ud på sin sidste tur, samt et billede av ham. Begge deler er blitt mig overladt av en amerikansk dame, Miss Hope Stelzle, som vanker meget her i Sjømannskirken, og som Larsen korresponderte med. Jeg tenkte at disse to ting kunne være et kjært minne for forældrene; det fortæller at Larsen først og fremmest tænkte på hvad han anså som sin pligt. ...

I perioden, hvor Lars »går til præst« hjemme i Bedsted, får han et specielt forhold til pastor Melbye. Dette forhold holder han ved lige, og han besøger flere gange præsten, efter at denne er flyttet til Birkerød.

I maj 1942 skriver **pastor Svend Melbye,** Birkerød præstegård blandt andet disse ord om ham til hans far, Jens Thomsen:

... da han gik til Konfirmationsforberedelse hos mig blev der vakt noget i hans Hjerte, som voksede sig frem til bevidst kristent Liv. ... Sidst jeg talte med ham, betroede han mig, at han havde givet Gud sit Hjerte og med Fri-

modighed bekendte Kristus overfor sine Kammerater paa Søen, selvom han ogsaa maatte lide baade Haan og Spot.

Christian Pedersen (fast brev-adresse. c/o Auto-vognmand Dahl Jensen, Bedsted St.) skriver fra København i et brev bl.a. disse linjer i december 1946 til Jens Thomsen:
... Lars var i den norske Flyvelejr "Little Norway" Toronto, Canada. Lars var her, saavidt jeg har forstaaet det, først ansat som Radiomekaniker og senere som Radioinstruktør for Flyverne. Lars var i sine breve til mig overdreven forsigtig ...

Esben Aakjær skriver til Jens Thomsen fra gården »Jenle« på Salling d. 15/2 1949:
... Jeg traf Lars i "Lille Norge" sidst i 1941. Det var en stor skuffelse for ham, at han ikke kunne blive medlem af det flyvende personale, saa vidt jeg husker, var grunden dertil et ikke helt perfekt øjensyn. ... Lars blev hurtigt meget anerkendt for sin dygtighed som telegrafist, og til trods for kraftige opfordringer om at fortsætte i militæret, saa mente han selv, at han, naar det alligevel var umuligt at komme i luften, kunne udrette mere for de allieredes sag ved en genindtræden i handelsflaaden. ...

Selv om Lars blev vraget og hjemsendt af forsvaret, holdes der ifølge lægdsrullen nøje øje med ham i flere år frem: han efterlyses som nævnt 20/10 1941, han erklæres død efter krigsforlis 24/1 1942, men genoptages i lægdsrullen 29/4 1942 (måske fordi han i princippet kun er savnet). Den 5. maj 1942 bliver han endegyldigt aflyst i den store, tunge protokol.

Lars Søndergaard Larsen traf i 1941 sin skæbnesvangre beslutning, og der skulle komme til at gå 75 år efter hans død som 27-årig i 1942, inden han sammen med ca. 2500 andre danske krigssejlere, der mistede livet under

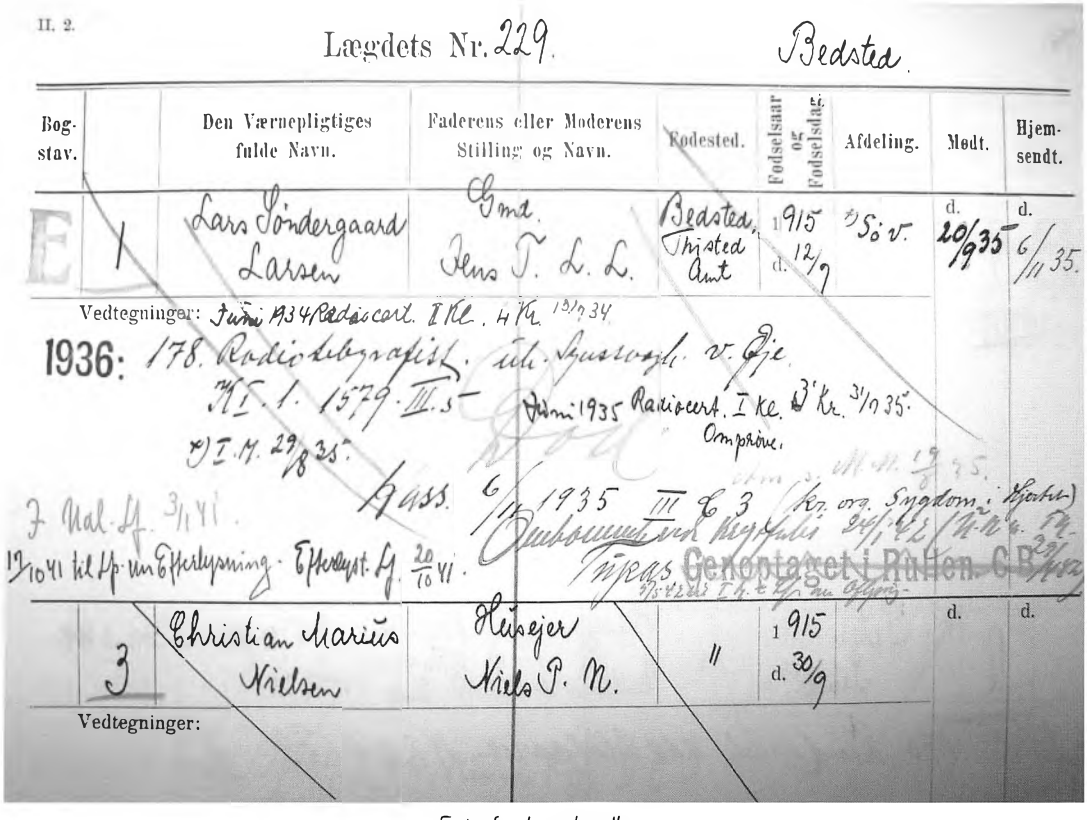
II. 2.

Lægdets Nr. 229. Bedsted.

Bog-stav.		Den Værnepligtiges fulde Navn.	Faderens eller Moderens Stilling og Navn.	Fødested.	Fødselsaar og Fødselsdag.	Afdeling.	Mødt.	Hjemsendt.
E	1	Lars Søndergaard Larsen	Gmd. Jens T. L. L.	Bedsted, Thisted Amt	1915 d. 12/7	*) 5. v.	d. 20/9 35	d. 6/11 35.

Vedtegninger: Juni 1934 Radiocert. I Kl. 4 Kr. 15/9 34.
1936: 178. Radiotelegrafist. Ufk. Sprutrosph. v. Øje.
M. I. 1. 1579. III. 5.
Hemi 1935 Radiocert. I Kl. 3 Kr. 31/9 35.
Omprøve.
*) I. M. 29/8 35.
Lass. 6/11 1935 III C 3 (Kr. org. Sygdom i Hjerte)
7 Mal-Kf. 3/11 41.
Overført Kf. 20/10 41.
17/10 41 til Kp. m. Efterlysning.
Genoptaget i Rullen. C.B. 29/4 42.

3	Christian Marius Nielsen	Husejer Niels P. N.		11	1915 d. 30/9	d.	d.

Vedtegninger:

Foto fra lægdsrullen.

deres indsats i 2. Verdenskrig, fik deres velfortjente anerkendelse for deres – ulovlige – medvirken til at befri Danmark fra det nazistiske åg. Der blev den 29. august 2017 med statens opbakning og kongelig indvielse rejst et monument i Mindelunden i Ryvangen til ære for de omkomne krigssejlere 1939-1945.

Kilder:
Den vigtigste kilde er breve og dokumenter opbevaret af Lars' bror Martin B. Larsen, Villerslev, hvoraf nogle klipvist eller i fuld længde er citerede i teksten med kursiv

Litteratur:
Lægdsrullen på Landsarkivet i Viborg
Sven Arvid Birkeland: Sænket af tyskerne. Danske krigssejlere i 2. Verdenskrig. Gyldendal 2012.
Anders Bjørn Hansen: Breve fra Anders. Gyldendal 2012.
Hope Stelzle Johansen: Armed with Faith. Friendship Press, Inc. 1957.
Et utal af søgninger på nettet bl.a. på:
http://warsailers.com/singleships/ringstad.html
www.aukewisser.nl
www. mfs.dk

Uddrag fra erindringsbogen: Fra vestjysk thybo til østjysk bybo

Af Ove Hummelshøj, Randers

"Mine forældre var begge thyboer. Min mor blev født på en gård i Flovlev i 1910. Senere købte min morfar og mormor gården Øster Røjkjær i den sydlige del af Vestervig Sogn og flyttede familien dertil. Min far stammede fra Elsted, hvor han kom til verden i 1902. Fars slægt og navnet Hummelshøj, fandt jeg ud af, stammer fra en, i dag, fredet gravhøj, der ligger på Skyumvej mellem Vildsund og Skyum. Ifølge matrikelstyrelsens hjemmeside hedder højen "Hummelshøj". Her lå i 1700-tallet et hus, der blev kaldt Hummelshøjhuset, og manden i huset blev herefter kaldt Hummelshøj.

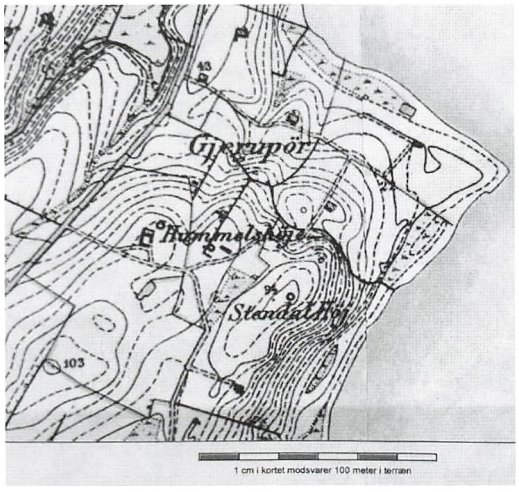

Den fredede gravhøj, "Hummelshøj".

Navnestatistikken fra januar 2018 fortæller, at der i dag er 154 mænd, kvinder og børn, spredt ud over landet, med efternavnet Hummelshøj og med afstamning fra denne fredede gravhøj på Skyumvej, der ligger med en skøn udsigt over Limfjorden mod Mors. Min far købte i 1929 et lille husmandssted, der i dag har adressen Vestervigvej 175. Der var dengang 14 tønder sæde. (en tønde sæde,

Ove Hummelshøj på "Hummelshøj".

også kaldet en tønde bygsæde er 10.000 kvadratalen. Ejendommen kostede dengang 18.000 kr. Min far og mor traf hinanden på Elstedgaard, hvor de begge tjente i 1928, og de blev gift i 1931. Jeg blev født i 1938 og voksede op som enebarn på denne lille ejendom.

Først i trediverne, hvor priserne på landbrugsvarer var helt i bund, var der også stor arbejdsløshed i alle fag. Det var svært at få arbejde uden for landbruget. Far gik lidt ud på daglejerarbejde på større gårde i roetiden; men ellers var det pasningen af mark, avl, de 4 malkekøer, et par små kalve, 2 grise-søer og hønsene. 2 dejlige norske fjordheste udgjorde trækkraften i det daglige markarbejde. En vin-

ter i 1934 gik far til husflidsarbejde på skolen i Hørdum, hvor en lokal tømrer underviste. Her byggede far en lille rugemaskine, der kunne tage 100 æg. Han førte omhyggeligt regnskab med alle udgifterne. Jeg har fundet en lille regnskabsbog, hvor prisen på træ, søm, skruer og en varmelampe er anført, udgifter i alt til ca. 33,- kr. Det virkede godt alt sammen. Der blev ruget kyllinger ud. De voksede op og var fars stolthed. De blev store, lagde æg, og så var det hele jo de 33 kr. værd. Der var kun de ærgrelser, mor havde, når de store høns fløj eller brød ud af hønsefolden og ned i hendes omhyggelige og nydelige havebede, hvor de nød det og badede sig i jorden og skrabede og blandede hendes nyligt såede persille, gulerødder frø, ærter m.m. Men det fik ende, når hun kom hujende og viftende med arme, ben og forklædet svingende. Så var det hjem i hønsegården igen med "de domme høns". Far plantede de første år et læbælte mod vest. 4 rækker træer, der kunne modstå de værste vesten-storme ind mod bygningerne. Grantræer længst mod vest og elletræer blandet med hyld indenfor. I et større stykke havejord plantede han ca. 15 forskellige frugttræer i forskellige sorter, som bl.a. Cox orange, James Greve, Guldborg, Belle de Boskoop og Laxtons Superb. Mor kunne aldrig rigtig huske navnet på Laxton Superben. Hun kaldte den, "den der laxton tuberkler". Belle de Boskoop var et dejligt stort æble, der plukkedes i oktober, men kunne holde sig til april-maj året efter. Jeg havde det ofte med i skole hen på foråret. Det var så populært, at jeg kunne sælge det til skolekammeraterne for 25 øre pr. stk. Så jeg havde gerne flere med i skoletasken. Mor havde en del bærbuske, hindbær og solbær. Hun fik bl.a. en aftale med uddeleren i Hassing brugsforening om en ugentlig levering af solbær. Hun var helt stolt af sin handelsaftale. Det gav lidt ekstra i husholdningspungen. Krigsvintrene i 1941-42 var hårde. Det var småt med brændsel. Den eneste kakkelovn i huset stod i den lille dagligstue, og den kunne slet ikke varme nok op. Den osede af de fugtige tørv og briketter. I soveværelset var der rim på tapetet, når vi skulle i seng om aftenen. Varmedunken kunne lige lune en plet under dynen. I treårs-alderen plagedes jeg meget af strubehoste. Helt galt gik det en nat, hvor jeg hostede og hostede og ikke kunne få vejret. Far måtte op til gartner Jens Møllers; de eneste i nærheden, der havde telefon, og ringe til dr. Lützhøft i Koldby. De troede, jeg var dødsens. Han kom og kunne kun ordinere skoldhede varme omslag på hals og bryst. De skulle skiftes hver halve time. Sådan gik omkring et døgn, så lindede og løsnede det. Noget lignende skete flere gange i de kolde vintre.

I disse krigsår fra 1940-45, hvor jeg kunne begynde at forstå, hvad der skete, fik vi i 1942 indlagt elektricitet fra Hørdum elektricitetsværk. Jeg gik nysgerrig i hælene på elektrikeren, der installerede. Thomas hed han. Jeg beundrede ham; han gik i pæne blå arbejdsbukser og gummistøvler. Han havde bukket bukserne op om støvlerne forneden og så rigtig smart ud, og så alt det værktøj, han havde. Jeg ville bestemt være elektriker, når jeg blev stor. Som 5-6årig begyndte jeg at få et par legekammerater, som blev mine bedste venner. Jens Tandrup, der var et år yngre end mig, og hvis forældre boede lidt oven for os, og så Johannes Bangsgaard, hvis forældre havde en gård op til Hørdum kirke.

Vi havde en masse drengeoplevelser sammen helt ind til vores konfirmation, så ebbede det ligesom ud. Vi fik arbejde i hver sin retning, men mødes nu igen engang imellem. Vi legede sammen, når vi ikke lige skulle hjælpe til med arbejde i stald og mark. Vi havde hos os en høj i hjørnet af vores mark, syd for Vestervigvej. Der var en lille dam nedenfor. Der løb vi tit op, og her på det højeste punkt i omegnen havde vi vid udsigt til Hørdum og omegn. Vi kunne se toget, der kom fra Hassing til Hørdum og tælle godsvognene, der transporterede det tyske krigsmateriel til Thisted, hvorfra det skulle videre til den store fæstning i Hanstholm.

En forårsdag i 1944 var Johannes og jeg løbet op på højen. Pludselig hører vi flyvere og luftkampe over os. Engelske flyvemaskiner var i ildkamp med tyske maskiner. Det knitrer og brager med maskingeværsalver over hovederne på os; der bliver skudt og skudt. Vi

Jens Tandrup og Ove.

gik nu i flyverskjul og dukkede os ned i en lavning i højen. Det hele foregik ret højt oppe; men alligevel var vi noget rystede og bange. Vi følte, at nu var vi rigtig tæt på krigen. Om det var ved denne lejlighed, at et engelsk bombefly blev skudt ned, er vi ikke helt klar over; men da dette skete faldt flyet ned i nærheden af Ove sø, og besætningen på 8 mand sprang ud af flyet i faldskærm. De 7 landede uden for søen og blev taget af de tyske soldater, der hurtigt var på stedet; den ottende landede i Ove sø. Nogle lokale beboere, som havde set det hele og nu kom ned til søen, ville redde englænderen, men blev straks jaget væk af tyskerne, der lod ham drukne i søen. Efter at denne luftkamp, hvor vi altså lå der på højen, var overstået, løb vi snigende og dukkende langs diget hjem i sikkerhed.

En sommernat, også i 44, vågnede vi ved flyvemaskinelarm. Her var der igen en luftkamp

Johannes Bangsgaard.

i gang over "æ sønder hee" lige oven over vores ejendom. Vi hørte de skrattende lyde fra flyenes maskingeværer og så lysspor og projektilerne fyge gennem nattehimlen. Engelske og tyske maskiners motorlarm fyldte luften som buldrende og uafbrudte tordenbrag. Vi kom op og i tøjet og ud i den lyse nat. De engelske maskiner, der havde været på bombetogt over Tyskland, var nu på vej hjem, men blev opdaget af tyske jagere. Englænderne tømte maskinerne for lysbomber, der blev sendt ned i faldskærme, og fra deres højde oplyste de himlen i vid omkreds. En enkelt faldt direkte på elledningen syd for os, og lyset forsvandt. Vi havde en halmstak stående ved den ene ende af stuehuset, og far begyndte at pumpe vand i spande, så vi var parate, hvis en lysbombe skulle havne i halmen eller et andet sted hos os. Efter et stykke tid ebbede kampen ud, og der blev ro. Næste dag kunne naboerne, på hvis marker faldskærmene var faldet, samle disse hvide lærredsskærme sammen, og ikke længe efter gik pigerne i de flotteste hvide kjoler, og drengene havde fået nye kridhvide skjorter. Symaskinerne stod ikke stille i nogle dage.

En tidlig morgen det år lød et bombebrag på en grusvej mellem Hørdum landevej og Hørdum kirke, ca. 600 m nord for os. Her var en rutebil blevet sprængt i luften af modstandsbevægelsen. Rutebilen kørte hver morgen rundt i omegnen og samlede arbejdsfolk op. De skulle køres til Hanstholm, hvor de arbejdede for tyskerne på de store bunkersanlæg. Nogle frihedskæmpere fra Koldby og omegn havde med maskinpistoler stoppet rutebilen, og nu tvang de chaufføren og de arbejdere, der var samlet op, ud af rutebilen. Derpå bombesprængte de den gamle bus. Da vi hørte braget og fik kikket ud, så vi fra køkkenvinduet kun ild og røg; men op ad formiddagen var der kun et forkullet skelet af en gammel afdanket rutebil. Dagen efter var jeg nede for at se de forkullede rester. Jeg fandt et stykke slange fra baghjulets dæk; det var ret kraftigt. Jeg tog det med som en slags souvenir. Senere fandt jeg ud af, at det var så tykt og kraftigt, at jeg mente, det kunne skæres i små stykker til viskelæder. Det prøvede jeg og gik rundt til nogle naboer og solgte mit viskelæder til 10 øre pr. stk. De købte alle; men da jeg selv prøvede at viske ud med det sorte gummi, blev det hele kun endnu mere sort. Det var altså ikke så heldig en opfindelse. Jeg fik dog aldrig nogle klager.

Jeg skulle begynde i Koldby skole den 1. april 1945, men tyskerne havde da besat skolen. Det blev så udsat til 1. maj. Her var lærerparret Chr. Dam Frederiksen og hans kone, "fru Frederiksen". Lærer Frederiksen kaldte vi skolebørn gerne "Kræn Dam", når han ikke hørte det. Første skoledag blev en stor dag for mig, nemlig som enebarn pludselig at være sammen med så mange andre børn og få nye kammerater. Men 5 dage efter skolestarten kom så befrielsen den 4. maj om aftenen. Lærer Frederiksen fortalte os straks, da vi mødte næste morgen, om befrielsen. Han var helt rørt, og nu var det helt højtideligt, og så tænkte vi ikke på ham som "Kræn Dam", men som lærer Frederiksen. Vi skulle nu med det samme begynde at lære sangen: "En vinter lang og mørk og hård, med fem forbandede år osv." Den var forbudt under krigen, men nu sang vi af fuld hals. Der var glæde overalt i landet. Vi fik fri fra skole igen nogle dage, nu fordi tyskerne, der var på vej hjem til det tabte Tyskland, skulle overnatte på skolen i gymnastiksalen i forskellige hold. Johannes, Jens Tandrup og jeg lå oppe på gartner Jens Møllers høj og kunne se de tyske soldater - i sørgelig tilstand, uden våben og med resterne af deres forslidte pikpak - traske sydpå ad hovedvej 11.

Skoledagen fik snart sin vante gænge. Hver morgen samledes alle skolebørnene i "Kræn Dams" klasseværelse til morgensang og fadervor. Jeg havde ca. 1½ km til skolen og travede af sted i mine spidssnudede træsko med jernringe under. Når man løb, ramte de forbaskede træsko altid på én eller anden måde knoglerne, så alle raske drenge havde til enhver tid sår på knoglerne. Hjemme var pengene altid små. Der var ikke råd til en drengecykel. Men året efter fik vi, med hjælp fra min bedstefar, råd til at købe en lille blå drengecykel. Lykken kendte ingen grænser. Denne lille 24 tommer cykel havde jeg til min konfirmation. Den kostede 50 kr. Problemet var dengang blot at holde en cykel kørende. Nye dæk og slanger var ikke til at skaffe, så det blev til lapning på lapning. Vi havde nogle høje elmetræer hjemme hos os. De stod helt ude ved Vestervigvej og voksede ud over grøften, og de høje store grene gik lidt ud over vejen. Her kravlede vi drenge tit op, sad og fantaserede og kunne overskue, hvad der var af trafik. En dag, Johannes var på besøg, sad vi højt oppe med hver sin lille knaldhættepistol. Vi blev enige om, at kom der én på vejen, ville vi fyre et knald af. Efter et stykke tid ser vi en god kristen mand fra Harring, Kristen Hvidbjerg, langsomt og smånynnende i det gode vejr komme cyklende. Vi lader vores lille knaldhættepistol, og da han er lige under træet, fyrer vi af samtidigt. Knaldet lyder, og han springer lidt forskrækket og ærgerligt af cyklen. "Så fo hulen", siger han højt. "Kan det også ske med sådan noget nyt værk?" Han havde lige skaffet sig en helt ny cykel, som han nu prøvekørte. Han bøjer sig og står nu og mærker omhyggeligt, først på fordækket og så på bagdækket, men de fejler ikke noget. Han står lidt, drejer sig og kikker sig meget rundt omkring, men der er ikke noget at se. Forundret sætter

han sig forsigtigt på cyklen og joller langsomt videre. Vi sidder lige ovenover, 4 m oppe og er ved at gå til af grin og lidt nervøsitet. Da vi er kravlet ned og fortæller det til mor, siger hun: "Sagde han virkelig, SÅ FO HULEN?" I Koldby skole var der 2 klasseværelser og en lille gymnastiksal. Fru Frederiksen havde os til dansk, skrivning og religion i sin klasse. Lærer Frederiksen havde regning, historie og geografi i det andet klasseværelse. Om sommeren gik vi i skole mandag, onsdag og fredag formiddage fra kl. 07:00 til 12:00. Vinterens skoledage var alle ugens hverdage fra kl. 09:00 til 16:00; lørdag dog til kl. 14:00. Sommerens korte skoledage betød jo, at så kunne vi fra landet komme hjem og hjælpe i mark og stald. Fredagenes sidste skoletimer om sommeren var nogle af de bedste, så gik vi om på fodboldbanen i Koldby og spillede fodbold, delt i to hold. Vi valgte selv hold. Lærer Frederiksen var dommer. Han stod altid konstant i midtercirklen, drejede sig bare rundt efter bolden og fløjtede, når der var brug for det. Ellers rørte han sig ikke ud af flækken.

Det store årlige skolefodboldbrag var, når drengene skulle spille mod Hørdum skole. Det var skiftevis på banerne i Koldby og Hørdum. Det var de store klasser, der dystede. De sidste par år var jeg valgt med fra Koldby.

Inden kampen havde vi udtænkt en bestemt taktik, og alle gik højt op i den kommende kamp.

Én af vores bedste spillere, Bjarne, var selvfølgelig centerforward. Vi skulle finde ham og aflevere højt op til ham.

Jeg spillede gerne højre back, og det sidste år stod jeg over for Hørdums store centerforward, Preben Madsen, (senere uddeler i Koldby brugsforening og gift med min kusine Bente).

Preben var næsten en halv meter højere end mig. Han tromlede mig ned og afdriblede mig gang på gang. Dog én gang fik jeg spændt ben for ham. De sagde, at det så vældig sjovt ud, da lange Preben måtte tage en tur i græsset. Vores bedste mand, Bjarne, fik en aflevering på midten, trak et par gange og så, at Hørdums lille målmand var lidt ude. Bjarne sparkede en høj bold i en lang bue, og den sejlede ind bag den lille målmand. Stor jubel. Koldby førte 1-0. Men denne kamp tabte vi alligevel 2-1.

Jens Tandrup og jeg var tit til fodbold, når Koldby-Hørdum spillede. Jens' far, Niels Tandrup, var et syn for sig selv. Han gik meget op i fodbold og var én af de bedste fans, KH havde, og som tilskuer kunne han ikke stå stille. Han sagde ikke noget, men stod og sparkede med både højre og venstre ben, når "vores hold" havde bolden. Folk holdt altid en vis afstand til ham.

En sommer, vist i 1950, var der byfest i Hørdum. Der var blevet arrangeret en fodboldkamp med et hold norske fodboldspillere, som var på træningstur i Thy.

Jeg tror ikke, at nogen af holdene kendte hinandens styrke, men da kampen begyndte på et fyldt stadion, gik det ligesom op for alle tilskuerne og begge hold, at det her var en landskamp, og absolut ingen af holdene ville tabe den. Der havde aldrig været så mange tilskuere til en kamp på Hørdum stadion, og det sydede og osede af spænding. Straks kampen gik i gang, mærkede man, hvordan spillerne gik til den. Der blev sat hårde tacklinger ind; alle var helt på dupperne. Koldby-Hørdum spillede vel 25 % over evne i et tempo, som aldrig var set før. Nordmændene fulgte godt med. Koldby-Hørdum fik scoret ved Calle Facius, den lokale elektriker fra Koldby. Hele stadion jublede. Så angreb nordmændene, men blev standset af en brutal tackling, og angriberen lå skrigende i græsset. Han blev båret ud, og der kom en reserve ind i stedet. Der blev ringet efter en ambulance. Det var slemt med nordmanden. Man mente, at han havde brækket benet. Det var noget af et særsyn. Jeg tror aldrig, der havde været en ambulance på Hørdum stadion før. Nordmanden blev kørt på Koldby sygehus. Lidt senere fik nordmændene udlignet. De var rigtig seje, de nordmænd. De ville ikke give op. I anden halvleg startede kampen lige så tempofyldt som i første. I et angreb kom Calle Facius tordnende med bolden ud mod sidelinjen næsten lige ud for, hvor jeg stod. En norsk forsvarer kom imod ham, tacklede, og samtidigt sparkede de til bolden. Der lød et højt knæk, som når en gren knækker. Så lå de begge i græs-

set. Nu havde Calle Facius brækket benet, og nordmanden havde fået en slem forstuvning. Så kom ambulancen for anden gang den søndag til Hørdum stadion, og begge blev kørt til Koldby sygehus. Det satte et vist præg på kampen, og jeg tror, at alle spillerne nu slappede lidt af. Det var trods alt kun en venskabskamp, og nu havde det allerede krævet to brækkede ben og en slem forstuvning. Kampen endte vist med en dansk sejr, og på Koldby sygehus lå der to nordmænd og en dansker på samme stue og kunne så diskutere kampen videre der.

Mor havde et stueorgel, som hun havde lært at spille på hos lærer Krog i Vestervig. Nu ville hun gerne, at jeg skulle gå til orgelspil hos Elna Kirk i Hørdum. Jeg havde godt nok noget gehør, men al den nodelæren var ikke lige mig, så det blev ikke det helt store. Til sidst syntes Elna Kirk vist heller ikke, det var umagen værd, for nu sad hun ude i køkkenet og drak kaffe med en nabokone og råbte ind til mig i stuen: "Det er FORKERT Ove," når jeg ikke ramte noderne rigtigt. Mor kunne godt lide familien Elna og Jens Kirk, der havde en lille forretning i Hørdum. Jeg var ikke helt med på det samme, så mit orgelspil fik lov til at slutte. Jens Kirk var også en god kristen mand. Engang ved et menighedsrådsvalg med afstemning i Koldby skole, skulle mor stemme. Hun så og læste alle de opstillede på stemmesedlen. Hun så ikke Jens Kirks navn opstillet, så hun stregede alle de opstillede over og skrev " Jeg stemmer på Jens Kirk". Stemmesedlen blev annulleret ved optællingen, formoder jeg. Hun har selv fortalt det.

Som dreng skulle der selv-følgelig hjælpes til ved husmandsstedet. Pengene var altid små; alle skulle give en hånd med for føden. Der skulle pumpes vand, trækkes køer ud på marken, flyttes køer midt på dagen, muges ud og køres op ad møddingsplanken, trækkes køer hjem, pumpes vand, og jeg skulle malke en bestemt rar ko, der ikke væltede mig. Derforuden var der markarbejdet med de to dejlige norske fjordheste. Men alligevel, når jeg havde pulset gennem markerne efter en harve en hel eftermiddag, hvor hestene i hver vending altid trådte over skaglerne, eller jeg havde trasket efter såmaskinen for at løfte tuder, eller når ploven om efteråret satte sig fast i pløret, så indså jeg, at landmandslivet ikke trak voldsomt i mig.

Min opvækst var præget af min mors indremissionske holdning og min fars mere grundtvigske tankegang. Jeg fik snart lært at bede aftenbøn og fadervor. Jeg gik i søndagsskole i Koldby. Vi samledes en børneflok hos uddeler Jensen i brugsens bagbutik. Så fik vi altid en flødekaramel til sidst. Ellers var det ved maler Krogsgaard og hos apoteker Hoffmeyer.

Efter min konfirmation i marts 1952 vidste jeg ikke, hvad jeg skulle. Det blev jo nok til en plads på landet, som min far skulle skaffe mig. Jeg fik en ny cykel og et armbåndsur i konfirmationsgave. Remmen på uret var for stor og skulle tilpasses. Mor og jeg cyklede sidst i marts til Hurup, hvor uret var købt. Vi besøgte min bedstemor, der nu boede i Hurup, efter at hendes yngste søn, Valdemar Poulsen, havde overtaget Øster Røjkjær. Hun siger så: " Nå, Ove, hvad skal du så?" Tja, det vidste jeg jo ikke rigtig. "Hør her!", siger hun, "lærlingen fra brugsen har været her med varer i formiddag. Han spurgte, om jeg vel ikke kendte en ung mand/dreng, der kunne tænke sig at komme i lære i brugsen til 1. maj?" Straks så jeg det hele for mig. Det kunne jeg godt tænke mig. Ikke trave rundt i støv og skidt, men gå rundt i en pæn, ren forretning, pæn i tøjet, fri lørdag/ søndag og som kommis i hvid kittel stå og snakke med kunderne. Vi kører med det samme ned i brugsen og snakker med uddeleren, sagde jeg til mor. Mor var faktisk med på ideen med det samme. Bedstemor kendte uddeler Nielsen ret godt, og han kendte til hende og hendes familie. Vi cyklede straks ned i brugsen, og Nielsen kunne tale med os med det samme på kontoret. Han spurgte mig lidt ud og så mig an. Jeg var ikke ret stor af mig og blev først 14 år efter den 1. maj. Han forklarede, at lønnen incl. kost og logi det første år var 75,- kr. pr. måned, andet år 85,- kr., tredje år 95,- kr. og sidste år 125,- kr. Det bed jeg meget mærke i. Vi snakkede lidt mere. Vi skulle jo også lige have far med på det. Da vi skulle gå, spurgte Nielsen til sidst: "Nå, kan du så huske, hvad lønnen var i de 4 år?" Ja, sagde jeg, og så kom de forskellige

månedslønninger prompte. "Godt", sagde han, "hvis din far er med på det, så kan du starte her den 1. maj". Far godkendte aftalen.

Jeg er overbevist om, at intet er tilfældigt. Dette var tilrettelagt for mig af Gud, som jeg tror på, og som i utallige tilfælde har lagt vejen for mig. Elektriker blev det så ikke. De blå arbejdsbukser, værktøjet og gummistøvlerne var glemt, men jeg var også blevet bange for strøm i mellemtiden. Med de 4 år i Hurup, som blev til 5½ år i brugsforeningen, havde jeg alle ungdommens oplevelser. Nye venner i UA og i KFUM blev en stor oplevelse i ungdomstiden, hvor man som 14-årig flytter hjemmefra. Efter læretiden blev jeg kommis i 1½ år i brugsen. Igennem UA havde jeg mange gode oplevelser. Ledere her var bl.a. bogholder Silkjær, Ewald Sårup og lærer Jørgen Krog, som også var min handelsskolelærer. Jeg var i 1954 med i den store UA-sommerlejr på Bygholm i Horsens. Vi var 1100 drenge fra Tyskland, Norge, Sverige og Danmark. Vi var delt ind i sogne og med omkring 50 børn i hvert sogn. Der var så sogneråd og sognerådsformænd. Jeg blev valgt som sognerådsformand i sogn 21, og da kongeparret en dag kom på besøg i lejren, gik Kong Frederik og dronningen rundt med ledelsen. De kom til vores sogn. Dronningen gik over til svenskerne, som lå i teltlejren ved siden af os. Kong Frederik stod stille ved vores lejr og spurgte nu: " Hvem er så sognerådsformand her?" Så måtte jeg træde frem. Vi håndhilste og fik os en lille sludder. Han spurgte, hvor jeg var fra. Jeg sagde Hurup i Thy. Jo, det vidste han skam godt, hvor var. Senere var jeg også UA leder i Hurup og havde mange gode oplevelser med de unge drenge.

Som yngste lærling i 1952 starter man fra bunden. Der skal køres varer ud til kunderne på budcyklen. Det var en "Long John" budcykel. 1. lærling, Niels Emil, sagde til mig: "Nu kører du den". Han vidste godt, at det ville være lidt svært i starten, og på første tur røg forhjulet da også ind i provstens bil, der holdt uden for brugsen. "Hurtigt videre ", siger Niels Emil, "Der er ikke sket noget. Ingen så det". Så grinede han, og vi åndede lettede op.

Vi to lærlinge var de første, der var i butikken om morgenen kl. 07:00. Senere kom uddelerens søn, Hans, som var kommis, og lidt senere kom uddelerens datter, Inga, som havde manufakturafdelingen. De var lidt svære at få op om morgenen. Jeg skulle gerne vække dem og måtte helt ind på værelset hos Hans. Han havde en lille kæp, han kunne kaste efter mig, og så drejede han rundt i sengen igen. Uddeler Nielsen kom som regel først ved 08:30 tiden. Lærlingene skulle hente æggekasser med æg fra kunderne hos mælkekuskene på mejeriet. Det foregik på Long John, der kunne tage op til 3 store æggekasser med 300 æg i hver kasse. Det gjaldt om at komme tidligt ned på mejeriet, så vi kunne nå at få ekspederet varerne retur med mælkekusken. Der var som regel en kontrabog med i æggekasserne, hvor kunderne bestilte varer retur med de tomme æggekasser. Det skulle gå tjept. Mælkekuskene ville ikke vente. Hvis varerne ikke var nået ekspederet i æggekasserne, inden de kørte fra mejeriet igen, så måtte vi køre efter dem, sommetider helt uden for byen. Formiddagene var hektiske, indtil mælkekuskene var kørt ud af byen igen. Dagene var lange, ingen specielle pauser, kun afbrudt af spisetiderne. Butikken lukkede kl. 17:30; så var der oprydning og opfyldning af varer på hylderne. Kl. 18:00 kunne vi forlade butikken.

Jeg begyndte på Hurup Handelsskole i efteråret 1952. Det var eftermiddagsskole og aftenskole fra kl. 14:00 til 20:00 2 gange om ugen. En eftermiddag sidst på efteråret 52 kom der pludselig besked til mig på skolen om at komme tilbage til brugsen. Det viste sig, at uddeler Nielsen var død af en blodprop i hjertet lige over middag. Det blev nogle triste dage derefter. Vi fik en ny 1. kommis, og senere i det nye år blev der ansat en ny uddeler, Richard Kjeldsen, der kom fra Varde brugsforening. Kjeldsen var en anden type uddeler. Nu skulle der ske noget. Vi skulle nu sælge mange flere FDB varer. Han ville gerne have spiritusbevilling, men bestyrelsen gav ham ikke lov. Vi solgte herefter stadigvæk kun nisseøl, hvidtøl og sodavand. Kjeldsen organiserede fællesindkøb hos FDB mellem Ydby, Vestervig og Bedsted brugsforeninger. Vi begyndte at sælge køleskabe og hvidevarer.

Senere i 1956 afskaffedes aftalen med mælkekuskene om vareudbringningen. Der blev købt en Ford Taunus varebil, og nu kørte vi vareture.

Varetur i brugsens Taunus.

Jeg tog kørekort og kørte ugentlige vareture til Ettrup-Grurup og til Næssund og Boddum. Jeg fik også dekorationsansvaret for de 4 store butiksvinduer, der gerne skulle pyntes med de interessante, årstidsaktuelle emner, og de skulle således også skiftes ret ofte.

Det gik mere og mere op for mig, at en handelsuddannelse har mange muligheder, hvilket senere førte mig til mit interessante arbejde i voksenlivet, som sælger og rådgiver inden for tryghed og sikkerhed hos Danmarks største forsikringsselskab.

En dag i maj 56 stod jeg bag disken i brugsen og kom til at kikke ud. Her gik en smuk flot ung pige forbi på fortovet. Hun gik og kikkede ligeud, gik strunkt og målbevidst og så ikke et øjeblik på mine vinduesdekorationer. Wauw, hun var ualmindelig smuk. Hun brændte sig bare ind i synet på mig. Nå, hende så jeg nok aldrig igen. Men så alligevel. Det viste sig, at hun var pige på alderdomshjemmet i Hurup. Ved nogen research fandt jeg ud af, at hun var fra Nr. Vorupør. Hun hed Hjørdis, og hun kom også i missionshuset. Hun var meget i Agger hos Therkild og Martine Iversen, der levede dengang. Vi mødtes senere ved missionshuset

Hjørdis 1956.

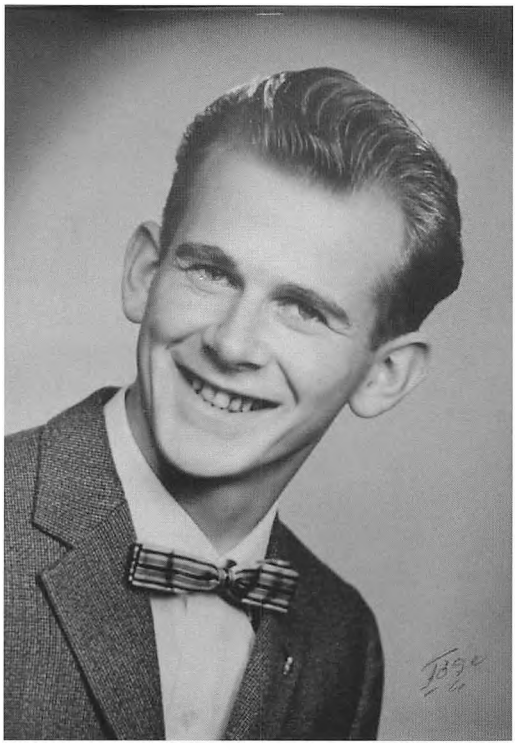

Ove 1956.

og småsnakkede lidt, når vi gik derfra sammen med andre unge, men ellers blev det ikke lige til noget. I sensommeren 1956 var jeg på session i Vestervig og blev taget til Telegraftropperne i Århus. Den 1. november 1957 skulle jeg møde i Århus. Jeg var spændt på, om Hjørdis ville blive på alderdomshjemmet efter 1. maj 57. Det blev hun. Min sidste arbejdsdag i Hurup brugsforening var et par dage, før jeg skulle rejse til Århus d. 1. november. Sent på aftenen før jeg rejste fra Hurup. Det var mørkt, men nu skulle det være, og med mine forelskede tanker i hovedet tog jeg mod til mig og gik ned til alderdomshjemmet. Jeg vidste hvilket vindue i kælderen, der var til Hjørdis' værelse. Regnede ud, hvilken dør jeg skulle banke på for ikke at gå ind til en af de andre piger. Jeg listede ind i gården og ned til kælderen, talte dørene og bankede på. Kom ind, lød det. Jeg åbnede, og her sad Hjørdis og strikkede. Hun blev noget forbavset, men vi fik hurtigt snakken i gang. Hun vidste godt, at jeg skulle rejse fra Hurup og ind som soldat. Inden jeg skulle gå, spurgte jeg, om vi skulle skrive sammen. Det ville hun godt, og glad var jeg. Nu var jeg sikker på, at alt igen var tilrettelagt. Det skulle være os to. Vi blev herefter kærester, senere gift i 1962 og fik børn, svigerbørn, 5 børnebørn og nu et oldebarn. I 56 år har vi delt sorger og glæder sammen i et skønt fællesskab. Min thybotid sluttede således i november 1957".

Husmandsbevægelsen på Mors, i Thy og Hanherred

Af Rita Christensen, Bedsted

Den 22. marts 2018 var Egnshistorisk Forening for Sydthy vært for et arrangement på Sydthy Bibliotek. Aftenens foredragsholder var tidligere museumspædagog Svend Sørensen.

Foredraget tog udgangspunkt i bogen "Familie og Landbrug", historien om husmænd på Mors, i Thy og Hanherred.

Bogen, der er skrevet af Svend Sørensen, er udgivet af Museum Thy med støtte fra Mors-Thy Familielandbrug. Baggrunden for bogen er, at der på generalforsamlingen i marts 2017 i Mors-Thy Familiebrug blev truffet beslutning om at opløse foreningen. Bestyrelsen besluttede samtidig, at en del af den opsparede kapital skulle bruges på en bog om foreningens historie. Opgaven blev lagt i hænderne på Svend Sørensen, Museum Thy, der i 40 år har virket som museumspædagog og nu er seniormedarbejder. Svend Sørensen fortalte på en levende og interessant måde om opstarten af husmandsbevægelsen og foreningens virke gennem mange år, bl.a. følgende: Det var først i 1850 efter Grundlovens indførelse, at husmændenes hoveripligt blev afskaffet. Derefter kom der i anden halvdel af 1800-tallet en øget interesse for husmandslandbruget. I ejendomsstatistikken satte man skel ved 1 tønde hartkorn. Havde man mindre, var man husmand, og havde man mellem 1 og 2 tønder hartkorn, var man boelsmand. I slutningen af 1800-tallet udviklede der sig en øget forståelse for husmændenes stilling. Alle kunne se, at husmændenes sønner og døtre var på vej væk fra landområdet til byerne og til USA. Det førte til Statshusmandsloven, der oprindeligt havde til hensigt at skaffe landbrugets arbejdere et socialt og økonomisk rygstød gennem dyrkning af en jordlod. Men efter revisionen af loven i 1909 var formålet etableringen af smålandbrug, der helt eller i overvejende grad kunne forsørge en familie.

I november 1901 stiftedes landsorganisationen Dansk Husmandsforening, der dog ikke fik fodfæste. Det gjorde derimod de regionale sammenslutninger, der i 1902 blev oprettet i Jylland, på Fyn og Sjælland. Men det begyndte i Klim, hvor husmændenes digter, Johan Skjoldborg, i 1896 udgav "En stridsmand". Samme år blev Danmarks første husmandsforening stiftet her. Foreningens første formand var Jens Clausen, der blev født på Thyholm i 1840. Jens Clausen havde gode organisatoriske evner, og han blev en pioner inden for bevægelsen. Da der i januar 1896 blev stiftet en forening for kreaturforsikringer, foreslog Jens Clausen, at der blev oprettet en husmandsforening. Han blev nærmest til grin, men agiterede videre for sagen, og den 23. september 1896 vedtog 20 husmænd i Klim at stifte en forening. Foreningens vedtægter var skrevet af Jens Clausen, der naturligt nok blev valgt som formand. Vedtægterne var formet i fem korte paragraffer, hvoraf det fremgik, at det årlige medlemsbidrag var 50 øre. I paragraf 1 findes landets første formålsformulering for husmandsbevægelsen og lyder som følger: "Foreningens formål er at hæve husmandsbruget fremad i retning af en mere lønnende dyrkning af jorden. Dette formål søges opnået ved afholdelse af foredrag, diskussionsmøder og udbredelse af Landbrugsbladet.«

Husmandsbevægelsen i Sydthy

Inden Thy-banens åbning i 1882 var Vestervig hovedbyen i Sydthy, og det var også her den første husmandsforening blev oprettet allerede i 1902. 17 medlemmer meldte sig ind ved det første møde, hvor man også vedtog at fremme piledyrkning og hønseavl. Husflid var en vigtig aktivitet i husmandsfamilierne, og når der skulle bindes ting af halm, f.eks. halmkurve, så brugte man pilevidjer til sammenbindingen.

Hurtigt herefter blev der oprettet husmandsforeninger i andre sogne. I Hurup blev husmandsforeningens navn Sydthy Husmandsforening med N. N. Steensgaard som formand. Året før stiftelsen af husmandsforeningen var Stensgaard med til den første udstykning i Thy, nemlig Abildgaard i Grurup sogn. Udstykningen blev til 18 husmandsbrug. Af andre udstykninger i Sydthy kan nævnes Dovergaard, Neder Astrup, Refstorp, Refs Hedegaard og Vester Skaarup. Steensgaard varetog posten som formand i ca. 30 år, og ved Sydthy Husmandskreds' 50-års jubilæum bestod den af 13 lokalforeninger med godt 900 medlemmer.

I 1921 ansatte kredsen den kun 23-årige Niels Chr. Steensgaard som konsulent, (søn af N.N. Steensgaard). Han igangsatte mange ting, bl.a. anlæg af forsøgsmarker og 4H-arbejdet, hvor mange børn var involveret. Han kørte også ud og kontrollerede køernes mælkeydelse for de husmænd, der ønskede det. Niels Chr. Steensgaard kom til at virke i 45 år som kredsens eneste konsulent.

Også kvinderne var involveret i husmandsbevægelsen. I 1954 blev Marie Skaarup, Heltborg formand for husholdningsudvalget, hvor hun fortsatte som formand i 32 år. Husholdningsudvalget arrangerede mange ting bl.a. maddemonstrationer og sy- og klippekurser m.m. Især sykurserne var der stor søgning til, da det var en tid, hvor behovet for at omsyning var stort. Manden tog ofte arbejde, hvor der var noget i nærheden, bl.a. mælketure for mejeriet, så den daglige drift derhjemme passede konen i det store hele. Et godt hønsehold var også vigtigt, for det gav en god og nødvendig ekstra fortjeneste. Æggene blev solgt til købmanden, som så leverede diverse købmandsvarer. Husmandsbevægelsen blev således for hele familien, hvor man lagde vægt på familiens centrale betydning og med lige stemmeret til mænd og kvinder.

I Sydthy Årbog for 1992 har Elly Mardal skrevet en artikel om N.N. Steensgaard med overskriften: Én af husmandsbevægelsens pionerer i Sydthy.

Abildgaard udstykningen findes i en artikel i Sydthy Årbog for 2016.

Stor tak til Svend Sørensen for et interessant foredrag på Sydthy Bibliotek.

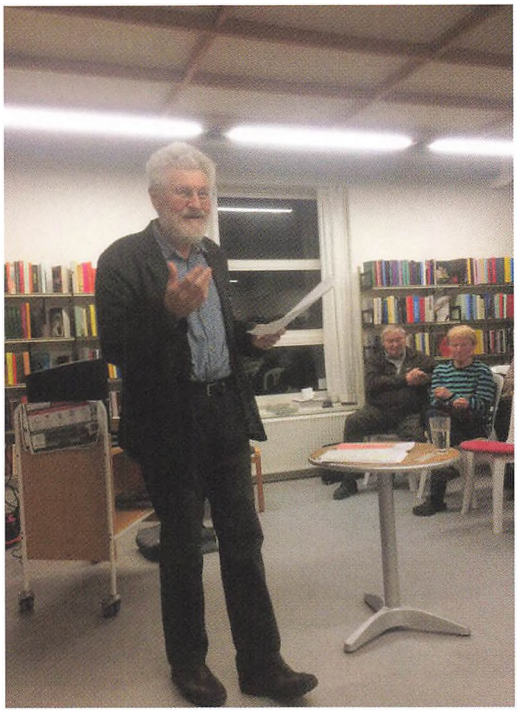

Varsler og spøgelser ved havet

Af Jimmy Munk Larsen, Aalborg

I gamle dage, før radio, TV og smartphones rykkede ind i vores stuer, spillede historier, legender, skrøner, varsler, tro - og overtro - en langt større rolle i vores hverdag. Ved havet tager vi varslerne særligt alvorligt, da de ofte forudsiger ulykke og død, som for fiskere og sømænd udgør en erhvervsrisiko, man ikke spøger med. Stenbjerg er ét af de steder, hvor varslerne trives, og det lille samfund har været leveringsdygtigt i mange sælsomme fortællinger, der tilsyneladende ikke kan forklares - men også i regulære spøgelseshistorier. Især om vinteren blev de lange mørke aftener brugt på at fortælle historier. Når aftenen blev til nat indfandt uhyggen sig i form af mystik og spøgelser. Mens vinden tudede i skorstenen, og grenene slog mod ruden, blev kvindfolkene og børnene - sågar nogle af mændene - så bange, at de dårligt turde gå hjem igen. I denne artikel kigger vi nærmere på nogle af historierne fra Stenbjerg og omegn - også nogle af dem, havet bragte i land.

Varslets kraft

Varslet er, som navnet antyder, en advarsel om en forestående begivenhed. I nogle tilfælde kan man i kraft af varslet undgå en ulykke ved at afvige fra at gøre, som man ellers havde tænkt sig. Eksempelvis kan et bestemt omskift i vejret tolkes som et varsel om, at havet vil kræve ofre. Ved at lade være med at tage på havet, kan man - måske - forhindre den forestående ulykke. I de fleste tilfælde er varslet dog ufravigeligt og vil blive realiseret uanset, hvor mange forholdsregler man tager. Der findes en gammel historie, som også er blevet fortalt i Thy, der bekræfter varslets kraft. I et lille samfund var der en bestemt nat på året, hvor der al-

Stenbjerg Landingsplads - et sted der leverer. Foto: Jimmy Munk Larsen.

tid var én, der druknede. Alle var derfor blevet enige om at afholde sig fra alt, der kunne lede til druknedøden. Hen på aftenen kom der så en vandringsmand til den lokale kro og spurgte om vej til havet. Kromanden fortalte den fremmede, hvordan landet lå, og overtalte ham til at sove på kroen, så han ikke risikerede at blive årets offer. Vandringsmanden fik et værelse og en varm seng for natten. Morgenen efter viste han sig ikke, og kromanden gik derfor op for at checke, om han allerede var draget videre. På værelset fandt han ham druknet med hovedet i vandfadet...

Ligskarer

Ét af de kendte varsler i Stenbjerg er, når en ligskare viser sig. Det er et ligfølge - altså en afdød i kiste, der bliver båret af de efterladte. Ligskaren viser sig ofte ude i klitterne i tusmørket, eller når det er blevet mørkt. Mødet med ligskaren sætter vidnet i en underlig aflåst situation, hvor man ikke kan komme ud af den - man må blot lade ligskaren passere. Det uhyggelige syn varsler snarlig død. Ikke for vidnet, men for én vidnet kender. I de fleste tilfælde sker der det, at der i løbet af de næste par uger er én i vidnets omgangskreds, der dør, hvad enten det så er naboens gamle mor, der får fred, en nyfødt, der bukker under eller en fisker, der taber kampen mod havet. Én af de folk fra Stenbjerg, der har været i en ligskare, er Niels Jørgensen Poulsen (1906-91), der var fisker, formand for Stenbjerg Fiskeriforening fra 1943 og ansat ved redningsstationen som bådformand og opsynsmand indtil lukningen i 1975. Da han var cirka tolv år gammel, så han noget mærkeligt øst for kirken i Stenbjerg - deroppe hvor Mads Kristensen boede. Det var en ligskare. 8-14 dage efter døde naboens lille pige.

Bordet gik levende

I Niels Jørgensen Poulsens barndomshjem havde de et stort rødt bord, som de ofte lånte ud til familie og venner ved festlige lejligheder. Bordet kunne også varsle. En aften udbrød hans mor pludselig: *"Så... Nu er der snart et menneske der dør!"* Niels' far spurgte, hvad i alverden hun dog mente, og hun svarede, at

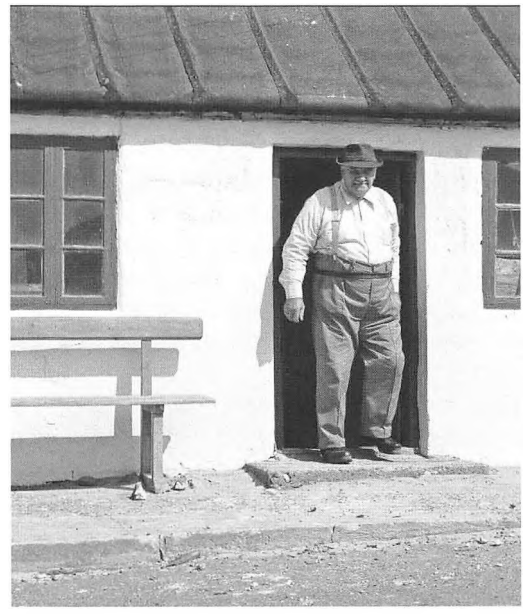

Niels Jørgensen Poulsen i de gamle huse på Stenbjerg Landingsplads, cirka 1969. Foto: Henrik Schouboe/Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

nu gik bordet levende igen - det bevægede sig uden menneskelig indblanding. Hver gang det skete, fulgte døden efter. Kort efter indfriedes varslet.

En klingende lyd

En anden, der oplevede varsler, var Jens Kristian Morbjerg Madsen (1910-99). Han blev født i Sønder Vorupør, men flyttede i 1946 til Stenbjerg. Da han var dreng, i det herrens år 1920, var hans moster - Sidsel Marie Simonsen, født Jensen - blevet alvorligt syg af et maveonde, og familien afventede hendes død. Om natten den 13. januar vågnede hans mor ved en klingende lyd fra køkkenet. Faderen blev vækket for at checke, hvad der var sket. Han kom tilbage med en ske, der lå på køkkengulvet, og sagde, at det bare var den, hun havde glemt at lægge på plads, da hun vaskede op aftenen før. Moderen protesterede og sagde, at der helt bestemt ikke lå noget på bordet, da hun gik i seng. Klokken var halv to. Næste dag fik de at vide, at mosteren var død - klokken halv to om natten. Selv hvis skeen virkelig havde lig-

get på bordkanten og var faldet ned, var det et mærkeligt tilfælde, at det skulle ske, netop som mosteren udåndede.

Spøgelseskapellet

I 1948 varsledes der endnu engang død i Jens Morbjerg Madsens familie. I den ene ende af et hus boede hans bror og svigerinde, mens en ugift bror, Niels Peter, boede i den anden ende. Om natten vågnede svigerinden ved, at en vogn kørte ind til huset, og derefter lød det som, når der blev læsset zinkplader af, hvilket skramlede voldsomt. Svigerinden kiggede ud, men der var intet at se, og hun gik undrende i seng igen. Næste dag døde den ugifte bror pludseligt, bare 29 år gammel af en nyresygdom. Dagen efter hørte svigerinden igen den skramlende lyd, da det transportable ligkapel af zinkplader, som samledes med kroge, blev læsset af og stillet op foran huset.

Jens Morbjerg Madsen fotograferet ved sin pram på Stenbjerg Landingsplads, cirka 1990. Foto: Tage Jensen/Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Med havet som nabo

Når man ser på, hvad der var en del af livet på denne egn, er det ikke så mærkeligt, at uhyggen trivedes i Stenbjerg. En nat i oktober 1915 var en far, hans søn og to andre taget på havet for at sætte torskegarn, da deres båd kæntrede. Erik Christensen fra Stenbjerg druknede. I december drev han i land på den nordlige side af Vorupør mole, inde i Vorupør Vig. Det meste af hovedet manglede. To år efter, i 1917 kan man i kirkebogen læse, at der den 5. september drev en strandvasker i land på Stenbjerg Søndre Strand. Fire dage senere begravedes den ukendte på Stenbjerg Kirkegård. I kirkebogen står der følgende om den døde: »*Ukendt. Hoved og begge hænder mangler. Resten delvis skeleteret.*« Der er ikke noget at sige til, at det spøger i Stenbjerg... I dette tilfælde er der sandsynligvis tale om en tysk eller engelsk marinesoldat fra den raserende verdenskrig. Længere tilbage i tiden findes der også masser af inspiration til uhyggelige historier. Folkene ved havet var nemlig slet ikke så fromme endda.

Et koloreret postkort med Stenbjerg Kirke som motiv. Afsendt 1915. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Pirateri

Lovløsheden har i et vist omfang altid hersket ved kysterne. Helt galt var det i sejlskibenes tid, hvor der var stranding på stranding. Skibenes rige laster tilfaldt de lokale herremænd og gav kystboerne velbetalt bjergningsarbejde. Man kunne derfor godt finde på at spekulere i strandinger - især i de områder, hvor ingen herremand rådede. Hvad nu, hvis man kunne fremprovokere en stranding, ved at tænde bål på land, så kaptajnerne og styrmændene ude på havet *troede*, det var et andet skib de så? Måske ville de endda tro, de havde rundet Skagen og ændret kurs? Lod skibet sig lokke ind på revlen, var det prisgivet - og guld værd for de lokale. Men der måtte selvfølgelig ikke være vidner. Skulle nogle af sømændene overleve, måtte man sørge for at få dem slået ihjel og begravet i smug. Den slags pirateri var

ganske udbredt på den jyske vestkyst. Selv fra prædikestolene i kirkerne bad præsterne om stranding. De fromme præster nøjedes med at bede om, at såfremt en stranding skulle ske, at det så måtte blive i deres sogn. Blandt de flittigste pirater var bispen på Børglum Kloster, som havde strandingsret i et stort område ved Løkken. Munkene red i stormfulde nætter gennem klitterne med en lygte under hestens mave for at simulere lanternen på et skib og lokke skibene ind. Snart var Børglum blandt de rigeste klostre i hele kongeriget.

Dødemandsbjerge

Skibe strandede naturligvis også uprovokeret langs *Jernkysten*. Da de engelske linjeskibe H. M. S St. George og H. M. S. Defence strandede Juleaften 1811, kostede det 1.391 mand livet - næsten lige så mange som ved Titanics forlis et århundrede senere. I de følgende uger drev i hundredvis af lig i land, som blev begravet i de såkaldte dødemandsbjerge i klitterne, hvor det var belejligt at begrave de døde. Det blev dog hurtigt et problem, da ræve begyndte at grave ben op, så efterhånden nåede man frem til, at det bedste var at begrave de ilanddrevne enten på eller uden for de lokale kirkegårde. De mange strandvaskere gav naturligvis anledning til historier. Det var jo ikke alle, der sådan uden videre accepterede deres grumme skæbne, så nogle af dem vandrede hvileløst omkring i det fremmede land. I 1930'erne forekom der stadig strandinger, om end det efterhånden var en sjældenhed. Jens Morbjerg Madsen husker fra en økonomisk ringe tid, hvordan man ved en familiesammenkomst talte om stranding af et fuldlastet skib, som noget man godt kunne ønske sig - når bare søfolkene slap med livet i behold. Stræneri kan nogle dog stadig lade sig lokke af. Strænerne er dem, der stadig bedriver strandhugst ved især at stjæle ilanddrevet træ. De må vogte sig for strandfogeden, der gerne vil have fat i dem, men det hænder, at de slipper af sted med deres ulovligheder.

En hængt musketer

Det er ikke kun de døde, der kan finde på at spøge - det gælder også skibene. Tidligt om

Fuldmåne i Stenbjergs tusmørke. Foto: Jimmy Munk Larsen.

morgenen den 1. september 1898 strandede barkskibet *Charles Kaal* fra Stralsund i Tyskland, da det var på vej fra Wiborg i det daværende Finland til Hull i England. Med raketapparat fik redningsmændene bjerget søfolkene. På den efterfølgende strandingsauktion købte strandfogeden i Stenbjerg, Chr. Mikkelsen, galionsfiguren, der forestillede én af de tre musketerer. Figuren blev placeret op ad flagstangen i strandfogedgården og stod der, indtil den en dag blev købt af Bangsbo Museum. På et tidspunkt var figurens ben gået i forrådnelse, og den stedlige bådebygger fik til opgave at udstyre figuren med et nyt. Bådebyggeren hængte figuren op i døren til sit værksted for bedre at kunne udføre arbejdet. En aften efter endt arbejdstid kom hans moster på besøg og fik sig noget af et chok, da hun troede, en mand havde hængt sig i nevøens værksted. Bådebyggeren måtte love aldrig igen at hænge galionsfigurer op uden først at advare mosteren.

Verdenskrigen

Den Store Krig kastede mange historier af sig. Under Jyllandsslaget den 31. maj til 1. juni 1916, kunne man fra landingspladsen i Stenbjerg høre en rumlen fra sydvest. Vejret var lummert, så man troede, der var tale om torden, men da vejret ikke forløste sig, kunne man regne ud, at det var noget helt andet. Det var verdenshistoriens største søslag, de kunne høre i Stenbjerg. Fiskerne havde fået forbud mod at tage på havet uden at kende årsagen. Da fiskerne ugen efter fik lov, fandt de ud af hvorfor. Havet var oversået med tyske og engelske marinesoldater, der drev omkring i redningsbælter. Mågerne sad på dem og hakkede deres øjne ud. Den 9. juni 1916 tog nogle fiskere fra Stenbjerg liget af en englænder med sig, da de fandt ham drivende fire mil fra Stenbjerg. Han var klædt i sømandstøj og havde i lommen et lommetørklæde der bar navnet P.J. Archdeacon. Han var underofficer på H. M. S. Black Prince og døde den 31. maj 1916, 33 år gammel - sammen med de øvrige 856 besætningsmedlemmer. Han fik en pæn grav på kirkegården i Stenbjerg. Udover strandvaskere sendte verdenskrigen også søminerne ind på stranden. Efterhånden var der nogle, der mistede respekten for dem. Jens Morbjerg Madsen husker fra barndommen, hvordan en ung fisker morede sig med at kaste sten på en sømine - indtil han ramte ét af stødhornene. Man så ham bogstaveligt talt ikke mere. Der var stort set ikke andet end kasketten at begrave. Den blev fundet nede i krateret fra eksplosionen. *"Han var blæst væk til støvfnug"*, skrev Morbjerg Madsen. Under krigen måtte de lokale også forholde sig til de tyske luftskibe, zeppelinerne. For Jens Morbjerg Madsen, der var en lille dreng, var det et frygteligt syn. Han kaldte zeppelineren for et rædselsfuldt gespenst som fra en fremmed verden. Man havde aldrig set noget lignende.

Fredeligt ser der ud, men verdenskrigen kom også til Stenbjerg. Foto: Jimmy Munk Larsen.

Genfærd og spøgelser

Nu hvor vi er ved gespenster, kan vi lige så godt fortsætte med genfærd og spøgelser. Det er tre forskellige ting. Gespenstet er et utyske - et bæst, som heldigvis har holdt sig fra Stenbjerg indtil nu. Genfærdet er derimod en gentagelse af en fortidig handling, som ikke evner at ændre eller tilpasse sig. Det gælder f.eks. genfærdet af Ingeborg Skeel - også kendt som *Den Hvide Dame på Voergaard*. Hun viser sig altid uden på bygningen i førstesalshøjde. Under en restaurering har man fundet ud af, at hvor hun viser sig, har der tidligere været en vægtergang, og det er altså denne, hun igen og igen bevæger sig gennem - selv om den for længst er væk. Mennesker kan afbryde, men ikke ændre på genfærdets gentagelser.

Spøgelset, derimod, er ånden af en afdød, og i modsætning til genfærdet har spøgelset en vis fysisk magt og kan udføre små gøremål - f.eks. trække dynen af folk.

De tre Lars'er

Én af de historier, der er gået i arv fra generation til generation i Stenbjerg, er den om de tre Lars'er. De kom til Stenbjerg, da deres skib strandede, og tre mand af besætningen drev i land som strandvaskere. De blev begravet på Nørhå Kirkegård, idet vi er så langt tilbage i tiden, at Stenbjerg endnu ikke havde fået egen kirke og kirkegård. Selv om de tre Lars'er var begravet adskillige kilometer inde i landet, begyndte deres hvileløse sjæle snart at lave ravage på landingspladsen i Stenbjerg, hvor man ofte hørte, at de jamrede og skreg som småbørn, der ikke kunne finde deres mor. En aften i stormvejr var nogle af de lokale fiskere på vej ned på landingspladsen, da de overhørte et frygteligt skænderi mellem tre noget gennemsigtige mænd. Store Lars og Lille Lars beskyldte gensidigt hinanden for at være skyld i, at de strandede, mens den tredje, Lars Pejter, bebrejdede dem begge, da de havde sovet på deres vagt, og derfor var skyld i, at de var strandet og druknede - og tilmed skulle ligge på en kirkegård ude på bøhlandet. Da spøgelserne opdagede fiskerne, sendte de en hvirvelvind mod dem, som slog fiskerne til jorden - og væk var de tre Lars'er! Her er der altså ikke tale om genfærd, men om spøgelser, da de udviser både omstillingsevne og handlekraft. Noget tyder på at De Tre Lars'er omsider har affundet sig med deres skæbne og fået fred. I hvert fald har ingen i Stenbjerg hørt noget til dem i mands minde.

Kan det virkelig tænkes, at det spøger hér?
Foto: Jimmy Munk Larsen.

Den hovedløse gris

Hovedløshed har alle dage skræmt os. Helt tilbage fra middelalderen kendes historien om *Den Hovedløse Rytter, Headless Horseman, Dulachán* - kært barn har mange navne. Nogle gange søger han efter sit forsvundne hoved, andre gange har han det i hånden. Historien kendes i forskellige former fra det meste af Europa, men efter udgivelsen af den amerikanske gyser *The Legend of Sleepy Hollow* i 1820, blev Den Hovedløse Rytter for alvor verdenskendt. Han nåede selvfølgelig også Stenbjerg, og snart var der også hovedløse farer på færde ved Bredkær Rende mellem Nørre og Sønder Vorupør. Det var dog hverken hovedløse ryttere eller hovedløse heste – det var derimod *Den Hovedløse Gris*. Mange har hørt dens grynten - især i de mørke nætter. Helt galt var det, da to mørkelagte cyklister kørte sammen og kom slemt til skade - det *måtte* være grisens værk. I 1916 kom der elektrisk lys til Nørre Vorupør, og petroleumslamperne røg i pulterkammeret eller på loftet. Siden der kom gadebelysning på strækningen ved Bredkær Rende, har Den Hovedløse Gris holdt sig ude af syne. Hovedløse dyr er ikke et særsyn. Ofte viser de sig på hedenske helligsteder, hvor man tidligere ofrede dyr, hvoraf nogle altså aldrig har fået fred. Andre af de hovedløse dyr er transformerede spøgelser af mennesker, som opførte sig dyrisk i live og derfor straffes ved at gå igen som et dyr uden hoved - blind, døv og stum.

Færgemanden

Længe før kristendommen nåede Nordeuropas kyster, havde sømændene deres egne forestillinger om *Dødningeskibet*, der sejlede de druknede over på den anden side. Historien går tilbage til den græske mytologi, hvor færgemanden Charon sejlede de dødes ånder over

floden Acheron - senere Styx - til dødsriget Hades - men kun, hvis de var begravet ordentligt. Var de forsvundet i havet, kostede det en mønt. Derfor har sømænd altid en ørering - til betaling af færgemanden.

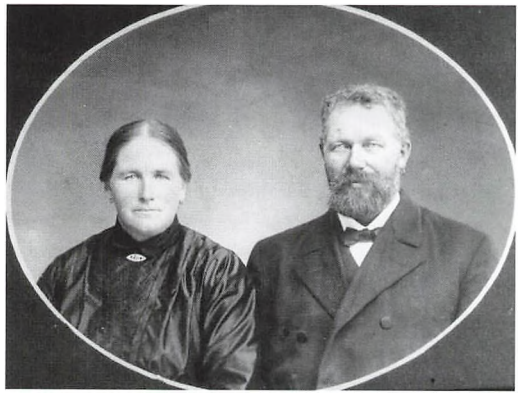

Mads Nielsen fra Vorupør fotograferet med hustruen Else Marie i 1910. Bemærk øreringen. Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune.

Varsler og spøgelser fra de syv have

Mange unge mænd fra Stenbjerg blev sømænd og sejlede på verdenshavene. Én af dem var Jens Morbjerg Madsen, der kom vidt omkring i både Østen og Amerika. Fra søen nåede mange historier hjem til Stenbjerg. Nogle af sømændenes traditioner fulgte med, bl.a. øreringen og tatoveringerne, som nogle fiskere har taget til sig.

Den flyvende hollænder

Én af de mest kendte historier fra søen er den om *Den flyvende Hollænder.* Det er et spøgelsesskib, der sejler mod vinden i det stormfulde hav syd for Afrika, hvor Atlanterhavet møder Det Indiske Ocean. Siden 1600-tallet har især franske og engelske søfolk set dødssejleren suse af sted for fulde sejl - selv om havet er blikstille, og ikke en vind rører sig. Om bord kan man kun se skipperen Hendrik Van der Decken. Han satte sig for godt 400 år siden

Den store verden passerer Stenbjerg. Foto: Jimmy Munk Larsen.

op mod Gud, da han ville runde Kap Det Gode Håb i en forfærdelig storm. Hver gang blev han drevet tilbage, og til sidst endte han med at forbande Gud. Som straf blev han dømt til at sejle til evig tid - og aldrig nogensinde runde Kap Det Gode Håb. Ser man Den flyvende Hollænder, varsler det storm, forlis og død. Mange sømænd kan fortælle historier om, hvordan de har nærmet sig skibet, men hver gang de er kommet tæt nok på til at kunne komme det til undsætning, forsvandt det - og så gik det op for dem, hvad det var, de så.

Klabautermanden

For sømænd er varsler og overtro en indgroet del af livet på søen. Om bord huserer Klabautermanden. Han er en usynlig ånd, der sejler med og varskoer skibstømreren om svage steder på skibet ved at banke. Høvler han, er det et varsel om storm, og hvis skibet er dømt til forlis, vil han komme til syne på broen og tage afsked med kaptajnen. Han beskrives som en lille trold eller nisse med rødt hår og grønne tænder - altid udstyret med pibe og hammer. Han var god at have med ombord, nærmest som en skibsnisse. På sine gamle dage er Klabautermanden dog blevet mere og mere uhyggelig og opfattes nærmest kun som ildevarslende i dag. Han siges at komme om bord over boven, og sømænd skal derfor ikke lade tovender hænge i vandet. Det er kendetegnende for varsler, genfærd og spøgelser, at de med tiden er blevet mere og mere uhyggelige i takt med, at videnskaben har manet nogle af dem i jorden.

De gamle fiskerhuse på Stenbjerg Landingsplads. Her er der blevet fortalt mange gode historier. Foto: Jimmy Munk Larsen.

Mere uhygge

Benzon, Gorm: *Gejster, genfærd og gespenster.* Lademann, 1975.

Fock, Mikael og Dalager, Stig: *Historier fra omegnen - ved havet.* DR, 1989.

Irving, Washington: *The Legend of Sleepy Hollow. John Wiley & Sons*, 1820.

Madsen, Morbjerg Jens: *Klittens folk - minder fra Thy-kysten.* Nordensgaards Forlag, 1982.

Marryat, Frederick: *Den flyvende Hollænder.* Lindhardt of Ringhof, 2017.

Elisabeth og hendes dagbøger

Af Jens Kristian Lings

Tekla Elisabeth Lings, f. Høgsted, (1873-1958), der var undertegnedes mormor, blev født i Vendsyssel og boede fra 1893-96 i Hurup Thy og derefter indtil 1927 på Skaarhøjvang i Heltborg.

På tilskyndelse af sin mor begyndte Elisabeth at skrive dagbog, da hun var 13 år, og fortsatte med det til den 4.4.1951. Det blev i alt til 40 bind (ca. 20.000 dagbogssider). Dagbøgerne indeholder ud over det skrevne et utal af breve, fotografier, avisartikler, hårlokker, tørrede blomster m.m.

For at forstå bøgernes ufattelige omfang kan jeg nævne, at jeg til dato har udgivet i nedenfor anførte bogform 1400 A4-sider og er i min afskrivning kun nået til bind 13 af hendes 40.

Elisabeths beretninger, der både er poetiske og dramatiske, rummer mængder af kulturhistorie. De fleste af hendes digte er utvivlsomt originale. En stor del er i større eller mindre grad imitationer, men hvilke digtere, hun er inspireret af, er oftest svært at afgøre. Af digtere nævner hun kun én ved navn, Erik Bøgh. Det sker, hun fortæller, at hun læser i en god bog. Om det er en digtsamling, en roman eller et skuespil, står hen i det uvisse.

Bortset fra, at jeg i mine udgivelser har ændret hendes optegnelser til moderne retstavning, har rettet stavefejl og foretaget små sproglige justeringer, er udgivelserne ren afskrivning af hendes optegnelser. For at lette forståelsen af hendes beskrivelser har jeg nogle steder i parentes og kursiv indføjet bemærkninger.

Elisabeth havde en elendig skolegang, var hyrdepige og kom ud at tjene, så snart hun

Elisabeth Høgsted Lings (1873-1958) skrev dagbog, fra hun var 13, til hun var 77 år. Det blev i alt til 40 håndskrevne bind (ca. 20.000 dagbogssider).

Hendes optegnelser er naturligvis intime. De er spændingsmættede som en roman og alment givende som en poetisk-dramatisk kulturhistorie.

Denne bogs 400 sider omfatter kun afskrivning af de to første dagbogsbind og to tredjedele af det tredje.

Hvis jeg når at afskrive alle 40 bind, vil det sammenlagt fylde 6.000 maskinskrevne A4 sider og altså udgøre 15 bind af denne bogs omfang.

Jens Kristian Lings

www.jenskristianlings.dk
ISBN 978-87-990990-4-1

var konfirmeret. Man rystes af og til over, hvad hun oplevede i sine pladser. Som 14-årig blev hun endog udsat for et voldtægtsforsøg. Hun var både smuk, stolt og stærk. Inden hun som 20-årig kom til Hurup, havde hun været ringforlovet to gange. Mænd lod hende aldrig i fred.

Dagbogens første mange sider er udaterede og indeholder en blanding af samtidsiagttagelser og erindringsstof. Blækfarven røber, at siderne er skrevet over mange dage. Vi skal frem til den 4.10.1887, før den trettenårige pige konsekvent daterer sine optegnelser. Det er som regel kun ved årsskifte, hun anfører årstal. For overskuelighedens skyld har jeg derfor tilladt mig at anføre årstallet ved hver måneds første optegnelse.

Da min storesøster, Else Marie Kjelgaard, som mormor overdrog dagbøgerne til, døde i 2003, lykkedes det mig at få dem overdraget til låns af hendes børn. Efter nogen tids læsning stod det mig klart, at disse bøger burde udgives, fordi de indeholder både kulturhistorisk stof og problemer af almen karakter. Da jeg så sammen med Thylands Avis begyndte at udgive dagbøgerne, fik jeg alligevel en slags skyldfølelse over for mormor og morfar, Jens Kristian Nielsen Lings. Jeg forstyrrede deres gravfred – i særdeleshed morfars. Selvfølgelig mærker de ikke noget, men deres grave er på sin måde også inde i mig. Jeg er deres barnebarn, og jeg bærer morfars navn.

Lige til mormors død i 1958 havde jeg et nært forhold til hende. Mit kendskab til morfar, der døde seks år, før jeg blev født, har jeg altså kun fra, hvad der foreligger af optegnelser om ham og nogle ting og bøger, der har tilhørt ham. Det billede, man som læser danner sig af ham ud fra mormors optegnelser, er ikke altid rart. Er det da et fuldstændigt billede? Det kan det umuligt være, og alligevel taler hun ikke usandt. Hvis man kun får ubehagelige ting at vide om en person, tror man naturligvis, at oplysningerne er væsentlige karakteristika. Men det behøver de vel ikke at være? Føler man sig i klemme, kan man finde på at betro sig til en nær ven. Er man godt tilpas, har man næppe behov for at betro sig til nogen. Med det in mente vil jeg fokusere lidt på, hvorfor nogen skriver dagbog, og hvorfor en dagbog sjældent er beregnet på at blive læst af andre.

Det har været almindeligt med lås på dagbøger. Det skrevne vedkom absolut ikke andre. Et folkesagn siger: "Man må ikke lade en bog, man har skrevet i, ligge opslået om natten, for så kommer Fanden og læser i den."

Man kan tale om to slags dagbøger, som begge er skrevet med det intime som grundlag, hvilket naturligvis pirrer læserens nysgerrighed.

Den ene slags, som er beskrivelser af den skrivendes virkelighed, skal ikke læses af andre. Til dem hører Elisabeths dagbøger. Den anden slags er netop beregnet på at blive læst af andre, men i dem er virkelighedens verden skiftet ud med en fiktiv. Som eksempler på den slags kan nævnes St. St. Blichers: "En Landsbydegns Dagbog" og Martin A. Hansens "Løgneren".

Ved at skrive dagbog kan man tale med sig selv for at udrede tanker, følelser og problemstillinger. Da den 13-årige Elisabeth i 1886 (el. 1887) begynder at skrive, er hun næppe klar over, hvad hun går i gang med. Det forsøger hun at finde ud af: "Ja, det er nu slet ikke nemt at skrive dagbog, men jeg har lovet mor, at jeg nok skal prøve på det, for det jeg lover mor, det holder jeg alt sammen, for jeg holder så meget, så meget af mor, ja, mest af hende end alle mennesker i hele verden." Den 4.10.1887 fortsætter hun med at indkredse, hvad hun vil fortælle: "Jeg tænker stadig på, hvad jeg kan skrive og huske, lad mig se – der er ikke længe til november, så skal jeg ud at tjene, hvis de kan få en plads til mig."

Erindringsbilleder

Man kan skrive dagbog for at huske tildragelser, så man senere kan slå dem efter. Den 28.4.1894 skriver Elisabeth: "Når jeg i ensomme stunder læser bogen igennem og mindes – ja – sådan en stille aftentime, før jeg søger mit leje for at hvile, er en dejlig stund. Den forløbne dag og dens hændelser, selv om de ikke er mange og store, drager forbi sjælens øje. Det sagte ord, der i dagens uro synes uden betydning, antager ganske andre former, vinder ganske anden værdi nu i stilheden."

Indre monologer

Man kan også nedskrive tanker til én, man har kær. Den 28.4.1894 skriver hun: "Ja, sådan kan jeg sidde og tænke og ligesom tale med min bog om aftenen. Jeg savner jo dig, lille mor! Hvis jeg skrev hver aften, kunne jeg snart fylde et helt skab med mine tanker. Og hvem kommer de så til gode? Og dig (Pejter), som jeg har så kær, ser jeg så sjældent. I tankerne taler jeg med dig, sådan en stille aftenstund. Tænker du mon på mig? Jeg sender dig min kærligste hilsen."

Læserhenvendelser

Optegnelserne kan dog være direkte læserhenvendelser. Feks. skriver nybegynderen, den 13-årige, som det allerførste: "Læser du bogen, så læs det hele, læs ikke blot de enkelte dele. Vær overbærende og døm mildt."

Den 6.4.1907, hvor hun snart skal føde og lægen har forudsagt, at døden vil banke på, skriver hun: "Når jeg nu ikke er mere, så læser du mine bøger, min kære, gode mand. Ak, om jeg for længst havde brændt dem, men du har jo bedt mig så meget om at lade være med det og fortsætte med at skrive. Det har jeg så gjort. Vil du så tilgive mig alt det, du møder heri, som vil smerte dig, ja, vel også såre dig? Jeg kunne ikke anderledes. Mon du vil forstå mig? Det er vel ikke så let, men du lærer mig derved bedre at kende. Vær god mod børnene! Elsk dem og lad dem ikke helt glemme mig! Tilgiv mig, som jeg håber på min Frelsers tilgivelse. Giv ikke børnene en stedmoder, men vær du, kære mand, både far og mor for dem. Så vil de elske dig, og du vil få glæde af dem. TAK!"

Den pålidelige ven

Det vigtigste og altafgørende for Elisabeth har helt givet været at have dagbogen som en nær ven at betro sig til. Mange har i tidens løb oplevet, hvordan en ven kunne skuffe, men en dagbog er netop den nære ven, man kan stole på – forudsat selvfølgelig, at andre ikke får lov til at læse i den.

Den 3.11.1892 skriver Elisabeth om en samtale med sin dengang forlovede, Albregt Strøm, hvor hun har vist ham et digt, hun lige har skrevet:

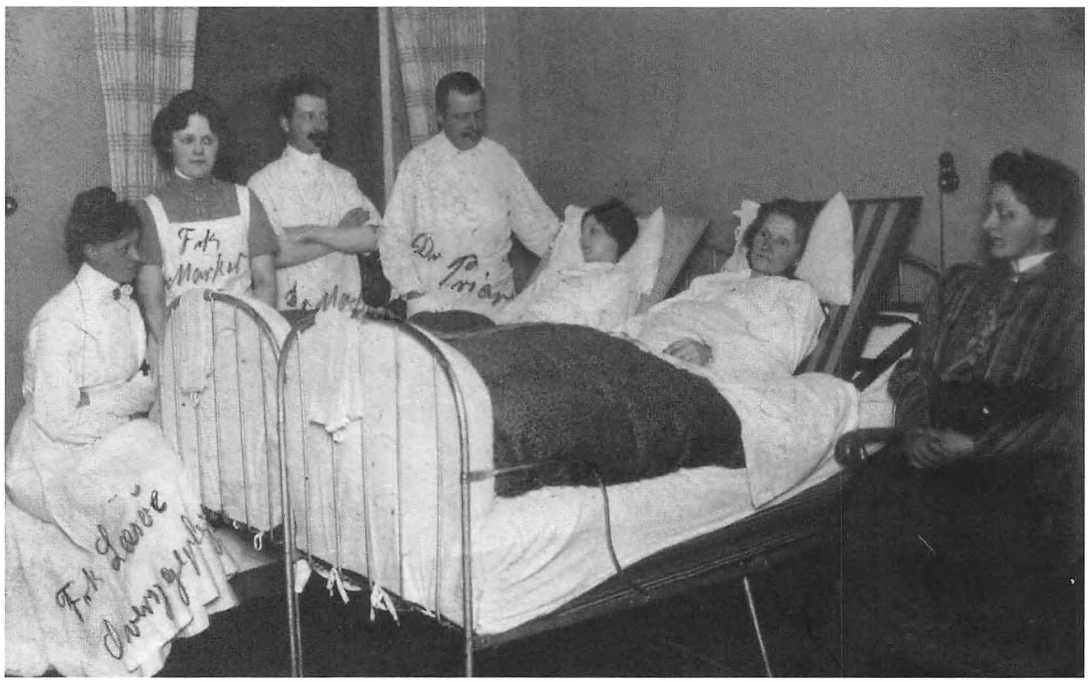

På Priors klinik i Aarhus, 1907. Elisabeth ligger i den nærmeste seng.

- Skriver du også vers?
- Som du ser! Og dagbog du, hvor du også får dit skudsmål!
- Må jeg se den?
- NEJ, afgjort NEJ, den er kun for mig personlig!

Den 5.12.1897 skriver hun: "Ja, hvorfor skriver jeg egentlig i denne bog? Jo, det er, som jeg taler med en fortrolig ven. Og så forlanger min mand, at jeg skal blive ved med at skrive, skønt jeg ofte har mest lyst til at brænde det hele."

Med sit utvivlsomt velmente forlangende bliver Jens Kristian på en måde medskyldig i, at dagbogen overtager den alvorligste del af Elisabeths fortroligheder. Han ved ikke, hvad hun skriver, han kan blot mærke, at skriveriet gør hende bedre tilpas. Modsat sin hensigt kommer han da til at skubbe hende fra sig. Dagbogen er og forbliver hendes mest fortrolige ven.

Til afreagering

Den 22.3.1900 skriver hun: "Med sorgen og klagen hold måde! Det er kun her i min bog, jeg må klage. Det kommer ikke andre ved. I kan ikke hjælpe mig. Jeg skal igennem det alt sammen. Hvad nytter det så at klage og ængste jer?"

Den 3.6.1905 skriver hun: "Ingen skal få mig til at beklage mig! Det gør jeg kun her i min bog. Dér får jeg afløb, når det bliver for strengt for mig, og det trykker for hårdt."

At fortælle en nær, fortrolig og trofast ven om sine alvorligste problemer for derved at føle sig trøstet, er der næppe noget nyt i. Det bemærkelsesværdige er, at hun gang på gang afslører, at hun bider smerter og urimeligheder i sig på grund af den gamle stædighed, som hendes far med sin hårdhed oparbejdede i hende. Flere steder kan det endog opleves, som om hun næsten føler en vis tilfredsstillelse ved igen at lide urimeligt.

Denne adfærd forvirrer sandsynligvis Jens Kristian, så han som en sej og ærlig thybo tolker hendes udtalelser forkert, selv om han fra dilettantforestillingerne i Hurup for år tilbage ved, at hun er en dygtig skuespiller.

På en mængde områder gør Elisabeth oprør imod Jens Kristian, men netop, når det gælder om at gøre sig fri for sine smerter, gør hun det stik modsatte – hun lukker sig sammen om dem og lider i tavshed. Da hun kun betror dagbogen sine genvordigheder, kan den blive farlig for hende, fordi hun afskærer sin mand fra at få de nødvendige informationer, så han kan vurdere hendes situation nøgternt. Denne skjulen sine lidelser er endog flere gange ved at blive livsfarlig for hende.

Den 28.9.1907 (lige før operationen i Aarhus) skriver hun bl.a.: "Men jeg har jo også skyld. Jeg holdt mig alt for stolt til at forlange den hjælp, jeg tiltrængte. Eller har det været mit mindreværdskompleks, der stadig har gjort sig gældende? Men for mine børns skyld burde jeg have gennemført det, når min klage blev overhørt. Kan jeg nu af disse grunde muligvis blive skyld i, at mine elskede børn bliver moderløse? Herre, min Gud, forbarm dig over os!"

Den 20.11.1907 skriver hun: "Herre, lær mig at være stille og ikke klage", og den 23.11.: "Herre, hjælp mig, så jeg ikke klager, men tror. Så giver du mig alt af nåde."

Det kan se ud til, at hun har den opfattelse, at alle hendes lidelser er påført hende af Gud. Derfor skal de gennemleves uden klage.

Jens Kristian Nielsen Lings

Som frier til Elisabeth var Jens Kristian utrættelig. Han var forelsket i hende og var i den ønskesituation, at indtil flere skubbede Elisabeth i favnen på ham.

Først og fremmest var søster Anna en giftekniv. Hun overtalte endog deres mor til også at være det, selv om moderen for år tilbage (den 30.10.1887) indprentede Elisabeth: "Nej, barn, tag aldrig en mand, du ikke elsker!" Søster Frederikke pressede også på, og da så selve Pejter, hendes virkelige kærlighed, også anbefalede hende at gifte sig med Jens Kristian, gav Elisabeth op og lod stå til.

Efter brylluppet er det, som om Jens Kristian tager alle sejl ned. Nu er Elisabeth kommet ind i hans sikre havn, og hun har lovet at være ham tro. Ja, så er det bare med at komme i gang med slid og slæb og børnefødsler. Sådan har

Den travle husmor i havedøren på Skaarhøjvang, 1914.

det sikkert været i hans hjem, Vester Dal. Hvad skulle en kvinde ellers bruges til?

Ud fra en af Elisabeths begrundelser for at skrive (se f.eks. ovenstående om at afreagere) vil det dog være meget forkert, om vi lægger alle de ubehagelige ting, hun skriver om sin mand, sammen og siger: Dette er et fuldstændigt billede af Jens Kristian Lings. Men hvordan var han da?

Jens Kristian var en klog mand og læste en del populærvidenskabelige bøger, f.eks. havde han en bog, "Naturlære", der både rummer fysik, zoologi, botanik og fysiologi. Han var også en fremsynet landmand og købte nymodens landbrugsmaskiner, selv om han fik skældud af sin far på Vester Dal. Det endte dog altid med, at faderen gerne ville låne den nye maskine.

Faderens træghed ejede Jens Kristian også meget af. Da Elisabeth f.eks. havde købt en cykel, var han inderligt imod det, men det varede ikke længe, før han lærte sig selv at benytte den.

I nogle år var han betroet opgaven som sognerådsformand. Det tog enorme mængder af hans tid og gav Elisabeth megen ulejlighed i den lille beboelse, de dengang havde i gårdens, Skaarhøjvangs, vestfløj. Hun blev virkelig glad, da han sagde stillingen op, selv om han nød stor anerkendelse ved at beklæde den. De byggede det endnu værende stuehus i 1902.

Den 1. oktober 1904 blev han så udnævnt til sognefoged i Heltborg sogn. Derved fik han en anden ærefuld titel og sagde samtidig ja til en kolossal arbejdsbyrde. I sognefogedens beskikkelse stod bl.a.: "Han bør med troskab, flid og hurtighed udføre, hvad der bliver ham pålagt; med redelighed og sindighed gå den menige mand i sognet til hånde med råd og bestræbe sig for at vedligeholde fred og enighed...".

Sognefogederne udvalgtes blandt sognets mest ansete og rolige mænd. De var ikke politimænd, men havde anholdelsesret. De skulle bistå ved en mængde gøremål: Udpantning, tvangsauktion, dødsbo-registrering, borgerlig vielse, strandauktion, ildebrand og forkynde tilsigelser af forskellig art, forkynde stævninger, domme, og politianmeldelser. Det hændte

også, han måtte være ligsynsmand. Desuden opkrævede han skat, som han skulle aflevere på amtsgården i Thisted, og præstetiende, som skulle afleveres i præstegården i Visby.

Sognefogeden var en slags mini-ombudsmand. Han ordnede nabotrætter, var ikke ungdomsvejleder, men klarede skærene for utallige unge, når de plumpede i. Han var ikke advokat, men tolkede mange svære paragraffer for folk. Han var ikke sjælesørger, men dæmpede hidsige, rådede rådløse, opmuntrede betrængte og stilnede ægteskabelige storme.

Jens Kristian var – forståeligt nok – som Elisabeth ofte sukker dybt over, meget lidt hjemme. Den 1. maj og den 1. november var han det dog, for når en tjenestekarl eller tjenestepige skulle flytte til et andet sogn, skulle de have sognefogedens påtegning i deres skudsmålsbog.

Følgende beskrivelse af morfar stammer fra hans ældste søn, Niels Lings (*1898), altså min morbror. Niels skriver: *"Min første barndom har jeg oplevet sammen med en halvgammel far. Han var bondemand, af bondestand i Heltborg. Han talte et drævende thybomål, som man nu talte dengang i Thy.*

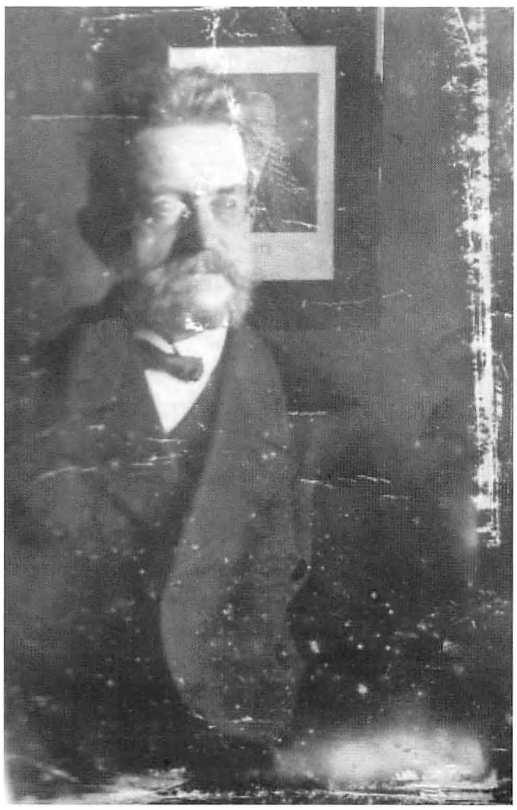

Jens Kristian Nielsen Lings, 1908.

Far var en gennemsolid mand og nød, som hans far havde gjort det, særdeles stor agtelse i det sogn, hvor hans far tidligere havde været sognerådsformand, og hvor han senere indtog pladsen som sognerådsformand og/eller sognerådsmedlem og andre tillidsposter, bl.a. skatterådsmedlem – senere (1904-24) sognefoged. Han stoppede, fordi, som han sagde: "Han ville ikke holde jubilæum og fejres for en så ubetydelig bedrift".

Far var næsten irriterende beskeden og nøjsom og så alt andet end interessant ud i hverdagen. Han gik helst klædt, så man ikke kunne kende forskel på ham og den fattigste daglejer.

Mor var ofte misfornøjet med hans udseende. Han satte pris på ikke at blive lagt mærke til. Han var jyde i ordets bogstaveligste forstand og bedste betydning, sindig og velovervejende enhver beslutning, han måtte tage. Han ejede både diplomatfrakke og høj silkehat, men det var tydeligt, at han ikke befandt sig godt i den påklædning.

Han gik næsten altid med bowlerhat. Når han arbejdede med kreaturerne, og de ikke ville makke ret, brugte han bowlerhatten, eller hvad han nu havde på, til at give dem et dask, og det gav jo buler i hvert fald i hatten!

Var far med i større forsamlinger, til bryllup eller begravelser o.l., kunne man altid finde ham helt omme i bageste række. Hans beskedenhed tillod ham ikke at træde frem undtagen i tilfælde, hvor han på embedets vegne ikke kunne undgå det. Han kunne ikke slippe sit thybomål. Undertiden forsøgte han, men det faldt ynkeligt ud. Det var egentlig mærkeligt, eftersom den dame, han var gift med, talte et pænt dansk, og at han måtte kunne have lært og lagt sig efter at tale ordentligt. Jeg mener ikke, at far skulle være flov over sit modersmål – tværtimod! Jeg har nok i mine drengeår talt ligesådan, naturligvis, men jeg er da ikke i tvivl om, at mor har haft stor indflydelse på vi sø-

skendes talegaver, uden at vi derfor er blevet oratoriske begavelser.

I sin egenskab af sognets embedsmand havde far jo pligt til at kundgøre meddelelser fra øvrigheden, hvilket skete på den måde, at når han kom til gudstjeneste, tog han det i våbenhuset anbragte sorte skilt, hvorpå der var malet "Bekendtgørelse", og hængte det ud på våbenhusets gavl ved siden af kirkedøren, så det var synligt for alle. Det betød altså, at øvrigheden havde noget at meddele alt folket.

Jeg kan endnu se for mig og høre far i embeds medfør – på noget uhjælpeligt dansk og thysk og meget alvorsfuld af situationen

Placat

for

Kiøbstæderne udenfor Kiøbenhavn samt for Landet i Danmark,

angaaende

Foranstaltninger

til at hindre det mulige Tilfælde af Skindødes Begravelse, m. m.

Kiøbenhavn, den 13de Januarii 1832.

Kiøbenhavn.

Trykt hos Directeur Jens Hestrup Schultz,

Kongelig og Universitets Bogtrykker.

Denne placat, som må have været datidens cirkulære, fik jeg engang af morbror Niels. Vi fandt den i en dynge af morfars efterladte papirer. Årstallet 1832 kan betyde, at den kan have tilhørt morfars bedstefar, som også hed Jens Kristian Nielsen Lings, og det kunne så videre tyde på, at han også har været sognefoged i Heltborg. Det kan bemærkes, at "cirkulæret" med al tydelighed fortæller, at ikke blot den dengang 27-årige digter, H. C. Andersen, var bange for at blive levende begravet – det var rigtig mange andre også.

– læse op af et stykke papir for de få kirkegængere, som gad høre og eventuelt tage det til efterretning."

Far og mor

Far og mor fulgtes gerne ad i kirke, når der ikke var særlige uoverensstemmelser. Far var ikke mere glad for at gå i kirke, end vi børn var. Måske gik han til kirke mere for at hilse på andre kirkegængere og eventuelle slægtninge, som der var mange af, især de fjernere.

Far har efter den tids begreber været dygtig i skolen til både regning og skrivning samt læsning, måske ikke så meget til højtlæsning.

Der var stor psykisk forskel på far og mor. Far var sindig og tung i optrækket. Han kunne nok være munter og en gang imellem fortælle en munter historie, men det forekom sjældent.

Han brugte få ord og formanede ofte os børn til ikke at bruge mund til ingen nytte, hvilket vi efterkom på den måde, at vi var fåmælte, når far var til stede.

Far og mor var kontraster, og var vi stille, når far var i nærheden, havde vi det altid lystigt og frit, når vi var i mors selskab, som vi jo mest var.

Pejter Vestergaard

Mor havde to bejlere, den ene var far, den anden en mand lidt yngre end far. Han hed Pejter Vestergaard, og de to mænd var fætre. Mor var forelsket i Pejter og vedblev vistnok at være det til sine dages ende. Han var meget beleven og vital, havde et godt humør og et lyst sind. Jeg forstår godt, at mor havde forelsket sig i ham. Og jeg forstår godt, at far har været jaloux på Pejter.

Pejter blev senere gift med en anden pæn dame og fik børn. Et af dem har nu Pejters hjem. Hun og jeg har drøftet de her beskrevne forhold, som hun også kendte noget til."

Jaloux

Jeg tror, jeg på flere måder forstår morfar. Den 7.7.1906 siger mormor i et lille opgør: "Jeg sagde dig, da du ville have mig, at det var Pejter, jeg elskede, som han mig, men vi måtte ikke få hinanden. Jeg sagde, jeg holdt af dig, og at

du kunne prøve at vinde min kærlighed, og at jeg nok skulle være dig tro. Og sådan tog du imod mig!"

Morfar elskede hende, og hun elskede altså Pejter.

Det må have været uhyre bittert for morfar, at hun ikke kunne gengælde hans kærlighed. Naivt havde han troet, han kunne vinde den, når de blev gift og fik børn. Men det skete altså ikke. Det blev kun til venskab.

De to venner i haven på Skaarhøjvang, 1926.

Som morfar fortrolighedsmæssigt stod tilbage for dagbogen, var han også følelsesmæssigt placeret i anden række. Det må have såret denne agtede mand dybt, at han skulle have mindreværdsfølelse over for sin yngre fætter. Han har vel også haft det over for "den fine fru Lings", som nogen kaldte hende. Ind imellem har han for at få afløb for sine store frustrationer måske fremprovokeret scener? Retten til at gøre hende gravid var dog hans alene. Den benyttede han sig af, så de i alt fik ni børn.

Da morfar var en begavet mand, har han måske netop for at hævde sig i Elisabeths øjne blandet sig i både det ene og det andet tidkrævende i samfundet. Når hun klager over hans hårdhed mod hende, siger han somme tider:

- Den, man elsker, revser man!
- Så elsk mig lidt mindre! svarer hun.

Begge har vel ret, men hvor Elisabeth tænker på ideen bag datidens børneopdragelse, tænker Jens Kristian som en, der elsker hende og ubevidst handler af bitterhed, fordi hans kærlighed ikke er gengældt. Han handler vel som et såret dyr, der er trængt op i en krog?

Som TV og den øvrige presse kan manipulere med virkeligheden, kan man ved kun at give negative signaler om en person manipulere med opfattelsen af ham. Men mormor manipulerer ikke, hun skriver kun, hvad hun i nuet har behov for at få afløb for. Det er læseren af dagbogen, der uhyre let kommer til at manipulere, for egentlig har vi ingen ret til at læse hendes suk over morfar, som hun holder af og endog jævnligt kalder "min kære mand".

For at forhindre, at nogen skulle komme til at læse hendes optegnelser, som "Fanden læser bibelen", havde det utvivlsomt været bedre, om jeg havde gemt dagbøgerne eller brændt dem. Jeg valgte at udgive dem, fordi jeg ikke kunne finde ro ved tanken, om at mormors utrættelige og omfangsmæssigt ufattelige arbejde med at skrive spændende menneskeskæbner ind i en kulturhistorisk sammenhæng bare skulle gå tabt.

Mormor og mig

Jeg har kun kendt Elisabeth som en ældre dame, idet hun var fyldt 60, da jeg blev født, men jeg havde hele tiden et nært forhold til hende.

Efter at jeg i 1942 var indlagt med børnelammelse på Herning Sygehus, skulle jeg til undersøgelse på Ortopædisk Hospital i Aarhus. Mormor tog imod mig på banegården. Hånd i hånd gik vi ud til sporvognenes stoppested. Vi

Mormor i sin stue.

stod af ved Skovvangsvej og gik op til aldersrenteboligerne, hvor hun boede i nr. 162 første sal til venstre.

Vi sov begge to i stuen. Jeg lå på hjørnesofaen lige under Kristusfiguren.

Besøget på Ortopædisk Hospital medførte, at jeg skulle komme igen en måneds tid efter.

Mor og far aftalte da med mormor, at hun ikke behøvede at hente mig på banegården. Jeg kunne selv finde sporvognen. Jeg steg på linje 1, men da jeg skulle betale, var min pung væk. Jeg blev forskrækket og var lige ved at græde. - Jeg har tabt min pung, sagde jeg, og nu har jeg ingen penge, og min togbillet er også i pungen.

Vognstyreren kiggede lidt på mig. Så klappede han mig på skulderen. - Nå, kør du bare med alligevel, sagde han.

Da jeg havde fortalt mormor det hele, satte vi os på knæ ved hendes seng, og hun bad højt til Gud, om at han vil lade et rart menneske finde min pung og aflevere den til politiet. - Nu venter vi en halv time, sagde hun, og så går vi ned til telefonboksen.

Da hun ringede, sagde de, at en dame netop havde afleveret pungen, og at vi bare kunne hente den. Jeg blev så glad. Og nu vidste jeg, at mormor havde en direkte kontakt til Gud.

Gravfreden

Gravstedet på Heltborg kirkegård er erklæret "bevaringsværdigt" pga. morfars betydning for sognet og vel også, fordi de hvide kors er specielle for kirkegården. Det mindre kors er på datteren Irenes grav. Hun døde som 13-årig i 1919.

Mormor lagde fire af sine ni børn i graven. Havde hun ikke haft sine dagbøger og sin stærke tro på Gud, havde hun næppe kunnet gennemføre et så modgangsfyldt liv.

I 1927 solgte de Skaarhøjvang og ville besøge deres fem voksne børn, inden de slog

Foto af gravsted.

sig ned et sted. Under besøget hos Niels døde morfar af en hjerneblødning. Elisabeth, der dengang kun var 54 år, uddannede sig derpå til tandtekniker og fodspecialist og blev trods alle genvordigheder 84 år. Hun døde i 1958 på Gern Hvilehjem.

Det er mit håb, at jeg med mit afskrivningsarbejde får bevirket, at mormors navn og det utrolige skrivearbejde, hun har præsteret om menneskelivet, må lyse for kommende generationer.

Jens Kristian Lings har givet Egnshistorisk Forening for Sydthy tilladelse til at bringe denne artikel i Sydthy Årbog 2018, efter at den har været publiceret i Hardsyssels Årbog 2016.

Den ny polimejster

Af Gustav Nielsen-Refs

Æ sme hans kuen hun wa nøj skrap,
å de wa ett hiel fri,
hun ordned bodde præjst å dejn
ja – siel æ politi.

En dåå hun kam o cykel mejj
enn syv oers piig så stue,
i cykelstuel æ båer hun sådd,
da fall dæ manne uer.

Hun møtt en vældig hissig mand,
å han råbt voldsom op:
Kan De så standse den cykel der,
og det er nu og stop.

De ved vel nok det er forbudt
at køre med så stor en last,
det holder cyklen ikke til,
så De må standse nu i hast.

Æ polimejster wa cevil
å ukjenn i æ by –
han kjenn jo ett æ sme hans kuen,
å hun kjenn ett den ny.

Æ kuen sprang å mæ sammelt bien,
hun bløw så gall i sind:
Hudden sommen er'ed do gjørr dæ te,
hwa biller do dæ ind.

Ka æ mi fåer – wæ tjent mæ de,
se så ka do wall osse,
de æ de willest, æ håår høtt
fæ såen hissig tosse.

Se båer å cykel de æ miin
ska do ha warmt di ører –
æ ka ett sikk de rager dæ,
hudan æ helse kyrer.

Æ polimejsters mund bløw lott,
hvad er det dog jeg hører –
kan det mon være thybosnak,
- jeg lukker mund og ører.

Bondeplagerens hustru

Af Winni Østergaard, Aarhus

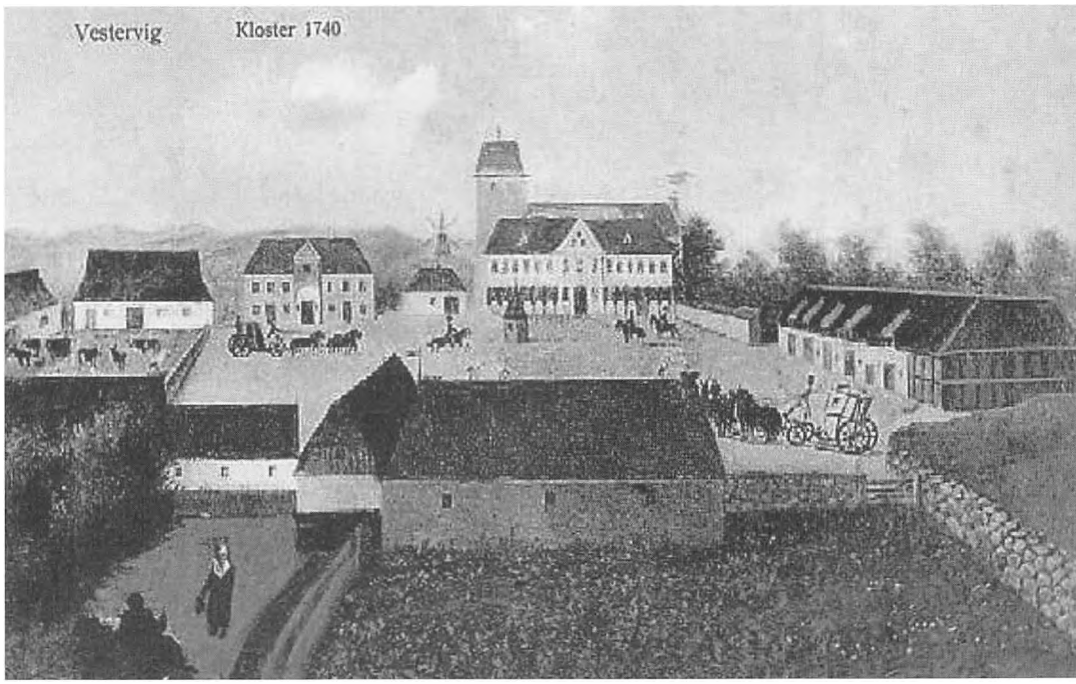

Tegning af Vestervig Kloster, 1740.

Der er skrevet utrolige mængder om godsejer til Vestervig Kloster, Peder Nielsen Mollerup. Man kan finde lange artikler i bøger, aviser og på nettet med et utal af detaljer om hans liv. I betragtning af at han levede helt tilbage fra 1651 til 1737, er det usædvanligt med så omfattende litteratur om en enkelt person. Det skyldes blandt andet, at der blev ført flere retssager mod Peder Mollerup, og at sagsakterne er blevet grundigt studeret gennem tiderne. Desuden har hans barnebarn Peder de Moldrup skrevet en længere afhandling om sin far og farfar.

Herremanden Peder Mollerup var notorisk streng mod sine fæstebønder, lod dem arbejde hårdt, påførte dem ulovlige afgifter etc. Endelig var han i 1722 indirekte årsag til en mands pinefulde død og blev først dømt til at miste alt, hvad han ejede, men dommen blev senere ændret til en bøde på 30.000 rigsdaler.

Denne artikel skal imidlertid ikke handle om Peder Mollerup, men om hans hustru, Mette Jensdatter Laasby. Om hende får man blot at vide, at hun var borgmesterdatter fra Aarhus, og at hun fik 14 børn. Ikke at der vil komme afgørende nyt om hende her, men ved at se på afstanden mellem de mange børnefødsler kan man danne sig et billede af, hvordan hendes liv har formet sig.

Mette blev født 24. januar 1676 og er vokset op i en børnerig familie i centrum af Aarhus. Hendes far, Jens Rasmussen Laasby, var storkøbmand og blev i 1679 borgmester i byen, en post han besad til sin død i 1695. Han ejede en smuk bygning, der lå præcis dér, hvor Magasin ligger i dag. Bygningen blev efter en omskiftende tilværelse genopført i Den gamle By i 1914 under navnet "Borgmestergården". Det er en ejendommelig følelse stadig at kunne gå rundt i de stuer, hvor også Mette Laasby har tilbragt

de første atten år af sit liv. Der har hersket et vældigt leben i købmandsgården, for borgmesterens kone fødte ham 18 børn, hvoraf flere dog ikke blev ret gamle.

Det er værd at lægge mærke til, at Mette Laasby bliver gift få måneder før faderens død. Man kan sagtens tænke sig, at borgmesterfruen har haft travlt med at få døtrene afsat, inden hun blev enke. For hvad får en ungmø på 18 somre til at gifte sig med en 43-årig godsforvalter fra en fjern egn i Nordvestjylland? Om ægteskabet har været arrangeret af forældrene, vides ikke, og hvordan brudeparret har mødt hinanden, ved man heller ikke noget om. Faktum er, at Peder Nielsen Mollerup gifter sig med den 25 år yngre Mette Laasby i Aarhus Domkirke den 15. november 1694.*

Med til historien hører, at Peder Mollerup var, hvad vi i dag vil kalde lidt af en verdensmand. Han havde været vidt omkring: Norge, Sverige, Tyskland og Holland. Desuden havde han slået sine folder inden for forskellige erhverv, havde været toldassistent, regimentsskriver, amtsfuldmægtig og havde også en overgang forsøgt sig inden for handel. Først som 39-årig slog han sig i 1690 permanent ned som forvalter på Vestervig Kloster, der på det tidspunkt ejedes af en hollandsk enke, Cornelia Bichers von Irgens. Hun havde haft seks sønner, men døden havde været grådig, så nu var der kun én tilbage, og da enken var dybt forgældet, må Peder Mollerup allerede på dette tidspunkt have øjnet en chance for at overtage godset. Han havde penge, var dygtig til at tjene flere og havde nu fundet sig en ung, stærk hustru, der kunne stå for husholdningen.

Det må have været en omvæltning for den unge borgmesterdatter at skifte det travle byliv i Aarhus ud med det vindomsuste gods tæt på Vesterhavet. Nok forventedes det, at hun skulle føre hus, men hun har haft folk til det grove. I betragtning af parrets senere frodighed, varede det et stykke tid, før forvalterens unge kone blev med barn. Først godt et halvt års tid efter brylluppet, mærkede Mette Laasby tegn på svangerskab. Et par uger efter sin 20-års fødselsdag føder hun sit første barn, en pige, der opkaldes efter Mettes og Peders mødre, der begge hed Maren. Det vides ikke, hvor forvalterparret bor på dette tidspunkt. I hovedbygningen bor Cornelia Bichers med sin eneste overlevende søn. Mon også de nygifte bor her, eller har de deres eget hus eller bolig i en sidebygning? Nu da den unge bruds krop kender til svangerskabet, varer det ikke længe, før den igen begynder at bulne ud, og tretten måneder efter den første fødsel kommer barn nummer to til verden. Det bliver en søn, der får navnet Jens Laasby Mollerup. Han skal senere blive arvtager af Vestervig Kloster.

I 1698 dør Cornelia Bichers eneste tilbageværende søn. Enken sidder stadig i bundløs gæld og opgiver at drive godset videre. Det øjeblik har Peder Mollerup ventet på. Han kan uden større problemer overtage hele ejendommen og de mange tilhørende fæstegårde.

Samme forår opdager Mette Laasby, at hun igen venter sig, og denne gang bliver hendes krop enorm. November 1698 får hun tvillinger, en dreng og en pige, som får navnene Niels og Mette Marie. 22 år gammel er fruen på Vestervig Kloster allerede mor til fire småbørn, og som ved de tidligere dåbshandlinger ses en af hendes mange søstre fra Aarhus at have taget den lange vej til Thy for at stå fadder. Selv om Cornelia Bichers bliver boende på godset, er der nu plads til gæster fra nær og fjern i den store bygning, der sammen med kirken troner fornemt i det flade landskab og kan ses viden om.

Formodentlig har den unge godsejerfrue ikke selv ammet sine børn. Den korte tid mellem fødslerne kunne tyde på det.* Tvillinger eller ej - knapt halvandet år efter skal hun igennem sin femte fødsel. Drengen får navnet Nicolai. Hidtil er det gået godt. Børnene trives, om end noget tyder på, at den ene tvilling - Niels - har haft en form for handicap. Endnu engang går der kun halvandet år, før Mette Laasby nedkommer med nummer seks - en dreng. Han får navnet Joachim Cornelius til ære for den tidligere ejer, Joachim von Irgens. Men seks fødsler på fem år er åbenbart mere, end selv en godsejerfrues krop kan klare. Drengen er skravlet og dør kun 10 uger gammel.

Peder Mollerup må have besteget sin hustru

kort efter begravelsen, for denne gang går der kun ét år, før hun igen nedkommer. I 1702 ser en pige dagens lys og bliver døbt Cornelia. Senere skal hun få tilnavnet Bichers efter den kvinde, hun er opkaldt efter. Igen går der halvandet år, inden barn nummer otte kommer til verden, men i mellemtiden sker der en katastrofe. Vestervig Kloster brænder!

Flere kilder nævner, at godset brænder i 1703, men de skriver ikke, hvor store skaderne på bygningen er. Vi får heller ingenting at vide om, hvor familien Mollerup bor efter branden. Den store toetagers bygning, der i dag kan ses på et maleri, blev først opført i 1730. Det er let at forestille sig de kaotiske forhold, godsejerparret med seks børn har måttet leve under, indtil de igen har kunnet bo nogenlunde komfortabelt.

Men de usikre boligforhold hindrer ikke, at godsejerfruen nedkommer med det ottende barn i maj 1704. Edel Kirstine kommer den lille pige til at hedde. Hun er imidlertid kun ét år gammel, da præsten må begrave hende på kirkegården. Imens er der opstået en alvorlig konflikt om blandt andet forstrandsrettigheder mellem Cornelia Bichers og Peder Mollerup. Parret forliges ved en dom i København i 1705, hvorefter Peder Mollerup skal betale hende 400 rigsdaler om året indtil hendes død. Han er sluppet billigt, for Cornelia dør tre år senere.

Ifølge en af de mange beskrivelser af Peder Mollerup har han købt titlen assessor, dvs. det er ikke nok for ham at være godsejer, han vil også være dommer. Det er uvist, hvornår han får titlen, men efter 1706 tituleres han assessor i kirkebogen.

De mange dødsfald blandt børnene ser ikke ud til at have påvirket assessorens forplantningslyst. I november 1706 nedkommer Mette Laasby med barn nummer ni, en dreng, der endnu engang får navnet Joachim. Godsejerfruen er nu 30 år gammel, men sorgerne står i kø. Heller ikke denne Joachim skal leve længe, ja dåben når ikke engang at blive konfirmeret, inden han dør to uger gammel.

Tre døde børn er ikke nok til at tage gejsten fra Peder Mollerup. Igen går der kun halvandet år, før hustruen nedkommer med sit tiende barn. Magdalene Kirstine bliver født i februar 1708, og da hun overlever i fin form, går der denne gang kun fjorten måneder, før barn nummer elleve ser verdens lys. Det bliver en dreng, og endnu engang forsøger godsejerparret sig med det skæbnesvangre navn. Johan Joachim kommer han til at hedde, men heller ikke han overlever. Kun to uger gammel bliver han sænket i graven, dog efter lige at blive hjemmedøbt i huj og hast.

Allerede året efter - i august 1710 - kommer barn nummer tolv, en dreng der bliver døbt Johan og senere får tilnavnet Rantzau. Mette Laasby er nu 34 år, og man kunne godt have undt hende en længere pause i børnefødslerne. Omkring dette tidspunkt får (eller køber?) ægtemanden titel af kammerassessor. Det betyder, at han bliver medlem af rentekammeret i København og har måttet foretage lange rejser. Dengang tog det en uge at komme fra Thy til hovedstaden. Han har dog været hjemme med mellemrum, for i efteråret 1711 opdager hustruen, at hun igen er svanger.

At småbørn døde, inden de blev ét år gammel, skete ofte. Dengang sagdes det, at man døde af alderdom og af barndom. Men i februar 1712 indtræffer et uventet dødsfald i familien. Barn nummer fem - Nicolai - dør tretten år gammel. Ingen steder i kirkebogen står der noget om dødsårsager, så det vides ikke, om drengen dør af en sygdom eller ved et ulykkestilfælde. Det må have påvirket den højgravide mor. To måneder efter begravelsen af Nicolai, nedkommer hun med barn nummer tretten, en pige der får navnet Mariane.

Året efter - 1713 - bliver den ældste søn, Jens Laasby, sendt til Aalborg for at forberede sig til en akademisk uddannelse. Han læser privat hos en landsdommer Thestrup og tager studentereksamen i København to år senere. Hjemme på Vestervig Kloster har moderen været igennem sit 14. svangerskab, men da drengen kommer til verden, er han dødfødt, og dermed slutter fødslerne.

Kvinder fortsatte dengang ofte med at få børn, indtil de var omkring 45 år, så man kan spekulere på, hvorfor Mette Laasby stopper som 38årig. Måske kan hun ikke tåle at føde

flere børn. Måske er hun gået tidligt i overgangsalderen. Måske har hun - efter et have sat et dødt barn i verden - sagt stop til den virile ægtemand, der nu har nået en alder af 63.

Ikke fordi hun mangler børn. En hurtig optælling viser, at efter 14 fødsler lever otte stadig. Ofte deler store børneflokke sig i kuld efter alder. De fire første børn, der er født i årene 1696-98, har sikkert udgjort en gruppe for sig. Datteren Cornelia født 1702 står så mærkeligt alene med hele fire døde søskende omkring sig. To ældre og to yngre. De sidste tre børn har igen dannet en gruppe: Magdalene Kristine fra 1708, Johan Rantzau fra 1710 og Mariane fra 1712.

Den ældste søn, Jens Laasby, kommer som nybagt student hjem fra København og bliver en kort periode. Måske følges han på rejsen tilbage til hovedstaden med sin storesøster Maren og hendes mand. I begyndelsen af oktober 1716 er Maren som 19-årig blevet gift med en brygger fra Christianshavn. Han hedder Søren Balle, og man kan undre sig over, hvordan to unge, som bor i hver sin ende af landet, har mødt hinanden. Men da Peder Mollerup ofte er i hovedstaden, har han måske truffet den foretagsomme brygger dér.

Denne artikel skal imidlertid ikke handle om bondeplagerens børn. Om dem vil der senere komme en beretning. Problemet er, at efter de mange børnefødsler bliver der stille om hustruen, Mette Laasby. Man kan spekulere på, hvordan den lange retssag efter Peder Mollerups indirekte skyld i en bondes død har påvirket hele familien. Retssagen varede i to år - fra 1722 til 1724, og den første kendelse om, at herremanden skulle miste alt, hvad han ejede, må have været chokerende. Tilsvarende må omstødelsen af dommen, så han "kun" skulle betale 30.000 rigsdaler i bøde, have været en lettelse. Og da Peder Mollerup syv år senere sammen med to af sine sønner bliver adlet, må det have virket som en genoprettelse af familiens tidligere storhed. På dette tidspunkt - i 1731 - har herremanden, nu kammerherre de Moldrup, overdraget driften af Vestervig Kloster til sin ældste søn. Det skal her noteres, at Peder Mollerup hele livet underskrev sig med sit oprindelige navn. Det er sønnerne, der efter adlingen ændrer efternavnet til de Moldrup.

Den driftige herremand når en betragtelig alder efter datidens normer. Da han dør den 20. november 1737, er han 86. Mette Laasby bliver med andre ord enke som 61-årig. Hvordan hun har tilbragt sine sidste år, vides ikke, men vi får et lille glimt i et brev fra en gæst på Vestervig Kloster. Præsten Rasmus Winther besøger Jens Laasby i 1745 og giver en indgående beskrivelse af den nybyggede hovedbygning. Han skriver desuden: Fra hans moder og fra hans søster, fru kancellirådinde Kruuse (Mette Marie Moldrup) som boede i Vejle, bragte vi breve til ham, ved hvilke breve vi var på det bedste blevet rekommanderede til ham.

Parrets næstældste datter, Mette Marie, har kort forinden mistet sin mand, og man kan sagtens forestille sig, at moderen tager til Vejle for at trøste og støtte datteren i den svære tid. Mette Laasby dør 74 år gammel i Vestervig den 27. februar 1750.

Der findes et kobberstik af Mette Laasby, men det er stukket i 1754, altså fire år efter hendes død. Om der har eksisteret et maleri som forlæg, vides ikke. Ej heller om kunstneren, Jonas Haas, overhovedet har kendt sin model. Stikket er formodentligt et idealiseret billede af Mette som ung. Efter 14 fødsler har hendes liv næppe været så smalt som på kobberstikket. Der er noget mærkværdig koket over kvinden på billedet. De bare skuldre, den skødesløst arrangerede bluse tyder på en vis sanselighed. Har det mon svaret til virkeligheden? Som med så meget andet fra de gamle arkiver, må vi endnu engang konstatere, at vi aldrig får det at vide.

* Oplysningen om Mette Laasbys bryllup i Aarhus Domkirke stammer fra nettet. Jeg har søgt efter brylluppet i Aarhus Domsogn, men ikke fundet det. Det er oplagt også at lede i Vor Frue kirke og i Vestervig kirke, men ingen af de to kirker har bryllupper noteret så langt tilbage.

* Ifølge Anne Løkkes doktorafhandling (udgivet som bog): "Døden i barndommen" har studier vist, at amning til en vis grad forhindrer ny gra-

viditet. Den kendsgerning, som man tidligere anså for at være en myte, kan meget vel være sand.

Liste over Peder Nielsen Mollerup og Mette Laasbys børn:

1) 2. april 1696: Maren
2) 9. maj 1697: Jens Laasby
3) 13. november 1698: Tvillingen Niels
4) 13. november 1698: Tvillingen Mette Marie
5) 26. juli 1700: Nicolai (dør 13 år gl. den 4. feb. 1712)
6) ?. november 1701: Joachim Cornelius (dør 10 uger gl. den 4. feb. 1702)
7) 15. november 1702: Cornelia Bichers
8) ?. maj 1704: Edel Kirstine (dør 1 år gl. den 26. maj 1705)
9) 11. november 1706: Joachim (dør inden dåben konfirmeres)
10) 14. februar 1708: Magdalene Kirstine
11) 5. april 1709: Johan Joachim (dør 14 dage gl.)
12) 20. august 1710: Johan Rantzau
13) 13. april 1712: Mariane
14) ?. december 1714: (dødfødt dreng)

I land med skat om halsen

Fundet og afskrevet af Knud Rs. Handrup, Heltborg

Fra Irup skifteprotokol 1756-1800

Opslag 63/177:
Anno 1752 Dend 5te November, da Skibet Prinsesse Vilhelmine Caroline kaldet tilhørende de Vestindiske Kompagnie i Kiøbenhafn kommen fra St. Thomas i Westindien og ført af Capitain Nicolai Høyer indstrandede for som kaldet Gl. Toft Strand, Agger Sogn, Vestervig Amt. og med bemelte Kaptain og hans førte Skib til lands kommet en Karl af Nafn Niels Madsen som var medgaaed fra bemt. St. Thomas som Passaceer og paa Indstrandings Stædet levendes opbragt i Kaptain Høyers Logement paaToft i Christian Michelsens Huus, hvor hand ungefæhr (...) Tiimes Tiid er bortdød. Efter at saadan Dødsfald af anmelte Capitain Høyer var tilkiendegivet for mig underskrevne Hans Woetmann Fuldmægtig ved Westervig Closter og Ørum som paa Grund af Ejeren høyædle og velbaarne Obristleutnant Moldrups vegne var mødt for at assistere de Indstrandede med hvad udkrævedes og til den Ende af Captainen begiærdt det døde Menniske at eftersee og anteigne hvis hand paa sit Legeme maatte have og med som der til Huuset bragt, samme Afdøde skal ellers være fød her i Thye Land et par Miile Vej fra Thidsted efter hans sigende i levende Live, for Skibs Folket paa Reisen. Til Forrætningens Beevarelse at overvære hafde Fuldmægtigen Nærværende 2de Mænd Søren Christensen Grøn af Wester Agger og Anders Christian af Oxenbøll, og blev da det døde Legeme de bemelte Mænds og Capitain Nicolai Høyers hosværelse efterseet og anteignet hvad derpaa fandtes af Klæder og andet som bestoed i efter følgende. – 1 styck lærred (ind...) og som i et gl. Tørklæde eller andet Klud var indsvøbt, og om den Afdødes Hals bunden, som blev afløst, og sammensyede Lærret opskaaren hvorudi fandtes 3de Guldringe med et Hiekte sammenhæftet, hvorudi en liden grøn Steen var indfattet, 1 dito med 1 hvid glas Steen, 18 stk. andre Guldringe smaae og store, der af én i 3 stycker, 4de spandske guld Pistoletter (mønter, red.), skal være der hvor de ere slagen eller myndtet af Verdie hver 5 Rdl[1], 1 dito som skal være af Verdie 2Rdl 3M, 1 under-deel og stang af en guld Ærmeknap, uden overdeel, 1 enkelt Guldknap med Øye, til at sætte i en Trøye, 2de Stycker af 1 Guldring er skaaren midt over, 4de Stycker smaae Guld, 2de smaae Stycker tynde Guldplader som værdi af 1 stk. knap 1 M saa kaldet Titis guld, 4 Portugis Penge a 1M 12 S, Dito skal være 4M 8S (...), 1 spansk Crone til 4M, 21 stk. spanske én Marck støcker, 14 stk. Dito 2M støckers, 1 dansk 24 Skill., 1 gl. tin Skoe Spænder, 1 gl: Lommekniv og 1 Nøgle. – Hvilket alt foran specificerede er hvad den Salig Afdøde hafde paa sig undtagen et par gamle Skoe, som han hafde paa Fødderne, 1 par gl. Buxer, 1 gl. lappet Trøye, 1 par gl: hvide uldne Strømper, og 2de gl: overlappede Skiorter, samme Klæde ikke til nogen Verdie at ansette, videre blev ikke hos ham forefunden, og ingen Kiende Tegn paa hands Legeme at nogen hafde tilføyet hannem nogen Skade. Det anteignede Guld og Penge tog Fuldmægtigen til sig under forvaring indtil Guldet det siden kan blive vejet og dens sande Verdie blive ansatt og anslaaet til Penge, lige som de forefundne Penge, som da videre bliver vurderet nærmere, naar oplysning, som efter Loven udkræves, kand faaes. Hvem det salige Menniskes Arvinger er. Og som intet videre for denne sinde var at forrette, bad Capitainen at det døde Legeme maatte blive skickelig bragt i Jorden, Forretningen blev saa opsatt til den 15de Novembr førstkommende til hvilken Tiid Skriftet beroes.

Woetmann
Nicolai Høyer

Opslag 64/177:
Anno 1752 dend 15de novembr er indbemelte

[1] *Møntenheden: 1 Rigsdaler (Rdl) = 6 Mark (M) = 96 Skilling (S). I år 1750 var en håndværkers dagløn ca. 1 Mark*

afgangne Niels Madsens tilhørende og efterladte Guldringe og øvrige Guld smaat og stort igien forevist af Fuldmægtigen Hans Woetmann til Vurdering i Capitainens hosværelse samt 2de Mænd navnlig velædle Hr. Fendrich von Kycklerein af Nyekiøbing, og Seigr Søren Alstrup paa Vestervig Closter og fandtes undgefærlig af Verdie efter derpaa med Guld vægt satte Taxt, som er saaleedes: No 1: ...

Herefter følger en lang og mere udførlig opremsning med vægt og værdisættelse af de fundne genstande. Der afsluttes med ordene:

Og videre har forestående icke kundit være at ansee af Verdie som herved under vores Hænder tilstaaes.

Vestervig Closter
H. Woetmann
Nicolai von Kycklerein, Søren Alstrup

Anno 1754 dend 5te marti er foranførte afgangne Niels Madsens tilhørende ved offentlig Auction bleven bortsoldt til dend højstbydende efter skeede Publication, og er Auctions forretningen derover af følgende indhold – Extract! af Auctions Protocollen over den paa Lyngholm holdte Auction dend 5te marti og følgende dage 1754 da afgangne Niels Madsens tilhørende som Appendix ved samme Auction er bleven bortsoldt til efterskrevne: No 1: ...

Det interessante her er ikke, hvem der købte hvad, men hvem køberne med de fine tituleringer var:

Høyædle og velbaarne Hr Oberst Lieutnant Moldrup, Vestervig Closter, Hr. Lieutnant Klingenberg, (Tandrup?), Monsr Kristen Quistgaard, Skibstedgaard, Hr. August Vinding, (præst i Vestervig/Agger?), Junker Stiernholm, Velbne frøken von der Weide, Peder Obel, (Ørum?), Monsr Billeschou paa (Wei...ggaard), Hr Herredsfoged[2] Høyer, Irup, Herredsskriver Jens Sandegaard, Olle Falch, Madame Rogert, Monsr Mørch paa Irup, Monsr Gudich Svenningsen i Nørhedegaard, Hr. Andreas Schandorph, Birkedommer[3] Villads Jensen i Tøttrup, Søren Møller i Morup Mølle.

Der afsluttes med følgende:

Summa Auctions Beløb 56Rdl 3mark 3skilling derudi afgaaer saasom: Hr Herredsfoged Høyer sig tiltagne Gulde Ring som ved prøve befandtes at være messing eller Metall 1Rdl 4mark.

Madame Rogert ligesaa (tils...) en Ring som og ved prøve befandtes at være Metall 1Rdl 3m 10sk

Bliver igien som beregnes 53Rdl 1m 9sk
Datum ut supra

H. Woetmann

Anno 1754 dend 10 marti er dette skifte foretaget af Fuldmægtigen hans Woetmann ved Vestervig Closter paa sit herskabs (Moldrups, red.) vegne som skifteforvalter i overværelse af 2de Mænd velagte Peder Christensen Skioldborg og Jens Jensen begge af Tygstrup for at holde skifte og deeling over hvis bemelte afdøde Niels Madsen sig har efterladt som nu ved offentlig Auction er gjort i Penge. Og som ingen Arfvinger endnu har meldet sig uden alleene Jens Langballe i Wibbestoft paa Irup gods, hvis Hustrue skal være dend afdødes Moder nafnlig Kiersten (...datter) som forhen skal have haft til ægte en Smed af nafn Thomas Madsen fader til den afdøde som fra Irup gods skal være deserteret for nogle Aar siden, og des formedelst givet sig et andet til nafn i stedet for Thomasen det nafn Madsen. Og hvorom Skifteforvalteren ved det holdte forhør har undersøgt og udforsket ald dend oplysning af Captainen for Skibet og medhavende bergede Folck om hvem den afdødes Slegtninger kunde være.

Hvorefter Skifteforvalteren i anledning af Skibsfolckets giorde forklaring har tilskrevet Sr Lassen Fuldmægtig ved det Westindische Compagnie i Kiøbenhafn under 30te January 1753 lydende:

"Høytærede Sr Lassen formedelst indstrandingen af det Westindiscke og Guinæiske Compagnie Skib Princesse Wilhelmine Carolina kaldet her for Agger Sogns strand og den der med komne Passager af nafn Niels Madsen som efter (...) af mit herskabs høyædle og velbårne Hr. Oberstlieutnant Moldrups tilhørende huusmands huus med Capitainen for Skibet Nicolai Høyer var til levendes frembragt, og siden sammesteds er død, giver mig

[2] *Politimester og dommer i Hassing-Refs herreder*

[3] *Embedsmand ansat til at varetage og håndhæve loven i en birkeret (en privat ret) under fx et gods*

den friehed at tilskrive dennem, ved anledning af indberetning som bem[te] Capitain Høyer og hands bergede Folck har givet om den afdødes fødested og slegtninger, siden hand ingen Reede kunne giøre for sig, efter at han var til lands bragt, som de formente at (m...) best kunde oplyse som den persohner efter (S...) paa Reisen har haft sin tilflugt til, og muelig skal have kient ham.

Jeg har vel med undersøgning faaet at vide at hans moder skal være i live og boer paa Irup gods i Wibbestoft gift med en Mand af Nafn Jens Langballe, som skal være stiffader til den afdøde hvis egen Fader skal have heddet Thomas altsaa udbeder jeg mig deres Ærede svar hvorvidt de kiender persohnens familie, som om saa er, (...) (...) har sin oprindelse fra den tiid de var her i landet, og siden ved Persohnens hiemreise fra vestindien, da han første gang hafde (...) (...), og kom frem til Kiøbenhafn og siden derfra gaaet over igien ungefærlig 1747 med Skibet kaldet Christiansstad, for det øvrige (...ieg) med estime højstærede Sr Lassen."

Derpaa erholdt følgende Svar som fremlægges og lyder: "Deres ærede Skrivelse under sidst forgangne maanedt er mig med Posten rigtig modtaget, hvorpaa jeg ifølge deres begiæring, herved icke har det efter (...), nu tiiden tillader mig det tilfornødne (...ning) og Svar, tienstlig at melde at jeg saavel fra Jylland og siden her i Kiøbenhafn har kiendt en skoemager Jens Langballe nu skal boe i Wibbestoft hands stifsøn Niels Thomasen fød paa Irup gods uden tvifl i Schyum, hvilcken om ieg erindre mig rett i Aaret 1738, førend ieg forlod Thye 1739 rømte fra godset.

Samme menniske kom mig engang i aar 1746 eller 47 for Øye igien her i Kiøbenhafn efter ieg var kommen til det høylovlig Westindische og Guinæsche Compagnie, og i fortroelighed addresserede sig til mig, samt bekiendte for mig at være dend person ieg holdt ham for at være, fortalte mig hands avantures, at hand hafde forandret sin faders nafn fra Thomasen til Madsen, ja givet sig et tilnafn af Rædsted eller Reested, været i Vestindiender der tient Compagniet som Soldatt en sex aars tiid, indtil dend 24 Octob[r] 1745 været matros, været paa reisen her til Dannemarck efter det kommet til Engeland, og endelig til sidst her til Kiøbenhavn. Han berettede mig videre, at han

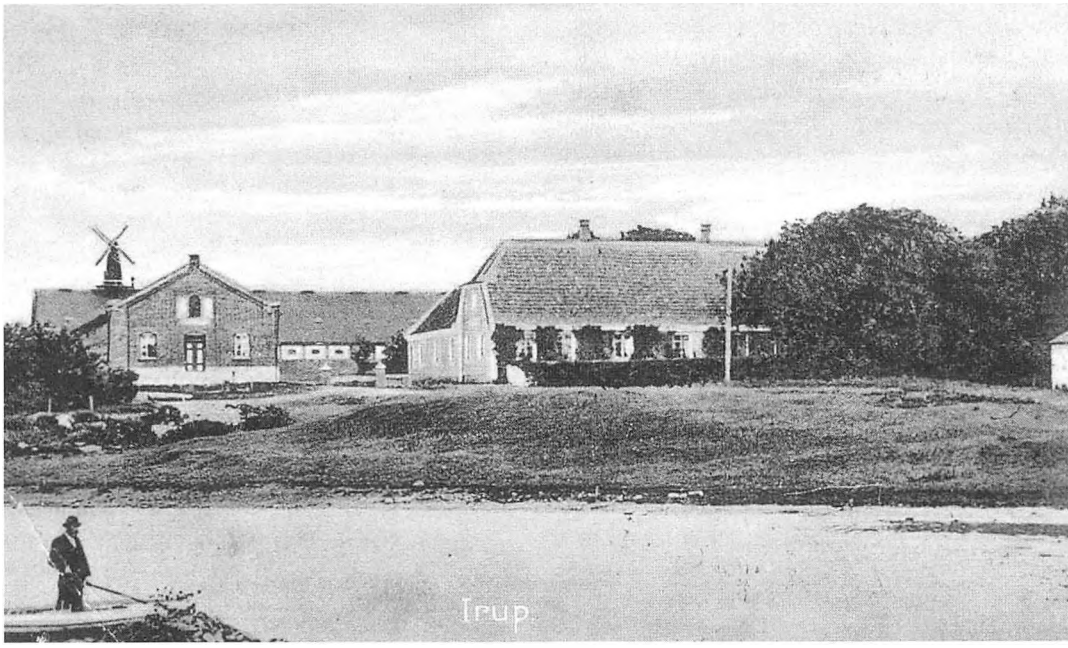

Irup, 1840.

var villens at tage til Vestindien igien, og der paa nye antage Compagniets tieneste som Soldat nogle faa aar dersom ieg i henseende til Irups vornende Rettighed til ham, paa min Morbroders Assessor[4] *Hops veigne ingen fortræd ville giøre ham.*

Da hand siden ville komme her til Europa igien og enten indfinde sig paa godset eller med Penge gotgiøre hands afskeed derfra, hvilcket jeg lovede ham og derom siden coresponderede med bemelte min Morbroder Assessor Hop, derefter reiste hand til Vestindien igien og engagerede sig i Compagniets tieneste som Soldat ved Fortet Ste *Thomas den 3 November 1748, men fick sin Afskeed den 19 Juny 1749 derefter, fra hvilcken tiid hand har opholdt sig mig ei rettere vidende bestandig paa S*[te] *Thomas, S*[te] *Jan, eller Ste Croix, alle Compagniets (...) America og der erhvervet sig icke lidet til bedste.*

Naar nu dette confroteres med hvad som er meldt og vidnet om denne Niels Madsen, der som Soldatt er afskediget Compagniets tieneste paa Ste *Thomas i Vestindien, og derfra hiemgaaet afvigte aar med Compagniets Skib Princesse Wilhelmina Caroline kaldet, ført af Capitain Nicolai Høyer, der har haft den ulycke i november forgangne aar at strande for Agger strand i Thye, Passager for (...), og efter strandingen er død i et af Obrist Lieutnant Moldrups huusmænds huuse etc: saa syfnes mig at det maa være én og den samme Persohn. Samme mening vil (...) Voetman vel blive af, og naar saa skeer, kand nøyere kundskab om hands familie ville best haves hos dem selv i Thye.*

Jeg lever for Ræsten udi vedbørlig estime Deres tienstskyldige tiener J. Lassen Kiøbenhafn dend 17de *February Anno 1753"*

Efter saadan undersøgning og erholdt efterretning holdt Skifteforvalteren bem[te] *Jens Langballes Hustrue og hendes Børn for rette Arvinger efter Loven, som Arven paa lovlig maade tildeles, naar aldpaagaaende omkostninger er fradragne. Og bliver da først at anføre Boens Indtægt efter Auktion og Registreringsforretningen denne Skifteact tilført (...)* ***Summa indtægter 69Rdl 5m 1sk***

Derimod udgiften ...

Herefter følger en opremsning af udgifterne til: tingsvidneundersøgning, papiirstempling, forseigling til dommeren, postpenge, ligkiste, hentning af liiget, skjorte, lagen, hue, for iklædning af Liiget, ilægning i kiste, gravkastning, ligkørsel til kirken, klockeringning, Liigprædiken, degnen, gravluckning, Auctions Directeurernes Salarium, Placaters udsendelse og befordring, Vognleje for Dommeren, for skriveren, Indcasseringspenge, catalogus sedler, skiftes bekostning: stempling, skiftebrev, salare og Reise til dødsstedet, Slet papiir, Vurderingsmændene.

... Summa Boens ***Udgift 23Rdl 3m 8sk.***

Som naar imod Indtægtssummen liqvideres bliver til deeling imellem Moderen Jens Langballes hustrue og børnene, som ere en heelbroder Jens Thomasen 33 aar, 1 dito heelbroder Mads Thomasen 30 aar begge deserteret og viides ei hvor er, halvsøskende Knud Jensen, Anne Jensdatter 26 aar, Mette Jensdatter 24 aar, Dorthe Jensdatter 14 aar

Dend Summa 46 Rdl 1m 9sk som deeles udi ...

Arven opdeles i 17 halvsøskendelodder, hvoraf moderen tildeles 4, de to helbrødre hver 4, en halvbroder 2 og de tre halvsøstre tildeles hver 1 lod à 2Rdl 4m 5sk. Jens Langballes Hustrue udbetales efter yderligere fradrag således **9Rdl 2m 4sk.**

Lod seddel disses beskrivelse og Forlovspenge af (...) 1Rdl 3m, igien som udbetales imod afkald for over formynderen deres hosbonde siden de alle ere umyndige 12Rdl 10sk. Og som denne arf fra Skifteforvalteren udbetaler, og arvingerne samtlige til Irup gods ere henhørende og ingen myndige uden Moderen som har sin Mand, og de tvende heelbrødrehvilcke begge ere deserterede, de øvrige umyndige (...) bliver såvel de bortrømte som de umyndiges deel leveret til hosbonden velædle Hr. Herredsfoged og Birkefoged Andreas Høyer imod afkald og kvittering og tilstaaet (...) at hand samme under sit oberformynderskab haver modtaget og derfor fra myndlingernes side skal holde Skifteforvalteren i alle maader kraves og skadesløs.

[4] *Besidder eller embedsmand, der som stedfortræder kan udføre domshandlinger*

Og saaledes er dette Skifte paa lovlig maade sluttet og tilendebragt

Datum Westerwig Closter ut sepra

H. Woetmann

Opsummering (Jens Handrup, Skyum):
Det betragtes altså som opklaret, hvem den afdøde Niels Madsen er. Hans livsforløb og hans familieforhold klarlægges. Værdigenstandene i hans læderpund vurderes og bortauktioneres. Arven gøres op og fordeles. Ca. en tredjedel af formuen går til sagsomkostninger og kun moderen får sin andel på ca. 13 % udbetalt. Resten af de seks arvinger betragtes som umyndige, og deres arveandel deponeres hos herredsfogeden på Irup. Vi får også at vide, at Niels Madsen og hans to helbrødre i sin tid er stukket af fra Irup gods, og at han efter et længere ophold på De Vestindiske Øer tilfældigt møder en gammel bekendt i København, som er assessor på Irup. Her får han lavet en aftale om at kunne vende hjem mod frikøb af straf og stavnsbinding på Irup. I den sammenhæng giver det jo god mening, at han skulle bære en mindre skat om halsen. Ud fra tallene i fodnote 1 anslås skattens værdi til at være ca. 500.000 kr. i nutidspenge – hvordan han så end har formået at samle dem.

Nutidsbillede af Irup Hovedgård mod Gudnæs og over Limfjorden til Mors.

Thinghuskroen

Af Helge Thinggaard, Vestervig

Kært barn har som bekendt mange navne, og individet har i tidens løb heddet: VESTERVIG GJÆSTGIVERGAARD, VESTERVIG KRO og HOTEL VESTERVIG. Dengang barnet blev født – vi skriver det Herrens år 1846 – var krostrukturen i det sydlige Thy ret så overskuelig.

Ud over købstædernes mange af slagsen var der her i området kun Koldby Kro og Ydby Kro. Beliggende ved alfarvej – som hovedfærdselsårerne dengang benævntes – havde de deres berettigelse som "midtvejskroer". En egentlig by-struktur fandtes dengang kun i købstæderne. De nærmeste var Thisted, Nykøbing, Lemvig og Holstebro. Struer var ikke opfundet. Det blev den først, da jernbanen fra Skive endte på lokaliteten, som dengang var losse- og ladeplads for Holstebro.

I forbindelse med etableringen af jernbanen i 1882 opstod de fleste af egnens kroer og hoteller i de næsten endnu ikke eksisterende stationsbyer. De var så små, at man i Vestervig ymtede om, at de kun bestod af "2 huse og et lokum". På det tidspunkt var lokaliteten Vestervig det eneste i området, som havde en begyndende bymæssig bebyggelse – og endda med tinghus/arrest, herredsfoged, apotek og – ej at forglemme – Thisted Amts første sygehus!

Vestervig ca. 1835 – en gryende by

Mens nabobyernes kroer helt naturligt blev placeret over for jernbanestationen med det ind imellem pulserende liv, var beliggenheden i Vestervig over for Thinghuset, som var opført i 1833. Det dannede således rammen om det, der senere blev til den egentlige by. Det var sikkert til stor trøst og glæde for det blandede klientel, der frekventerede såvel tinghus som arrest, at kroen blev den første og nærmeste genbo.

Følgende omtale i Thisted Avis 4. dec. 1843 gav måske inspiration til, at der netop i Vestervig burde være en kro: *Det Titchenske Skue-*

Thinghuset ses til venstre og modsat side grunden, kroen ca. 10 år senere blev opført på. Teglværket ligger i forlængelse af vejen, og Teglgaarden med det imponerende parkanlæg ses til højre. Kirken og Vestervig Kloster anes i horisonten.

spillerskab, der paa Reisen til Norge har ligget for contra Vind ved Agger=Canal, gav, efter Th. Av., i Torsdags en Forestilling i Vestervig Thinghuus, hvortil ca.70 Mennesker havde indfundet sig. Selskabet gav Vaudevillen "Mei" og "de to Frimurere!" Dette er vel første Gang, at Thalia har opslaget sit Bo nær Vesterhavets Revler, skjønt et "Thaliasminde" (der nok for øvrigt er Minde om en anden Thalia) også der findes.

Vestervig kro – dens ejere og værter

Det lange generalieblad af indehavere fra 1846-2018 adskiller sig fra tilsvarende beskrivelser ved, at begyndelsen og de næste ti år er detaljeret beskrevet. Som regel er det modsat! De følgende tredive år er lidt mere en gråzone med en større research til følge. Forklaringen på den udførlige indledning er flg.: I 2003 var forfatteren til nærværende artikel medredaktør af bogen "VESTERVIG – historier fra byen". Redaktionen modtog i denne forbindelse et uddrag af en dagbog ført af Peder Christensen fra 1842-1856. Det var tilsendt af et tipoldebarn og lyder:

Aar 1842 den 1. Nov. flyttede jeg Peder Christensen fra Agger til Ydbye Kro som Forpagter, hvoraf jeg aarlig skulle betale en Afgift til Ejeren Christen Madsen af 140 Rbd. Aar 1843 den 10. Januari giftede jeg mig med min daværende Husholder Ane Cathrine Madsen af Nordre Aggersund, pr. Løgstøer. Vores Brylupsfest højtideligholdtes i Ydbye Kro, og Vielsen foregik i Ydbye Kirke. Brylluppet var på min egen Bekostning. Aar 1845 i April kjøbte jeg af Søren Larsen Møllerhuus Bevilligen på at opføre en ny Kro ved Vestervig Tinghuus. For meldte Bevilling med det Stk. Jord, som jeg agtede at opføre Krobygningen på lige over for Tinghuuset, gav jeg Søren Larsen 800 skriver otte hundrede Rigsbankdaler, som jeg betalte ham strax. Aar 1846 lod jeg opføre Vaaningshuset, som det nu forefindes, 33 Alen lang, 12 Alen viid samt den nordre Længe bygget 23 Alen lang, 10 Alen viid med Loft over det hele, hvilket kostede mig 1.600 Rbd Sølv, hvoraf jeg laante 1.400 Rbd i Aktier og 200 Rbd af min Moder, som forbliver hos mig, og som jeg har indgaaet på med Guds hjælp at forsørge til hendes Dødsdag med fornøden Forplejning.

Så fik øvrigheden i Thinghuset en genbo, der satte fut i fejemøget: Udsalg af Brændeviin i Potteviis til Landet, saavelsom med Røg- og Snuus-Tobakker.

Nyt Kroe-Etablissement.

Jeg tillader mig herved at bringe til offentlig Kundskab, at jeg har erholdt Kongelig allernaadigst Bevilling paa at etablere og drive et Kroested i Westervig i et dertil af mig nyt opbygget Sted lige over for Thinghuset. Under Forsikring om prompte Opvartning og god og billig Betjening, anbefaler jeg dette velindrettede Kroested til de ærede Reisendes Velvillie og Opmærksomhed; — tillige er jeg saa frie at anbefale mig med Udsalg af Brændeviin i Potteviis til Landet, saavelsom med Røg- og Snuus-Tobakker, samt Jernstøbegods fra Jernstøberiet i Thisted. Reel Behandling skal være mit Formaal.

Westervig Kroe, den 28de Marts 1847.

ærbødigst

P. Christensen.

Her er jernstøbegods i sortimentet bemærkelsesværdigt.

Peder Christensen havde åbenbart gode relationer til etaten, for nu afholdte han minsandten bal i Thinghuset! Det tyder på, at kroens sal på det tidspunkt ikke var opført.

Bal i Vestervig.

Mandagen den 17de April, Eftermiddag Kl. 4, vil blive afholdt Bal paa Vestervig Thinghuus, hvis et tilstrækkeligt Antal Deeltagere dertil tegne sig senest inden 8de April, i modsat Tilfælde vil Ballet blive tilbagekaldt i Thisted Avis. De som ikke inden den nævnte Tid lade sig tegne vil ikke blive tilstædet Adgang; man henvende sig desangaaende til Undertegnede, hos hvem en Plan, Ballet nærmere betræffende, vil blive fremlagt.

Vestervig Kro, den 21de Marts 1854.

Ærb.

P. Christensen.

Aar1856 den 6. Aug. solgte jeg Vestervig Kro med paastaaende bygninger og tilhørende Huuse sønden for Kroen, som var af mig leiede ud til Toldassistent Kjær, Sadelmagermester Skaarup, Uhrmager Schiøtz og Smed Birk samt den til Kroen hørende Mark og samme Konge- og Kirketiende for Kjøbesum tyve og eet tusinde Rigsdaler Rigsmønt til Kroeijer Simonsgaard af Koldbykroe.

I Kjøbet medfølger1 Billard med Tilbehør, 4 små Borde, 3 Bilæggerovne, 7 Vindovne, 1 Fjedervogn og 1 Lorrie til Vognmandsbefordring, samt Bænke i den lille Stue og Bord og en 8te dages Uhr, og i Skjænkestuen 2 Borde og Skamler og Bænke, Butiksindretning samt Vægtskaale og Lodder og min Markedstelt, alt at modtage til 1ste April 1857, til hvilken Tid jeg fratræder, og skal han da modtage mit Varelager betale mig kontant efter min Indkøbspris.

Peder Christensen købte derefter pr. 9. aug. 1856 Jens Ulnits' gård i Oksenbøl. Om hans efterfølger, kroejer Simonsgaard, Koldby, vides intet. Med hensyn til indehavere af etablissementet er vi nu inde i en noget tilsløret periode. To annoncer viser, at den mangeårige ejer af Teglgaarden, Chr. Houe, i årene 1863-74 også var kromand.

Bal i Vestervig Kro.

Paa Grund af det daarlige Veir til det forrige Bal, afholdes med høie Øvrigheds Tilladelse, Bal i min Salon, hvortil afgives Musik fra Thisted, Søndagen den 20de ds. Entreen erlægges ved Indgangen med 2 Mk. for en Herre- og 1 Mk. for en Damebillet. Deltagere indbydes.

Vestervig Kro, den 12te September 1863.

Ærbødigst
Chr. Houe.

Dandsekursus.

At jeg den 25de dennes paabegynder mit Dandsekursus i **Vestervig** for Børn, tillader jeg mig herved at bekjendtgjøre for Egnens Beboere. — Anmeldelser modtages af Hr. Gjæstgiver Houe.

Thisted, den 13de Juni 1874.

Augusta Baugenberg.

Sikken dog en jubilæumsfest den nye kroejer R. Madsen i 1877 afholdt i anledning **af sejren ved Isted**. Den affødte Istedløven – H. V. Bissens meget omflyttede skulptur. Imponerende, at man i "det høje nord" ret så langt fra grænsen markerede denne dato. Var det en reminiscens af den amputerede helstat i 1864? Fremkaldte den en mere udtalt nationalisme i **hele** det gamle fædreland?

I Anledning af **Slaget ved Isted den 25de Juli** afholdes

en stor Fest i Vestervig

som tager sin Begyndelse Kl. **3** Eftermiddag.

Kl. 4 vil der opstige en **„Kjæmpe-Luftballon"**, som gratis medtager Passagerer.

Samtidig begynder **Dandsen i Dandsesalonen** for det ærede Publikum, som ikke føler Lyst til Luftseiladsen.

Kl. 11 afbrændes et stort og smukt **Fyrværkeri,** hvilket der endnu ikke har været seet Mage til. Kl. **2** sluttes Festen, som tilkjendegives ved 3 Kanonskud.

Entre til Koncert & Fyrværkeri: 35 Øre for Voxne og 25 Øre for Børn, hvorfor leveres en Sløife, som bedes heftet paa Brystet.

I **Restaurationen** ved Festpladsen vil blive beværet saavel med kolde som varme Drikkevarer.

Et Bord med **koldt Mad** vil være dækket og tilgjængelig for Alle. **NB.** Ikke gratis.

Ærbødigst
R. Madsen,
Kroeier.

En fest med luftballon, medbringende passagerer, dans og fyrværkeri i et lille samfund, hvor kragerne, så vidt vides, også dengang vendte. Bemærk: Bordet med den kolde mad **– ikke gratis,** men åbenbart en unævnelig pris!

Ejeren i 1882 var Otto Larsen. Han drev etablissementet en halv snes år under navnet Vestervig Gjæstgivergaard.

I 1892 bekendtgør avisen, at Otto Larsen laver en byttehandel med proprietær Nyborg, Vejrum ved Holstebro.

Ejendomshandel. Hotelejer Larsen i Vestervig har efter Forlydende bortbyttet sin Ejendom, Hotel „Vestervig", med den Proprietær Nyborg tilhørende Gaard „Birk", af Hartkorn ca. 10 Tdr., beliggende i Vejrum ved Holstebro. Hotellet er ansat til 80,000 Kr., Gaarden til 68,000 Kr. — Der gives altsaa af Nyborg en Byttesum, stor 12,000 Kr.

Proprietær Nyborgs karriere som hotelvært varede kun et par år. Det ser ud til, at mageskiftet med Otto Larsen er annulleret, for i 1894 skriver avisen, at Otto Larsen har bortforpagtet Hotel Vestervig i 5 år til restauratør M. Christiansen, Herning.

Vestervig Klub.

Torsdag den 2den Februar, Kl. 7 præcis, afholdes **Bal** i Klubbens Lokaler. Prisen er 2½ Kr. for en Herre og 1½ Kr. for en Dame, inklusive Kuvert ved Fællesspisningen.

Besøgende, indførte ved et Medlem, kan deltage.

Deltagerne bedes tegne sig senest den 30te ds. hos Hotelejer Nyborg.

Bortforpagtning. Hotel „Vestervig" i Vestervig er af Ejeren, Propr. Otto Larsen, bortforpagtet til Restavratør Metathias Christiansen af Herning i 5 Aar fra 1ste Novbr. d. A. at regne for en aarlig Afgift af gjennemsnitlig 3300 Kr., dog overtages Forpagtningen 1ste Septbr. imod forholdsmæssig Afgift.

Otto Larsen var altså atter blevet kroejer, men boede fremdeles på gården Birk ved Holstebro. Indtil 1906 var der yderligere tre forpagtere: Hedegaard, B. R. Madsen og Chr. Hestbech. I forbindelse med Hedegaards søndagskoncerter omtaler avisen haveanlægget i rosende vendinger: "Om Haven og dennes Omgivelser må det siges, at man vanskelig i Sydthy træffer på et så hyggeligt og smukt Parti".

Som den sidste forpagter, inden Otto Larsen atter afhænder matriklen, afholder Chr. Hestbech 1906 en offentlig auktion over inventar m.m.

Auktion i Vestervig

over

Hotel- og Restavrations-Inventar m. m.

Paa Grund af Forpagtningsfratrædelse lader Gæstgiver **Chr. Hestbech** ved **offentlig Auktion**, som afholdes i Vestervig

Lørdagen den 27 d. M., Formiddag Kl. 10,

bortsælge hele det store, til „Hotel Vestervig" hørende Inventar, hvoraf fremhæves:

Sofaer, Chaiselonguer, 4 Skriveborde, et Førtepiano, Buffet'er, Spejle med og uden Konsol, ca. 50 Borde, ca. 100 Stole (deriblandt en Del Egetræs Stole), Senge, Sengklæder, Servanter, Vandstel, Kommoder, Gardiner med Stænger, Regulatorure, Lamper, ca. 100 Malerier og Stilleriet.

Endvidere:

En Skænk, et Markedstelt, Glas, Porcellæn, Fajance, Bænke, Havebænke, en Maskinrulle, Kar, Balger m. m.

Endelig bortsælges en Del Vin og Spirituosa samt et Parti Cigarer.

Betalingen erlægges til Herredsfuldmægtigene, cand. juris **Engelsted & Bach** i Vestervig, som indrømmer de dem som vederhæftige bekendte Købere 6 Ugers Kredit.

Hasting-Refs Herreders Kontor, den 16de Oktober 1906.

C. B. V. Hansen.

Proprietær Otto Larsens efterhånden mangeårige mere eller mindre tilknytning til stedet afsluttes med overdragelsen til August Sand.

Vestervig Hotel solgt. Den nuværende Forpagter af Løgten Gæstgivergaard, August Sand, har af Proprietær Larsen af Birk købt Hotel „Vestervig" i Vestervig for 50,000 Kr. uden Montering. Overtagelsen finder først Sted om et Aar, da Hotellet for Tiden er bortforpagtet.

På grund af hustruens helbredstilstand ønsker August Sand i 1916 at afhænde hotellet. Det var i den periode, mange af egnens udskænkningssteder af alkohol blev tørlagte gennem afholdsbevægelsens opkøb af matriklen og med efterfølgende tinglysning af en servitut, der forbød udskænkning af stærke drikke. De to afholdsforeninger i Tygstrup og Vestervig havde så betydelige medlemstal, at de var væsentlige faktorer i lokalsamfundet. Med henblik på eventuelt køb af Hotel Vestervig blev de netop i dette år sammensluttet. Den store medlemsopbakning var ikke uden grund, for alkohol var i mange hjem en svøbe, der opløste familier. Den ofte brugte sentens: "Han drak og spillede sig fra hus og hjem", var desværre ingen skrøne, for adskillige var den en tragisk virkelighed! Så langt hen ad vejen, kan vist mange have en vis respekt for bevægelsens store opbakning, for den på det tidspunkt alt for billige alkohol affødte helt givet mange tragedier. Et andet giftstof, tobak, var helt og fuldt accepteret, men den drev jo heller ingen fra hus og hjem og var ikke årsag til familietragedier – dengang! Anno 2018 kan man forestille sig, at et enkelt storrygende individ kan få den øvrige familie til at flygte fra hus og hjem. Tolerancen over for "lugten i bageriet" er blevet mindre! Afholdsbevægelsen var altså involveret da Aug. Sand 1. nov. 1918 afstod hotellet til købmand Laurits Jensen, Thisted. Som det i avisen 2. febr. 1919 stod at læse: *Kroejer Laur. Jensen, Vestervig androg om Sognerådets Anbefaling til at drive Beværtning og Gæstgiveri uden Ret til Udskænkning af stærke drikke i Hotel Vestervig Anbefaledes.*

Laurits Jensen påbegyndte altså den for hotellet tørlagte periode af 51 års varighed. Det betød naturligvis markante ændringer i hotellets drift, så det var noget af en udfordring! Den klarede han, men en endnu større kostede ham på tragisk vis livet. Thisted Amts Tidende beretter 28. marts 1931:

Druknet i Morup Mølle Aa.

Der er i Nat sket et trist Ulykkestilfælde i Morup Mølle. Bankbestyrer Andersen og Hustru, Vestervig, fejrede i Anledning af deres Sølvbryllup en Fest i Morup Molle Kro. Blandt Gæsterne var Hotelejer Laur. Jensen, Vestervig. Ved 2-Tiden følte denne sig lidt daarlig tilpas og sagde, at han vilde gaa udenfor et Øjeblik og trække lidt frisk Luft. Man tilbød at ville køre ham hjem, men han mente, at Ildebefindendet nok snart gik over. Da Selskabet noget efter brød op, lagde man Mærke til, at Jensens Overtøj stadig hang i Gangen, men man kunde ikke finde ham nogen Steder. Da man noget efter erfarede, at han ikke var kommet hjem, blev man urolig for ham, og straks det blev lyst, begyndte man at søge efter ham i Plantagen og ved Aabredden, men uden at man noget Sted fandt Spor af den forsvundne.

Ved 10½-Tiden i Formiddag blev Jensen fundet som Lig i Ørum Sø af Gartner Mikkelsen, Morup Mølle. Der er næppe Tvivl om, at han ved et Ulykkestilfælde er faldet i Aaen og af Strømmen, der er ret stærk, ført ud i Søen. Aaen løber lige forbi Kroen.

Der er intet som helst konstateret om, hvorledes Ulykken kan være foregaaet, og de nærmere Omstændigheder vil sandsynligvis heller aldrig blive opklaret. Hotelejer Jensen, der blev 65 Aar gl., var Enkemand. Han var en agtet og afholdt Mand.

For et Par Aar siden kom Hotelejer Jensens Broder, Strandfoged K. Jensen, Randrup, ulykkeligt af Dage ved en Løbskkørsel ud for Hotellet i Vestervig.

Laurits Jensen drev hotellet i 12 år og ikke som refereret 20. Ud over omtalen i TAT kan tilføjes en autentisk tildragelse, som nu afdøde Carla Lykke Olesen, Vestervig, for en halv snes år siden omtalte til ovennævnte: *Som datter af arrestforvarerparret sad hun som så ofte før på en af bænkene foran Thinghuset og betragtede det pulserende liv. Pludselig så hun en hestevogn køre igennem hotellets port. Den var tildækket med en presenning, men kun delvist – **for bagud stak to nøgne fødder!!!** Denne makabre tildragelse – "oplevelse" kan man vist ikke kalde den – var en så stærk afsked med byens "hotelmand", at den for altid var mejslet ind i Carlas hukommelse!*

Hotel Vestervigs serviceydelser var mangfoldige.

Hingsten „Axel Brunsgaard"
bekjendt for sit gode Afkom, staar som sædvanlig til Bedækning paa **Hotel „Vestervig"** hver Dag Kl. 7 Morgen, 11 Middag og 6 Aften. Betalingen er 2 Kr. i Haandpenge og 10 Kr., naar Hoppen viser sig drægtig eller føres fra Egnen.
Nielsen & Christensen,
Staldforpagtere paa Hotel „Vestervig".

Afdødes arvinger solgte kroen til Gustav A. Svalgaard, som oprindeligt var udlært typograf på Thisted Amts Tidende. Han havde efterfølgende forpagtet Thisted Afholdshotel og senere drevet Hørdum Kro, så han havde erfaring med hoteldrift uden ret til udskænkning af stærke drikke.

Svalgaard afstod i 1938 Hotel Vestervig, som på det tidspunkt var benævnelsen, til Henry Overgaard, som tidligere havde drevet en købmandsforretning i Ydby. Han var ikke ukendt med hoteldrift, for hans far havde drevet Hotel Hvidbjerg. I Overgaards ejertid kom jeg som barn før skolealderen ofte på "kroen", som vi benævnte stedet. De havde fire børn: Den ældste Gunnar, blev senere en kendt sportsjournalist på Jyllands-Posten. Derefter fulgte Elin, Bent og Jørgen. Jørgen og jeg var jævnaldrende. Han var min bedste legekammerat i "barndommens gade". Mine forældre kom også privat sammen med værtsparret Sidsel og Henry Overgaard. Som en af byens slagtermestre var min far, Jens Thinggaard, leverandør af kød til kroen. Under krigen legede Jørgen og jeg ofte "chauffør" i vores Chevrolet, som var opstaldet i kroens hestestald. Mine sparsomme erindringer om en hotelvært i disse tider var, at Henry Overgaard oftest agerede som "jordemodermand" – han var vist mest "tilsynsførende". Nej, det var kromutter, som i sit ansigts sved præsterede i køkkenet. Det var ofte hendes dygtighed, der var en vital forudsætning for en rentabel drift. Som et kuriosum kan nævnes, at den eneste gang hun – modsat gemalen – blev omtalt i avisen var, da hun ved et fald på kældertrappen brækkede det ene ben! Ægteparret Overgaard blev inkarnerede hotelfolk! Efter salget af Hotel Vestervig i aug. 1944 til Kristen Korsgaard Nielsen, fortsatte de en mangeårig karriere inden for hoteldrift. De overtog Hotel Hvidbjerg, som de drev indtil 1950, derefter Grand Hotel i Fjerritslev og fra 1955 Hotel Roslev.

De følgende år var der hyppige ejerskifter. Den første i rækken var den tidligere ejer af Frøstrup Kro, Kristen Korsgaard Nielsen. Selv om en del af standardpåklædningen var træsko, kan man vel ikke sige, "han gik i folk med træsko på". Med den fremtoning lignede han absolut ikke en "rigtig" krovært. Måske en subjektiv vurdering af en otteårig knøs! Hans karriere i Vestervig blev af kort varighed, for i okt. 1945 hed værten Jens Thomsen. Ifølge sønnen Thomas, som jeg en kort tid gik i klasse med, kom de fra Århusegnen. Thomsen blev ej heller gammel i gårde, eftersom hotellet allerede i nov. 1946 blev afhændet til tørvefabrikant Jens Kr. Larsen, Hundborg. Køberen nåede dog ikke at praktisere i jobbet, inden han i maj 1947 videresolgte til kollegaen, tørvefabrikant P. Hove

Jeppesen, Gjersbøl. Han stod for radikale ændringer ved at etablere biograf i den ombyggede sal med direkte indgang fra gaden. Efter devisen "giv folket, hvad folket vil have", galoperede Morten Korchs "De røde heste", "Det store løb" m.fl. over lærredet. Det kan vel diskuteres, om det løftede publikums kulturelle niveau, men etablissementets levende billeder var en succes og et godt supplement til hotellets drift. P. Hove Jeppesen havde ved overtagelsen satset på at få en bevilling til udskænkning af stærke drikke. Det lykkedes ikke. Tiden til den slags udskejelser var endnu ikke inde. Han var 25 år for tidligt ude! Det var måske derfor, han allerede i sept. 1950 solgte hotellet og biografen til Christian Larsen.

Han var anderledes langtidsholdbar end de mange forgængere, for han drev Hotel Vestervig i 16 år. Det er kun overgået af stedets nuværende indehaver, Brian Lauridsen, som i skrivende stund (2018) har resideret på stedet i 30 år! Chr. Larsen havde inden overtagelsen i 5 år drevet Mælkeforsyningen, Klostergade 46 – en slags pendant til det, man i købstæderne dengang kaldte et ismejeri. Forinden havde han i over en snes år drevet den lastbilvognmandsforretning, som Hjalmar Christensen overtog i 1944. Umiddelbart før overtagelsen af Hotel Vestervig var Chr. Larsen i en alder af 58 år blevet enkemand, men hans husbestyrerinde, enkefru Jane Jensen, supplerede og agerede på bedste vis i køkkenet som "krokone". Chr. Larsen startede hotelkarrieren med en gennemgribende restaurering af lokalerne, og i løbet af kort tid blev stedet et af egnens mest besøgte afholdshoteller.

I nov. 1966 blev hotellet afhændet til restauratør Harry Nordberg Olsen, Fur. Som en parentes skal kort nævnes, at J. Engelbrecht Nielsen, Ringkøbing overtager geschæften i jan. 1969 og sælger allerede i juli samme år til Henning Thomsen. Den nye ejer havde ambitioner om og tro på, at Hotel Vestervig kunne få en spiritusbevilling med ret til udskænkning af stærke drikke. Optimismen bundede bl.a. i, at der netop på dette tidspunkt på landsplan var ophævet og frafaldet adskillige tinglyste servitutter med bevilling til at udskænke stærke drikke. Henning Thomsens ihærdighed og samtale med flere instanser bevirkede, at man i avisen 25. april 1970 kunne læse: HOTEL VESTERVIG HAR IGEN FÅET SPIRITUSBEVILLING. Thisted Dagblad refererede de flg. måneder om afholdsforeningens debatter og dens indlysende modstand mod en ophævelse af servitutten. Det endte dog med, at avisen 20. juli 1970 kunne meddele: *Vestervig Afholdsforening har ved forhandling opgivet at kræve servitutten respekteret, så hotellet beholder sin nye bevilling.*

Efter 51 års tørlægning var der nu bedre muligheder for en mere rentabel drift af hotellet. På grund af den stigende velstand i samfundet og turisme med udlandsrejser m.m. havde thyboerne også ændret adfærd. En "lille én" og et glas vin til maden blev i høj grad betragtet som en ekstra livskvalitet, og det var derfor en kendsgerning, at afholdshotellerne havde det svært med indtjeningen.

En ny æra var indledt for den 125-årige "GÆSTGIVERGGAARD/KRO/HOTEL", som tre år senere blev til THINGHUSKROEN. Grundlæggeren, Peder Christensen, annoncerede med: *Udsalg af Brændeviin i Potteviis,* men "alkoholen løb nu ikke pludseligt i stride strømme". Den tildelte bevilling blev af Henning Thomsen og efterfølgere administreret værdigt med respekt for de bevilligende instanser! I december 1972 overtog tjener Knud Jensen fra Karby etablissementet. Straks efter overtagelsen proklamerede Thisted Dagblad: HOTELVÆRTEN I VESTERVIG ARRANGERER FAST SOMMERREVY. *Vi må gøre noget for turisterne, siger hotelejer Knud Jensen, som er parat til at ofre 300.00 kroner på et forsøg.*

Hans ambitioner blev faktisk realiseret. Det var imponerende, så mange landskendte scenekunstnere, Knud Jensen præsenterede: Brødrene Olsen, Henning Vilèn (Elefantsangen), Fisker Thomas, Flemming Anthony, Bamses Venner, Bo-Pe, Elga Olga, Bakkens Trille m.fl.

Den dynamiske vært lancerede i 1976 THINGHUSKROENS SOMMEREVY. Den blev over en fire ugers periode opført et par sæsoner og var forløber for den senere Revy på

Møllekroen i Hurup. Knud Jensen markerede sig som en vært med store visioner og fik dem i imponerende grad realiseret. Men igangsættere bliver jo ikke altid belønnet efter fortjeneste. Det sker af og til, at fødderne mister jordforbindelsen; det finansielle overblik svarer ikke til det kreative. Sparekassen Thy smækkede derfor låget i klejnekassen og erklærede i dec. 1978 Thinghuskroen konkurs.

bet tilbød de derimod Vestervig Håndværker- & Borgerforening, at den kvit og frit kunne overtage grund og bygninger med den udtrykkelige klausul, at der etableres forsamlingshus eller borgerhus på stedet!

Det generøse tilbud bevirkede, at foreningen stiftede et anpartsselskab med henblik på en genopbygning af det gennem 130 år lokale samlingssted. Områdets håndværkere genop-

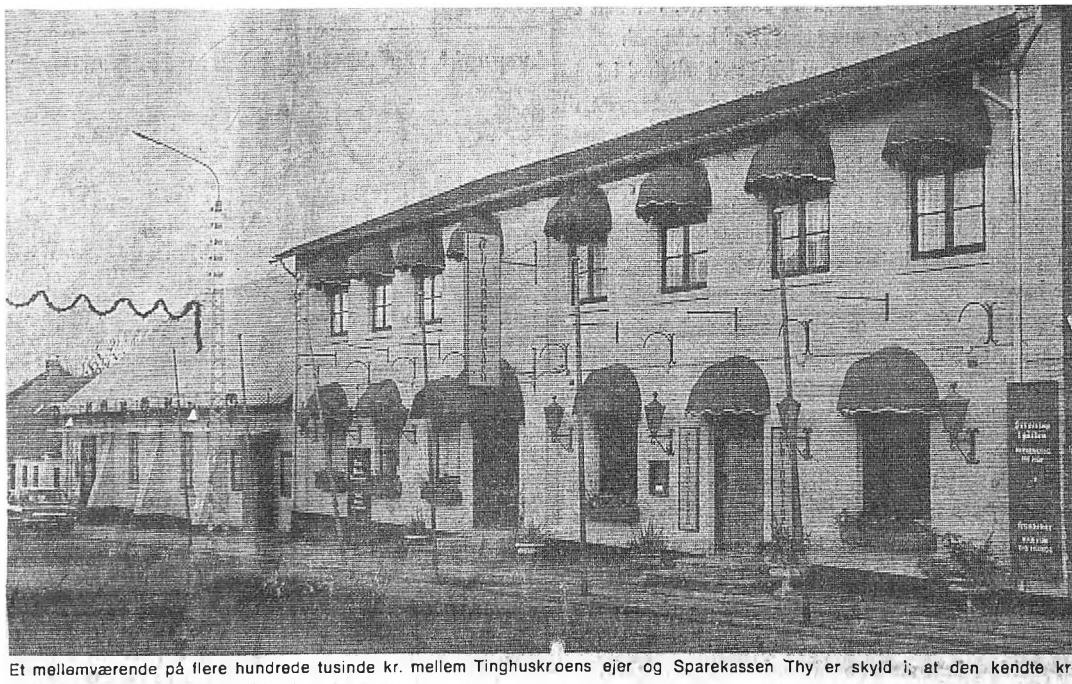

Et mellemværende på flere hundrede tusinde kr. mellem Tinghuskroens ejer og Sparekassen Thy er skyld i, at den kendte kro Vestervig nu er blevet ramt af konkurs.

Tinghuskroen er krakket

Efter næsten et års utilsigtet ejerskab solgte Sparekassen Thy etablissementet i november 1979 til Dorthe og Poul Winther Nielsen. Man kan vel sige, det nye værtspar fik en varm velkomst, for allerede i september 1980 brændte deres nyerhvervelse.

Chokerende for såvel dem som byens borgere. Ejerne konkluderede kort tid efter branden, at de ikke ville genopbygge kroen. Ydermurene var nogenlunde intakte, men den "indre værdi" var stærkt raseret. Efter erstatningssummens afklaring med forsikringsselska-

byggede og restaurerede kroen til favorable priser, og 13 måneder efter branden genopstod Thinghuskroen som en anden Fugl Fønix af asken.

Borgernes initiativ og entusiasme er altså årsagen til, at Vestervig anno 2018 fortsat har en kro på matriklen!

I oktober 1981 overdrog anpartsselskabet forpagtningen til værtsparret Hanne Jensen og Tonni Andersen. De var begge uddannet inden for hotel- og restaurationsbranchen. Deres kompetente faglighed var helt givet større end

Kroen i Vestervig brandhærget

Til alt held var der ingen sovende beboere eller gæster på Thinghuskroen i Vestervig i nat, da en formentlig længe ulmende brand raserede det meste af kroens indre. Såvel værtsparret, Dorte og Poul Winther, tre børn samt værtindens forældre, fhv. bogbinder Georg Graversen, Vildsund, sov andetsteds, efter at alle netop i disse dage står i begreb med at flytte til Vildsund, hvorefter det var meningen at indrette beboelsen på kroen til gæsteværelser.

Branden blev opdaget ved 4.30-tiden af vognmand Frans Jensen, Bedsted, der var ude at samle kreaturer til Aalborg Eksportmarked. Han var allerede ved 4-tiden kørt gennem Vestervig første gang, men hæftede sig på det tidspunkt blot ved, at skorstensrøgen tilsyneladende var kraftig. Da han atter passerede kroen, stod restaurationslokalet i flammer. Frans Jensen brugte alt bilhorn kraftigt for at vække eventuelle sovende på kroen og fik kort efter kontakt til en genbo, hvorefter Falck i Hurup blev alarmeret.

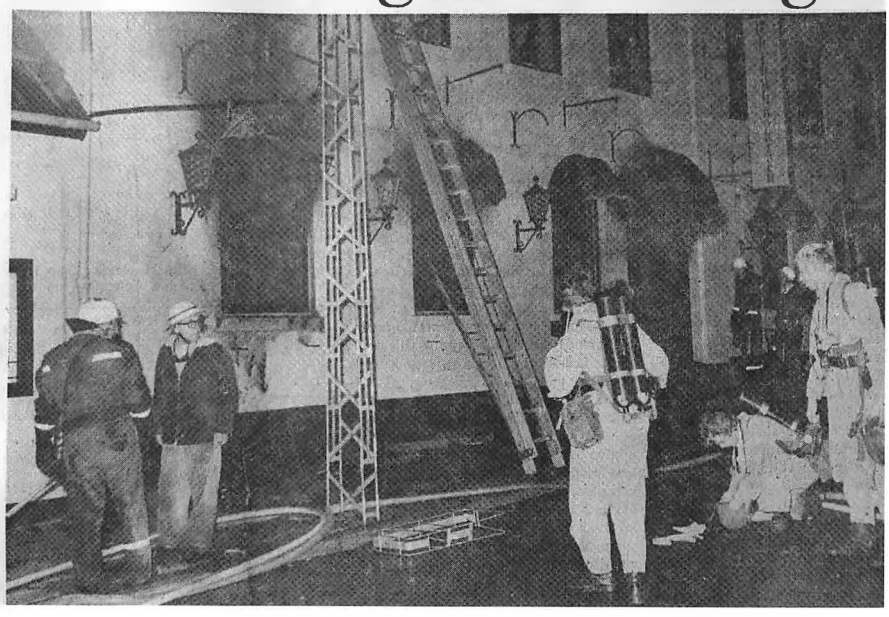

den, de fire forpagtere omkring århundredeskiftet, Hedegaard M. Christiansen, C. R. Madsen og Chr. Hestbech, havde. En ny æra for den gamle skude var søsat på betryggende vis – nu sejlede man i smult vande. Det blev yderligere manifesteret ved, at forpagterparret efter to års forløb blev kroejere. Det stiftede anpartsselskabs intentioner med henblik på kroens bevarelse var opnået – skibet var kommet i havn! Men storme kommer og går; efter få års forløb kom skuden i havsnød og kuldsejlede på grund af lavvande i økonomikassen. For lokalsamfundet var det en stor skuffelse, at der atter var tvivl om kroens drift.

Der blev gjort store anstrengelser for omgående at finde en ny forpagter/køber til byens nyrestaurerede samlingssted. Sparekassen Thy var som kreditor stærkt interesseret i, at kontinuiteten i driften ikke blev brudt. Det var ikke uden dramatik, da den nuværende ejer, Brian Lauridsen, dengang ansat som køkkenchef på Hotel Agger Tange, indledte sit gennem 30 år lange ejerskab af Thinghuskroen. Brian var oprindeligt uddannet kok og tjener på Morup Mølle Kro, så den faglige kompetence var indlysende. Det var et hurtigt forhandlingsforløb, der førte til købet af Brians livsværk. Derfor er det relevant, at hovedpersonen med egne ord beretter om de dramatiske dage med intense forhandlinger. Hermed Brians version:

"Sidst i okt. 1988 blev jeg kontaktet af Verner Futtrup, som sad i Sparekassen Thys bestyrelse. Han spurgte, om jeg var interesseret i at overtage/købe Thinghuskroen.

Mit svar var, at det kunne da godt være, men så skulle det være senest den 15. nov., for de forestående julefrokoster ville være et godt afsæt at begynde med. Torsdag den 17. nov. ringede Lars Rask fra Sparekassen Thy og sagde, der var gode muligheder for en handel, så han inviterede mig til et møde i deres lokaliteter den samme aften. Med bistand af advokat og revisor blev handelen afsluttet. Efterfølgende blev papirerne underskrevet på Lund-Sørensens advokatkontor. Mødet blev efter midnat afsluttet med kaffe, cognac og en stor cigar! De tidligere ejere, Hanne og Tonni, sanktionerede og bekræftede med deres underskrifter handelen den følgende formiddag. Jeg blev straks kontaktet på Hotel Ag-

ger Tange, hvor jeg som ansat udførte mit job, som jeg på stående fod opsagde. Lørdag den 19. nov. kl. 9 fik jeg nøglen til Thinghuskroen overdraget. Med omgående bistand af diverse håndværkere fik lokaliteterne et løft, bl.a. med nye tæpper, så alt blev klar til receptionen den efterfølgende lørdag. En særlig tildragelse i den første uge efter åbningen kan nævnes: Politiet kom, mens jeg til en kunde serverede en øl. Det kostede en bøde på kr. 2000! Den forventede og formelle bevilling "om udskænkning af stærke drikke" var forsinket, og serveringen havde derfor medført en politianmeldelse".

Der er løbende sket forbedringer og ændringer på matriklen. I 1999 flyttede Lone og Brian fra privatlejligheden på første sal til eget hus i byens villakvarter. I de frigjorte kvadratmeter blev der med henblik på udlejning indrettet 6 værelser, bad og toiletter samt et stort opholdsrum. I 2005 blev der bygget en ny bodega med bar og nye møbler. Bodegaen blev udvidet i 2016, og den er således med til at danne rammen om den sydvendte terrasse, som i 2012 blev anlagt og muliggjort i forbindelse med saneringen af naboejendommen.

Med Brian som kaptajn på broen og Lone som en energisk og dygtig medspiller, er Thinghuskroen nu i 30 år styret med en sikker hånd på roret. Thinghuskroens stabile kurs igennem de mange år har været til stor glæde for lokalsamfundet, så man kan håbe, at kaptajnen ikke har planer om snarligt at gå fra borde!

Thinghuskroen anno 2018.

3

2

8

6

6

6

5

1

4

1) Britta Nielsen, Kærmindevej, Vestervig, kommenterer dette billede: Min mormor, Anine Margrethe Sørensen, Vesterby, var tjenestepige hos August Sand på Hotel Vestervig ca. 1910.

2) Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 50 års jubilæum 1935. Fra venstre: Smedemester Christian Pedersen, toldvagtmester Johs. Madsen, malermester L.C. Pallesgaard, postkontrahent J. P. Tandrup, gdr. Christian Daniel Nielsen, vognmand Chr. Larsen (senere hotelejer), direktør Chr. Torstensen, mekaniker Niels Madsen, gdr. Mads Møller Madsen, skomager Bernhard Madsen, konsul Poul Jepsen, gartner Chr. Lauridsen og snedkermester Peder Overgaard.

3) Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 50 års jubilæum 1935. Serveringspersonalet.

4) Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 75 års jubilæum 1960. Fra venstre ses: Vejformand Niels Jensen, købmand Aksel Lykke Olesen, lærer Kjell Christiansen, savskærer Martin Jensen, gdr. Ferdinand Kjærgaard, ingeniør Poul Larsen, bogholder A. Starch Lauritsen, vognmand Hjalmar Christensen, malermester Leo Pallesgaard.

5) Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 75 års jubilæum 1960. Servitricerne og opdækningen er klar til at modtage gæsterne. Interiøret viser de ikke særligt komfortable og upraktiske bænke. Scenetæppet i baggrunden er sandsynligvis malet af Leo Pallesgaard.

6)
Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 75 års jubilæum 1960. Bal i den borgerlige – og dansen den går. Parrene i forgrunden er: Agnes Larsen og Niels Jensen, Emmy Isaksen og Svend Korsgaard, Maja Poulsen og Børge Isaksen.

7) Vestervig Håndværker- & Borgerforenings 75 års jubilæum 1960. Hotelejer Chr. Larsen.

8) Brian Lauridsen agiterer for den nyoprettede fiskerestaurant.

Sommerudflugt til Himmerland

Af Rita Christensen, Bedsted

Søndag den 10. juni 2018 afholdtes foreningens årlige sommerudflugt. Vi var 53 deltagere, og turen gik denne gang til Himmerland. Efter den sædvanlige opsamlingsrunde i Sydthy var første stop Vejlerne, hvor den medbragte kaffe blev indtaget. Undervejs i bussen fortalte Willy Mardal på en levende og interessant måde om Vejlernes tilblivelse og det rige dyreliv, der findes i området. Tak til Willy, det var rigtigt godt.

Formiddagskaffen nydes på Vejlerne.

Næste stop var Limfjordsmuseet i Løgstør, og her stod en dygtig guide parat til at fortælle om museet og Frederik VII's Kanal. Museet beskæftiger sig med Limfjordens kulturhistorie til søs. Fiskeri og søfart er de helt centrale emner, men også lystsejlads og strandjagt er blandt emnerne. Kanalen, der var i brug fra 1861-1913, er 4,4 km lang og ca. 3 meter dyb. I dag ligger hele området langs kanalen som et velbevaret og storslået minde over det 19. århundredes søfart og ingeniørkunst. Museet driver også på landsiden af kanalen et eksperimenterende historisk bådebyggeri med åbent værksted og udstilling af historiske fartøjer i kanalen. Både museet og det fantastiske område langs kanalen er bestemt et besøg værd.

Et par herrer nyder besøget på Limfjordsmuseet.

Frokosten blev indtaget på Restaurant Du Nord, hvor der blev serveret en lækker buffet. Eftermiddagens program var et besøg på Vitskøl Kloster; et imponerende flot bygningsværk, der blev grundlagt i 1159. Klostret blev bygget af Valdemar den Store, der var kommet til magten efter slaget på Grathe Hede. For at takke Gud herfor ville han bygge Nordens dengang største kirke. Det lykkedes ikke, men klostret blev vellykket og er fortsat et af Europas ældst bevarede klosteranlæg. Her levede i perioden

Den lokale guide fortæller om Limfjordsmuseet

indtil 1536 munke fra Cistercienserordenen. Klostret er også kendt for sin store krydderurtehave, som stammer helt tilbage til tiden, da munkene passede haven, og der er mulighed for at købe planter fra gartneriet. I dag ejes klostret af Stiftelsen Vitskøl Kloster og drives af Træningsskolens Arbejdsmarkedsuddannelse, TAMU. Her kan unge, der har svært ved at finde fodfæste på arbejdsmarkedet, få en praktisk uddannelse og arbejdstræning. De unges ophold på Vitskøl varer typisk omkring et år, og de er garanteret arbejde af en eller anden art efter endt uddannelse. Det er også de unge under uddannelse, der vedligeholder klostret, driver gartneriet og klosterhaven. På den måde er Vitskøl ikke bare et stykke Danmarkshistorie, men også et stykke levende nutid. Besøget på Vitskøl Kloster var en meget smuk og interessant oplevelse.

Hjemturen startede med sejlads over Hvalpsund. Da vi nærmede os Thise Mejeri, fortalte Jens Handrup i bussen om mejeriets svære opstart og udviklingen til i dag. Det var rigtig spændende, og dagen blev således ikke kun historier fra en svunden tid, men også om hvordan en virksomhed, der nu er i stærk fremdrift, drives i dag. Tak til Jens, det var rigtig godt. En dejlig dag var ved at være slut. Som afslutning nød vi ved Sallingsund de medbragte drikkevarer og evaluerede på en dejlig tur. Med

Besøg på Vitskøl Kloster. Her det tidligere kirkerum.

så stor en tilslutning kan vi næsten ikke vente med at arrangere en ny sommerudflugt, for det er utroligt dejligt med så stor en opbakning. Tak til alle deltagerne for jeres gode humør og et dejligt sammenhold.

En tysk/dansk slægt i Thy – slægten Drechsler

Af Willy Mardal, Sønderhå

Der er rejst mange thyboer ud til andre lande og verdensdele i 1800-tallet, og i samme århundrede er der kommet mange udlændinge til Thy. Flere af udlændingene – de fleste var mænd – kom fra nabolandene for at arbejde hos os. Der kom mange fra Tyskland. Efter en kortere eller længere periode rejste de fleste tilbage til hjemlandene, mens nogle af dem forblev i Thy. Den vigtigste årsag var, at de havde lært danske piger at kende, indgået ægteskaber og fået børn med dem. Deres børn fik dengang fra fødslen automatisk dansk indfødsret, hvorimod deres udenlandske fædre efter en årrække skulle ansøge om dansk indfødsret hos myndighederne i Danmark.

Der var mange udenlandske mænd, der kom til Nordjylland i 1800-tallet, og her fik de bl.a. arbejde ved store offentlige arbejder. Et eksempel var etableringen af den 4,4 km lange Frederik VII's kanal ved Løgstør i 1856-61, hvor hundreder af udlændinge fik arbejde.

Der skete også store topografiske forandringer i landskabet i Thy i 1800-tallet, som krævede mange mænds arbejdskraft på samme tid, og den kunne formentlig kun tilvejebringes i vore nabolande. Danske og/eller engelske entreprenører så mulighederne for at indvinde mere land i Thy, hvor der blev gravet kanaler og iværksat store arbejder med udtørring af større og mindre søer, og store arealer blev efterhånden forsøgt kultiverede.

Yngre mænd rejste fra Tyskland til Thy

Hvorfor kunne denne nødvendige arbejdskraft ikke tilvejebringes blandt thyboerne? En nærliggende årsag hertil var, at sognene i Thy endnu i 1800-tallet på mange måder "hvilede i sig selv", dvs. at stort set alle lokale unge piger og mænd ønskede at gøre som generationerne før dem, at finde beskæftigelse som tjenestetyende på hovedgårde samt hos større og mindre gårdmænd i Thy. Det var derfor ikke så nemt på kort tid at rekruttere den fornødne arbejdskraft i lokalsamfundene til at udføre nye store mandskabskrævende opgaver. Der har sandsynligvis også været en vis tilbageholdenhed hos yngre thyboer mod at melde sig til noget ukendt, herunder til at arbejde under fremmede arbejdsledere og sammen med udlændinge. Thyboerne var skeptiske. Det traditionelle arbejde i landbruget vidste man jo, hvad var, og målet for flere af de unge thyboer var også på sigt at få deres egne landbrug. Arbejdskraften til større opgaver som udtørring og kultivering af store søer i Thy måtte derfor i vidt omfang ske ved tilvejebringelse af stærke, yngre mænd fra andre lande, og de fleste blev hentet i eller kom fra de nærmeste nabolande, især Tyskland.

Der skete meget i 1800-tallet i Thy. Landboreformerne gav f.eks. fæstebønderne muligheder for at købe deres "egne" gårde, og det medførte, at mange gårde – efter at en ny jordfordeling havde fundet sted – blev flyttet ud fra de gamle landsbyfællesskaber. Der blev derfor behov for mange byggematerialer som mursten mv., og nye teglværker skød derfor op flere steder, også i Nordvestjylland. Ledelsen og arbejdskraften på disse værker kom i vidt omfang fra Tyskland, da der endnu ikke i tilstrækkeligt omfang kunne skaffes "faglært" arbejdskraft hertil i Nordvestjylland.

Hvorfor var disse mænd villige til at rejse fra Tyskland og endda helt op til Nordjylland? Var det et behov for indtægter ved arbejde, eller skyldtes det flugt fra et eller andet i hjemlandet? De nævnte begrundelser kunne hver for sig – eller en kombination af dem – være blandt årsagerne til deres rejser til andre lande for at tjene til dagen og vejen for dem og deres familier.

Flere af de unge mænd fra Tyskland kom sædvanligvis til arbejdsstederne som sæsonarbejdere i sommerhalvåret, og når jordarbejderne i vinterhalvåret var meget besværlige eller endda umulige, vendte de tilbage til hjemlandet. Det var især de, som havde forældre, ægtefæller, børn mm at vende tilbage til i hjemlandet. De, der blev i Thy hele året, kunne bo flere sammen til leje hos lokalbefolkningen eller i primitive boliger i naturen. Et eksempel herpå var nogle huler i det åbne, kuperede klitlandskab i Thy. Herfra stammer navnet på vejen mellem Nørhå og Faddersbøl, "Tyskerbakken", idet der efter lokale forlydender engang har overvintret nogle tyske teglværksarbejdere i nogle huler her.

De unge mænd, som overvintrede, var i øvrigt til rådighed i vinterhalvåret som supplerende arbejdskraft i Thy efter behov, og disse mænd blev gradvist bekendt med og integreret i lokalbefolkningens liv og vaner, og det var sandsynligvis dem, som havde de bedste muligheder for at møde piger i Thy.

Forholdene hjemme i Tyskland

I januar 1871 blev det samlede Tyskland udråbt som ét stort rige med kong Wilhelm den 1. af Preussen som kejser. Tyskland var herefter inde i en udvikling hen imod et centralistisk og preussisk inspireret rige, hvor nationalismen og militarismen var i stærk vækst bl.a. som følge af stigende spændinger mellem datidens europæiske stormagter om fastlæggelse af landegrænser samt stridigheder om handel og koloniområder i andre verdensdele. Unge tyske mænd kunne derfor have deres grunde til at rejse ud af landet for at unddrage sig militærtjenesten, idet Kongeriget Preussen allerede fra 1862 havde indført tre års værnepligt.

Hvis de unge tyske mænd også havde lyst til at opleve andre lande, og hvis de vidste, at der var arbejde at finde her, var det derfor meget belejligt at rejse hjemmefra. Nogle kunne også være hvervet nede i Tyskland af agenter for danske entreprenører med henblik på at arbejde ved mandskabskrævende projekter i Danmark. Det er eksempelvis kendt, at der kom mange mænd fra Fyrstendømmet Lippe-Detmold til Danmark og til Holland for at arbejde på de mange nye teglværker i disse lande, og det var agenter i fyrstendømmet, som formidlede denne trafik.

Efter at de havde bosat sig i Danmark og fundet ægtefæller her, gik der en del år, før de fik dansk indfødsret, og så var de blevet for gamle til at blive indkaldt til militærtjeneste.

Tre tysk/danske familier i Thy

I datidens Tyskland må nogle have vidst, at der i 1800-tallets Danmark var nogle store udtørrings- og entreprenørarbejder i bl.a. Jylland. I Thy var Sjørring Sø og herefter Sperring Sø blevet udtørret i 1859-60 henholdsvis 1878 – først under ledelse af kaptajn J.C.H.C. Jagd (1821-1895) og derefter af hans efterfølgere. Til disse store og årelange arbejder med bl.a. kanalgravninger blev der også anvendt tysk arbejdskraft.

Blandt de mænd, som kom til Thy for at finde arbejde i forbindelse med Jagds store projekt med udtørring af Sjørring Sø, var der to yngre mænd fra forskellige delstater i Tyskland. De bosatte sig i området, fik børn med deres danske hustruer og blev stamfædre til store efterslægter. Der var blandt andre **Conrad Drechsler** (1832-1914) og **Carl Ernst Martin Ehlers** (1837-1916). Drechsler kom 24 år gammel i maj 1856 fra Kurfyrstendømmet Hessen for at arbejde på nogle gårde i Syd- og Sønderjylland, inden han rejste videre op til Thy. Ehlers kom fra en stor familie af "schäfere" (dvs. hyrder) i en by ved Østersøen i Storfyrstendømmet Mecklenburg-Schwerin. Herfra sejlede han i 1863 over til Falster, hvor han fandt en pige, som han indgik ægteskab med, og de fik sammen en søn. Da hans hustru døde, rejste han fra Falster til godset "Idalund" på Østlolland, hvor han arbejdede som schäfer med får. Han indgik i 1868 ægteskab med en lollandsk pige, og samme år rejste de videre til Thy, hvor de fik bopæl på "Schäfergaarden" i Tvorup Sogn ved kanten af den udtørrede Sjørring Sø. Her arbejdede Ehlers med fåreavl for kaptajn Jagd.

I denne forbindelse bør også nævnes **Wilhelm Kristian Stüker** (1852-1937), som var noget yngre end de to ovennævnte. Han kom

i 1871 som 18-årig fra Fyrstendømmet Lippe-Detmold med et hold op til et teglværk på Lolland. Næste år kom han med et hold op til teglværket "Odgaards Teglværk" ved Lyngs på Thyholm. Dette gentog sig i de efterfølgende somre, indtil han i 1876 indgik ægteskab med en ung pige fra Boddum, Inger Kirstine Oline Pedersen (1855-1936). De bosatte sig først i Boddum, og i 1885 flyttede de til Hundborg – altså efter Jagd-æraens afslutning. Han ernærede sig her de første år bl.a. som husmand og teglbrænder med eget lille teglværk.

De tre nævnte tyske mænd og deres familier bosatte sig i hvert sit årti, henholdsvis i 1850'erne, 1860'erne og 1880'erne, i Hundborg Sogn, der som følge af "dynamikken" efter de store arbejder med udtørringen af Sjørring Sø, var inde i en stor udvikling. Såvel Drechsler, Ehlers som Stüker fik sammen med deres danskfødte hustruer store efterslægter.

I Drechsler-slægten verserer der en (sejlivet) beretning om, at Drechsler og Stüker sammen kom til Thy under meget dramatiske forhold ved et skibsforlis på Thys vestkyst. Dette kan ikke være tilfældet, da de to mænd kom til Thy i 1859 henholdsvis 1872, og deres indvandringsruter var forskellige. Formodningen kan måske være opstået som følge af den kendsgerning, at de to mænd, deres familier og efterslægt i lange perioder har boet på samme tid i de samme landsbyer/kommuner. De kendte helt sikkert hinanden, og de kom måske også sammen. De to mænds og Ehlers' efterslægter boede i samme periode i 1885 – ca. 1906 i Hundborg Sogn. Nogle medlemmer af deres efterkommere har ligeledes boet på samme tid i nabosognene Sønderhaa og Hørsted, og det er her forfatteren er blevet bekendt med slægterne og deres historie.

I det følgende gives udelukkende en redegørelse for Conrad Drechslers levned i Tyskland og i Danmark.

Conrad Drechsler i Hundborg Sogn

Conrad Drechsler blev født som uægteskabeligt barn den 10. september 1832 i den lille by Quentel i Kurfyrstendømmet Hessen. Hans moder var Katharine Elisabeth Winter, født den 27. december 1810 i Quentel. Den mand, som vedkendte sig faderskabet til lille Conrad, og som bestilte barnedåben, hed Martin Drechsler. Han var født den 17. maj 1799 i nabobyen Fürstenhagen. Begge forældre var til stede ved drengens dåb den 16. september 1832 i *Evangelischer Kirche* i Quentel.

Gammelt foto fra 1935 af huset i Quentel, hvor Conrad Drechsel blev født i 1832. Huset menes at være bygget i 1828.

Forældrene blev ikke gift med hinanden, og Katharine Elisabeth Winter døde, mens drengen var spæd, formentlig allerede i 1833. Faderen Martin Drechsler tog derfor drengen til sig, og de boede sammen i Quentel under hans opvækst. Faderen indgik ægteskab med en anden kvinde, og de fik flere børn sammen. Ved Conrad Drechslers konfirmation i 1846 blev der skrevet i kirkebogen, at hans karakter i skolekundskaberne var *"genügend"*, hvilket kan oversættes til "tilstrækkelig viden".

I Conrad Drechslers barndom og ungdom var der ingen tvivl om hans navnebetegnelse, for han kendte kun sin far, Martin Drechsler. Da hans moder og fader ikke var ægtefolk under hans fødsel og dåb, var det naturligt, at han blev døbt og navngivet Conrad Winter efter moderen, hvilket også fremgik af hans dåbsattest. Under opvæksten hos faderen, Martin Drechsler, blev det naturligt, at han kun blev kaldt Conrad Drechsler. Han gik herefter som voksen under navnebetegnelsen, Conrad Drechsler. Under sin senere ansøgning om dansk statsborgerskab måtte han redegøre for

årsagerne til sin noget uklare navnebetegnelse. Herefter kom han som dansk statsborger til at hedde Conrad Drechsler.

Årsagen til, at Conrad Drechsler forlod Quentel, var ifølge Thomas Blumenstein, tysk lokalhistoriker og slægtsforsker, helt sikkert en udpræget fattigdom i området på den tid. Det oplyste han på mødet med efterslægten i 2008. Conrad Drechsler kom til Danmark ultimo maj 1856, hvor han var 24 år gammel. Han fik arbejde som tjenestekarl på "Hjarupgaard" ca. 6 km sydvest for Kolding. Hvordan han kom hertil, vides ikke. Han kan være kommet alene eller sammen med andre arbejdssøgende.

I Conrad Drechslers ungdom var det gamle Tyskland med deres mange store og små fyrstendømmer, hansestæder mv. ved at gå lidt i opløsning i takt med, at der løb en markant friheds- og demokratiseringsbevægelse hen over Europa.

Da Den første Slesvigske Krig i årene 1848 – 50 mellem Hertugdømmerne Schleswig-Holstein og Kongeriget Preussen på den ene side og Kongeriget Danmark på den anden side var afsluttet, kunne tyske statsborgere igen uhindret komme til Danmark for at arbejde.

Conrad Drechsler har senere selv oplyst, at han arbejdede i nogle jyske sogne i et par år, inden han i april 1859 kom til Hundborg Sogn i Thy for at få arbejde ved udtørringen af Sjørring Sø. I folketællingslisten fra den 1. februar 1860 boede han i Vesterkær vest for Hundborg By sammen med tre andre yngre, ugifte mænd til leje hos husmand og høker (købmand) Niels Christiansen Gade og dennes hustru Caroline Jensdatter samt deres to børn. De tre øvrige mænd, som boede i samme hus, var følgende (med deres alder og fødested i parentes – direkte afskrift fra folketællingslisten):

- August Bentsen (35 år - Holsteen)
- Henrik Jæger (32 år - Tyskland)
- Carl Frederik Hennings (26 år - Tyskland).

Om Conrad Drechsler står der, at han er 27 år og født i Kurhessen. Det blev ligeledes oplyst i folketællingslisten, at alle fire unge mænd arbejdede ved "Kanalen". Det blev ikke oplyst, om de fire mænd var ankommet til Hundborg på samme tid.

"Kanalen", som de fire yngre mænd og mange andre mænd arbejdede ved, var den kanal, som blev gravet gennem det flade, sandede landskab fra den store Sjørring Sø ved Snejstrup i Hundborg Sogn og mod syd til Aarup i Snedsted Sogn. I dag benævnes kanalen som "Faddersbøl Kanal". Længden er på ca. 7 km, og linjeføringen blev valgt af entreprenørerne med kaptajn Jagd i spidsen. Det var denne kanal, som skulle sikre, at den store sø blev tørlagt så meget, at de indvundne jorder kunne opdyrkes og kultiveres. Conrad Drechsler deltog i arbejdet med tørlægningen allerede fra 1859.

Conrad Drechsler og Kirsten Nielsdatter

Conrad Drechsler må have mødt sin tilkommende hustru Kirsten Nielsdatter i Vesterkær allerede i 1859, hvor hun var 26 år gammel. Hun var født den 7. september 1833 i Vesterkær i Hundborg Sogn som datter af ugifte pige Maren Christensdatter Horsfald, dengang 31 år gammel, og ungkarl Niels Christensen Førgaard, dengang 28 år gammel. Hendes forældre blev aldrig gift med hinanden.

Allerede den 14. juni 1860 nedkom Kirsten Nielsdatter med et uægte(skabeligt) barn, en lille pige, som døde et par uger senere. Conrad Drechsler og Kirsten Nielsdatter blev trolovede og indgik ægteskab den 10. august 1860 i Hundborg Kirke. Deres forlovere var gårdmændene Anders Førgaard og Anders Nordentoft, begge fra Hundborg. Det skal bemærkes, at Anders Førgaard, var brudens farbror. I 1862 nedkom Kirsten Nielsdatter med tvillinger, og i de følgende år fik de yderligere 4 børn. De var alle født i Vesterkær i Hundborg Sogn.

Kirsten Nielsdatter og Conrad Drechsler købte i 1882 Maren Christensdatter Horsfalds hus. Conrad Drechsler blev herved husmand, og svigermoderen boede – på sognets regning – hos sin datter og svigersøn indtil sin død i 1884. Hun havde ligesom så mange andre enlige mødre dengang i sine voksne år ernæret sig ved håndværksarbejde for andre.

Det vil her være rimeligt at bemærke, at for

Kirsten Nielsdatter kom Conrad Drechsler ind i hendes liv som en "redningsmand". Som datter af en enlig mor var hun næppe i høj kurs hos datidens unge mænd fra bondestanden m.fl., da hun ved et ægteskabs indgåelse ikke havde en medgift at bidrage med. Nu mødte hun i stedet for den unge tyske mand, der som fremmed i Danmark ikke var belastet af den slags fordomme. Fra at have udsigt til at dele skæbne med sin mor, blev hun i stedet for en respektabel hustru, og hun og Conrad Drechsler fik en meget stor efterslægt.

Det skal bemærkes, at der i Danmark formentlig kun er én slægt med navnet, som bogstaveres Drechsler. Slægten består formentlig af over 300 medlemmer i dag. Nogle af medlemmerne af den store efterslægt bor fortsat i Thy. I Snedsted er der et navn på en sidevej, Carl Drechslers Vej, der er et vidne om, at Carl Drechsler har haft en ejendom her, som nu er udstykket. Nogle af Kirsten og Conrad Drechslers nærmeste efterkommere klarede sig godt med egne landbrugsejendomme.

Conrad Drechsler med nogle symboler på hans virksomme liv i Thy. Spaden er symbolet på hans årelange deltagelse i gravningen af den kanal, som var med til at afvande Sjørring Sø. Jagttasken er fra hans deltidsarbejde som jagtopsynsmand på gården "Rosvang" på kanten af den udtørrede sø.

Kanalgraver, husmand og jagtopsynsmand Conrad Drechsler

Conrad Drechsler blev på et tidspunkt ansat som jagtopsynsmand hos den nye store avlsgård, "Rosvang", som var blevet etableret på bunden af den udtørrede Sjørring Sø. På fotografiet af Conrad Drechsler kan man se, at han bærer en spade og en jagttaske. Disse redskaber kan være symboler på de væsentligste arbejdsopgaver, han har haft i sin tilværelse, først kanalgravning og senere hans virke som jagtopsynsmand.

Man kan undre sig over, hvorfor denne gård havde behov for en jagtopsynsmand? Årsagen var, at der allerede få år efter den vellykkede udtørring havde udviklet sig meget store bestande af de attraktive vildtarter, harer og agerhøns. Arterne er kendte for at være pionérarter på nye "jomfruelige" naturområder, og de trives derfor særdeles godt på søbundens meget frodige græsarealer. Der var dengang fremmede, uvelkomne mænd fra søområdets naboegne, der gerne ville have del i de mange harer og agerhøns for at sælge dem til opkøbere med god fortjeneste. I dag vil man i Danmark kalde denne jagtform for krybskytteri, men i 1800-tallets Thy var der endnu ikke tradition for at gå så højt op i grænser for jagtretten. Det skyldtes, at der dengang ikke var så mange som i dag, der drev jagt. Det blev derfor Conrad Drechslers opgave i en ukendt årrække at sikre, at kun ejerne af "Rosvang" fik indtægterne fra jagten på disse mange harer og agerhøns.

Som et eksempel på, hvilket eldorado Thy dengang var for fuglene i det åbne land, skal agerhønen fremhæves. I årene 1868-74 var denne art så hyppig, at en jæger i løbet af en dag let kunne nedlægge 20-30 stykker. Det oplyser P.V.Heiberg, som var distriktslæge med bopæl i Thisted. Han var også meget fugleinte-

resseret og var en af datidens store naturhistoriske samlere især af fugleæg og af fugle, som han skindlagde eller lod udstoppe. Han skrev i sin bog fra 1886, "Thylands Fugle – lagttagelser og Notitser" bl.a., at i efteråret 1869 nedlagde to jægere alene på en dag i den udtørrede Sjørring Sø 65 agerhøns!

Jagten blev kun udøvet af enkelte jægere, som hos visse købmænd kunne købe udtjente militære musketter, som var udfaset i flere lande i takt med udviklingen af nye typer geværer. Agerhønsene blev en god handelsvare, og fuglene blev efterstræbt på alle måder. Det er klart, at en sådan decimering kunne bestanden ikke tåle – en enkelt opkøber udførte f.eks. alene i en enkelt jagtsæson ca. 3.000 stykker agerhøns, og i løbet af få år var antallet af høns bragt meget stærkt ned.

Der var således også penge i jagt dengang, og indtægterne fra få dages jagt på »Rosvangs" jorder kunne let aflønne jagtopsynsmanden. Conrad Drechsler havde måske kun stillingen i få år, for i 1882 købte han som nævnt svigermoderens ejendom i Vesterkær, hvor han drev et lille landbrug, som siden hen blev hans vigtigste indkomstkilde, men han kunne sandsynligvis varetage begge arbejdsopgaver sideløbende.

Det menes også i efterslægten, at Conrad Drechsler til tider også har haft arbejde som teglværksarbejder i området mellem "Færgeborg" og "Egebaksande".

Conrad Drechslers ansøgninger om dansk indfødsret

Som tidligere nævnt kunne de indvandrede tyske mænd ansøge om at få dansk indfødsret. Det var Indenrigsministeriets Kommunekontor, som varetog disse sager, efter at sagerne først var blevet behandlet i sognerådet, hos herredsfogeden, i amtstuen i Thisted og herefter fremsendt til ministeriet i København. I datiden benyttede man sig af et højtideligt sprogbrug, når privatpersoner skrev til myndigheder, og når myndigheder skrev til hinanden og til foranstående myndigheder. Der var tale om en udpræget "kancellistil", som jurister benyttede, og som kunne være vanskelig at forstå for menigmand. Derfor var Conrad Drechsler - mod betaling naturligvis – nødt til at søge hjælp med udformningen af ansøgningen hos en af datidens sagførere i Thy.

I det følgende søges gengivet, hvilken administration der i datiden skulle til for at søge om dansk indfødsret. Når en ansøgning blev skrevet, skulle den gennem et administrativt hierarki. Conrad Drechsler afleverede sin ansøgning til Hundborg-Jannerup Sogneråd, som videresendte den til Fogeden for Hillerslev-Hundborg Herred, som sendte den til Thisted Amtstue og som sendte den til Indenrigsministeriets Kommunekontor. I alle instanser blev sagen behandlet, og hvis man havde spørgsmål til den eller uklarheder i den, gik sagen tilbage til underlagte myndighed med opklarende spørgsmål. Denne sagsbehandling kunne meget vel tage sin tid, og alle sager blev skrevet i hånden hos myndighederne. Indenrigsministeriets Kommunekontor samlede hele sagen, og den blev klargjort til at indgå i den lov, som blev sendt over til Folketinget til afstemning og vedtagelse. Loven omfattede alle de udlændinge, som havde søgt om dansk indfødsret i årets løb, og som Indenrigsministeriet kunne anbefale med eller uden betingelser, f.eks. hvorvidt ansøgeren havde bevaret sin indfødsret i sit oprindelige land, idet Danmark ikke accepterede, at ansøgerne havde bevaret deres indfødsret i deres fædrelande. I så fald skulle ansøgeren inden for en nærmere fastsat tidsfrist frasige sig sin oprindelige indfødsret. Conrad Drechslers ansøgning med sagsakter blev, efter at sagen var afsluttet, sammen med alle andre sager lagt i Rigsarkivets magasiner, og hvis sagen er gammel nok, er det muligt at låne sagen, læse den igennem og tage fotokopier af den. Det har slægtsforskere og historikere gjort gennem årene, da arkivalierne kan give meget vigtige informationer. Et medlem af Conrad Drechslers efterslægt, Otto Møller fra Viborg, gik til Rigsarkivet og fik udleveret arkivalierne om sin forfader. Han tog fotokopier af hele sagen og brugte herefter en del tid på at læse sagerne igennem og tyde skriften. Det var ikke alle sager, der var lige lette at læse, og det var ikke alle sagsak-

ter. som var intakte. Da Otto Møller var færdig, blev hele sagen lagt på Drechsler-slægtens hjemmeside, hvor efterslægten kan læse den. Af en eller anden grund førte Conrad Drechslers første ansøgning fra 1885 ikke til det ønskede resultat, at han fik dansk indfødsret. Det kan der have været politiske årsager til. I det følgende gengives udvalgte eksempler på sagsakterne fra ansøgningen i 1885:

Stempel
65 øre
Hundborg By og Sogn, den 25. August 1885
Husejer Conrad Drechsler ansøger allerunderdanigst om at der allernaadigst maa meddeles ham dansk Indfødsret.
Til Kongen
Undertegnede Conrad Drechsler i Hundborg Sogn i Thisted Amt ansøger herved om, at der allernaadigst maa blive meddelt mig dansk indfødsret, til hvilken Ende jeg tillader mig at oplyse:

1. Mit fulde Navn er som ovenfor anført. Jeg er født i 1832 i Quentel i Kurfystendømmet Hessen hoslagte Reise Pas
2. Jeg kom til Danmark i 1856 og havde Tjeneste som Arbejder paa Hjarupgaard ved Kolding indtil maj 1857, og derefter i et par andre Aar i Landets Sogne, indtil fra hvilket Aar jeg uafbrudt har været bosat i Hundborg. Se mit Rejsepas og vedlagte Erklæring fra Hundborg – Jannerup Sogneraads formand.
3. Jeg er gift med Kirsten Nielsdatter født i Hundborg. Vielsesattest og min hustrus Fødselsattest vedlægges.
4. Vi have 6 børn i en Alder fra 23 til 13 Aar, der alle have nydt og nyder Undervisning i Hundborg Skole. Se vedlagte Fødselsattest for Børnene og Attesten fra Sognepræsten og Formanden for Hundborg – Jannerup Skolekommission.
5. Herr Pastor A. Gad af Hundborg har meddelt mig hoslagte Attest for at jeg er det danske sprog mægtig.
6. Jeg ejer et Hus i Hundborg, hvorpaa der kan holdes 2 køer, rigtigheden heraf har Sogneraadet ved dets Formand bekræftet, se den under nr. 2 anførte Erklæring.

Allerunderdanigst Conrad Drechsler

Ansøgningen blev afleveret til formanden for Hundborg-Jannerup Sogneråd, der udfærdigede nedennævnte fremsendelsespåtegning til Fogeden for Hillerslev-Hundborg Herreds kontor i Thisted. Attesten anbefalede Conrad Drechslers ansøgning og videresendtes til Thisted Amtstue, som sendte den videre til Indenrigsministeriets Kommunekontor:

Conrad Drechsler af Hundborg der har været bosiddende her i Kommunen i 26 år fører et i alle henseender agtværdigt Liv og Levned.
Hans Forhold til Danmark er saaledes, at man ikke kan andet end ønske at han ved Indfødsret blev knytttet nærmere til dette Land hvor hans Hjem i mange Aar har været, og han anbefales derfor paa det bedste. Han er i besiddelse af et Hus, hvorpaa kan holdes 2 Køer.
Hundborg Jannerup Sogneraad af 25. August 1885
P.S.V C Søndergaard - Fmd.

Thisted Amtstue, den 29. August 1885
B/20
Ved at tilstille Indenrigsministeriet det med Bilag herfølgende Andragende hvori Husmand Conrad Drechsler af Hundborg ansøger om at meddeles dansk Indfødsret, skal man ikke undlade tjenstærbødigst at bemærke, at man intet imod det Ansøgte har at erindre.
Til Indenrigsministeriet Im. K.K. 185 J. nr. 19-72 bil. 8 31/8

Ansøgningen blev modtaget i Indenrigsministeriets Kommunekontor. Her blev den overgivet til en juridisk sagsbehandler, der foretog det afsluttende, lovforberedende arbejde:

Conrad Drechsler, Husmand i Hundborg By og Sogn i Thisted Amt, født i Kongeriget Preussen,
219 Drechsler, Conrad, Husmand af Hundborg By og Sogn under Thisted Amt, født 1832 i Quentel i Kongeriget Preussen, har i 26 Aar været bosat i Hundborg – Jannerup Kommune, hvor han ejer fast Ejendom. Han er gift med en dansk Kvinde, med hvem han har 6 Børn, der nyder eller har nydt dansk Undervisning. Andrageren er det danske Sprog mægtig og anbefales af Sognerådet for ovennævnte Kommune.

Thisted Amtstue skriver igen på Conrad Drechslers vegne til ministeriet for at anmode det om at tilbagesende nødvendige attester til ansøgeren.

Som tidligere nævnt gik sagen "død" i Indenrigsministeriet, og Conrad Drechsler måtte igen – i 1897 – søge om dansk indfødsret. I det følgende gengives den nye ansøgning:

Stempel
65 øre

KK 62-274
97 8/9
Hundborg By og Sogn i Thisted Amt 22. Juli 1897
Undertegnede Arbejdsmand og Husejer Conrad Drechsler ansøger hermed om, at der allernaadigst maa blive meddelt mig Indfødsret.

Til Kongen
Undertegnede Arbejdsmand og Husejer i Hundborg By og Sogn i Thisted Amt, Conrad Drechsler, tillader mig herved at ansøge om at der allernaadigst maa blive meddelt mig Indfødsret, i hvilken Henseende jeg skal oplyse

1. Jeg er født 1832 - d. 10. September i Quentel i Witzenhausen i Kurfyrstendømmet Hessen, og mit fulde Navn er som ovenanført Conrad Drechsler, ifr. det for mig under 19. Mai 1856 udstedte, hermed følgende Rejsepas.
2. Jeg kom til Danmark, som formeldte Pas udviser i Slutningen af Mai 1856 og tjente så, som fremgaar af Paategningerne på Passet, til april 1859 i det Sydlige Jylland, hvorefter jeg flyttede her op til Hundborg, hvor jeg uafbrudt siden har boet, og ernæret mig som Arbejdsmand og Jordbruger. Om mit forhold, de tre Aar jeg tjente sydpaa indeholder Paategningerne paa Passet at jeg arbejdede for Paagjældende til deres tilfredshed, og om mit Forhold siden jeg i April 1859 kom her til Hundborg, har Sogneraadet i hoslagte Erklæring af 15. Juli 1897 udtalt, at der ikke herpaa har været noget at udsætte, men at det har været saaledes, at man kun kan ønske, at jeg ved Indfødsret knyttedes til Danmark, som nu i saa mange Aar har været mit Hjem.
3. Jeg er efter hoslagte Vielsesattest, den 10. August 1860 blevet gift med Pigen Kirsten Nielsdatter, født i Hundborg 7. September 1833 ifr vedlagte Daabsattest.
4. I mit ægteskab med formeldte min Hustru har vi 7 børn, der nu alle ere voxne, som i deres Barndom alle søgte Hundborg Sogns Skole. Modersmaal er dansk ifr vedlagte Attester af 17. Aug. 1885 fra Sognepræst Gad og 24. Juni d. A. fra Sognepræst Madsen.
5. Jeg er selv det danske Sprog fuldkommen mægtig, ifr Attest fra Sognepræst Gad af 25. Aug. 1885, og
6. at jeg, som det fremgaar af Sogneraadets Erklæring ejer Husejendom i Hundborg, saa stor, at jeg derpaa holder 1 Ko.

Allerunderdanigst
Conrad Drechsler
I Thisted 26. Juli 1897

Underskrift
Kauci af sagfører
Bendixen i Thisted

26/7 J 372-1897 L 176-1897

(Beskåret af redaktionen)

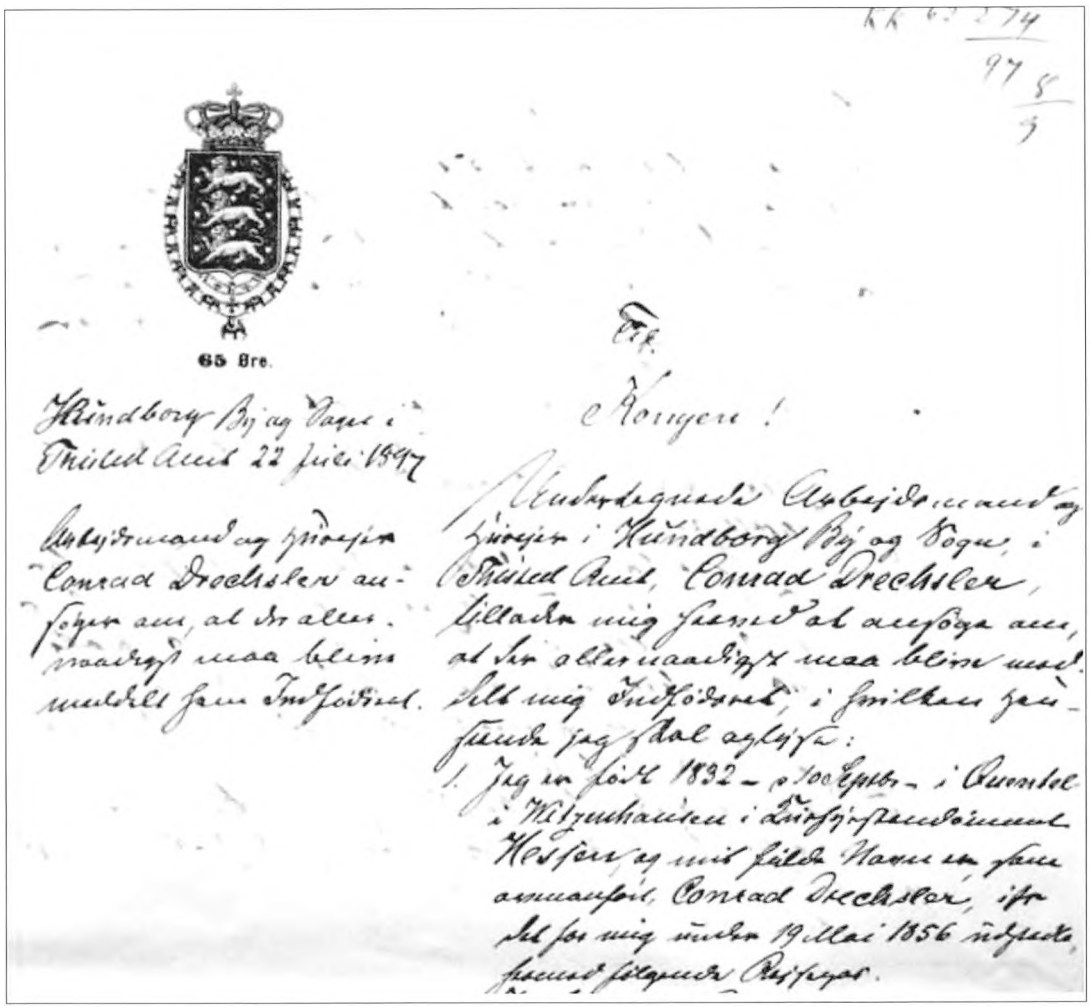
65 Øre.

Ærbødigst

Conrad Drechsler

Conrad Drechsler

Conrad Drechsler

Kirsten og Conrad Drechslers sidste år

Da Kirsten og Conrad Drechsler blev gamle og måtte afhænde deres lille ejendom i Vesterkær i Hundborg Sogn, flyttede de til Sperring i Sjørring Sogn. Her kom de i aftægt hos deres yngste datter og svigersøn, Mette Marie Drechsler og smed Otto Isak Nielsen Malle. Her døde han i 1914 og hun i 1917. De blev begravet på Sjørring Kirkegaard.

Ægteparret Kirsten og Conrad Drechsler. Hun var født i Hundborg Sogn, mens han var tysk indvandrer fra Hessen i Tyskland.

Kirsten og Conrad Drechslers fællesgravsted på Sjørring Kirkegård.

Tak

Conrad Drechslers efterslægt i Danmark er præget af sammenhold og interesse for slægtens indvandring til Danmark, og de har bl.a. udarbejdet en meget oplysende og velillustreret hjemmeside på internettet. Flere medlemmer af efterslægten har endvidere været på en fælles busrejse i juni 2008 til Hessen for at besøge og opleve slægtens oprindelsessteder. Forfatteren blev inviteret med på rejsen, hvilket han hermed takker for.

Arbejdet med at udarbejde og vedligeholde hjemmesiden skyldes især ægteparret Christa og Børge Rasmussen fra Hammel, hvoraf hun tilhører Drechsler-slægten. De var også med til at tilrettelægge efterslægtens rejse i 2008 sammen med Birthe og Holger Drechsler, Minna og Martin Drechsler samt Anne-Dorthe og Steen Malle Andersen. Christa og Børge Rasmussen havde endda på egen hånd været i Quentel forud for fællesrejsen, således at turen var særdeles godt tilrettelagt. En anden af tilrettelæggerne var Steen Malle Andersen fra Resen ved Struer, som har været en stor hjælp med en kritisk læsning og kommentering af manuskriptet til denne artikel.

Efterslægten oplevede på rejsen til Quentel bl.a. at møde den velforberedte lokalhistoriker og slægtsforsker, Thomas Blumenstein, samt den lokale sognepræst.

Ved mødet i kirken i Quentel havde sognepræsten en meget tyk kirkebog foran sig. Herfra fik efterslægten kendskab til Conrad Drechslers aner i lige linje helt tilbage til 1600-tallet.

Det skal hertil bemærkes, at der i Tyskland i modsætning til i Danmark ikke er en statslig folkekirke med pligt til at aflevere kirkebøger til offentlige arkiver, som man kan eftersøge sine aner i.

Efterslægten havde endvidere indgået aftaler med lokalhistorikeren om at være guide under besøget i Quentel. Besøget affødte i øvrigt nogen interesse i byen, og der blev derfor en omtale af besøget i det lokale dagblad.

Den 12. september 2009 gennemførte en del af efterslægten også en bustur i Thy for at se nogle af de steder, hvor Kirsten og Conrad Drechsler boede og virkede i deres levetid.

Forfatteren takker også for, at efterslægten har givet ham tilladelse til at skrive denne redegørelse, som bliver bragt i Sydthy Årbog 2018.

Medlemmerne af efterslægten, som var med på rejsen til Quentel i juni 2008, samlet i koret i kirken i Quentel. Nogle af dem bor i Nordjylland, herunder også i Thy, andre i det øvrige Danmark samt enkelte i udlandet.

Kilder:

- http://www.drechslerslaegten.dk

- Sagsakterne om Conrad Drechslers ansøgning i Rigsarkivet, hentet af Otto Møller, Viborg. De er gengivet på hjemmesiden.

- Malle, S. 2009: Conrad Drechsler kom fra Kurhessen til Thy i 1859. Jul i Thy. 79. årg.

- Heiberg, P.W. 1886: Thylands Fugle. Viborg 1886.

Familien Pallesgaard i Vestervig

Anden og tredje generation i Bredgade
Laurits Christian Pallesgaard, Carla og Karen Pallesgaard,
Leo og Britta Pallesgaard: Perioden 1940-1949.

Af Karen Pallesgaard Munk, fjerde generation

Indledning

Dette er det femte og næstsidste kapitel om min mors familie, som har boet i Klostergade i Vestervig siden 1870'erne, hvor min oldefar Niels Pallisgaard flyttede ind i gaden som selvstændig næringsdrivende. Niels lavede træsko eller 'tøfler', som det blev kaldt dengang. Som fjerde og sidste generation bor jeg her nu med min mand, Erik. Med os slutter æraen, og familiens hus må overtages af personer eller en institution uden for familien, hvis børnene ikke finder på at flytte ind.

Kapitlerne i Sydthy Årbog handler om familiens livsbane i et samfund og en verden i forandring fra oldefars indflytning i Klostergade (dengang Bredgade) og næsten op til i dag. Familien har som alle andre familier i Danmark på mange måder været integreret i og er et billede på de sidste 150 års samfundsudvikling i Danmark: fra enevælde til demokrati, fra økonomisk sparsomme vilkår og få livsmuligheder for de fleste til teknologisk og økonomisk udvikling, som gjorde det muligt for næste generation og den næste igen at få en uddannelse og et fag, og til det sidste spring: studentereksamen og en akademisk uddannelse. Med velfærdsstatens fremvækst blev der åbnet for nye tilværelsesvalg for alle samfundsklasser, som ikke var set før i historien og langt fra ses i alle nutidige samfund. Velfærdsstaten med gratis adgang for alle til alle slags uddannelser med SU-støtte og gratis adgang til stadigt mere avanceret sygdomsbehandling og økonomisk og plejemæssig hjælp, hvis man ikke kunne klare sig selv, betød en revolution i livsmuligheder for de yngste generationer. Det fik min generation glæde af, men spørgsmålet er, om ikke de små selvstændige blev efterladt tilbage på perronen, da den socialdemokratiske velfærdsstat med stigende statslig styring buldrede frem i 1900-tallet? Det ville mine afdøde slægtninge nok i høj grad sige, og det hævdes også i den danske etnolog, Thomas Højrups værk 'Det glemte folk' (1989). 'Det glemte folk' er de små selvstændige, som blev glemt i det nye - på alle fronter - dominerende lønmodtagerperspektiv, der voksede frem i 1900-tallets Danmark. Denne omvæltning havde min familie både gavn og skade af og var selvfølgelig også kritiske overfor. Alligevel er det svært for denne forfatter at mene andet, end at hun tilhører én af verdenshistoriens heldigste generationer i én af verdenshistoriens bedste samfund, fordi der siden 1800-tallet blev udviklet en solidaritet, som går på tværs af samfundsklasserne. Men det var først min generation, der høstede den store gevinst ved den nye samfundsudvikling.

Siden slutningen af 1800-tallet, hvor industriel produktion og stadig mere avanceret teknologi fik en dominerende indflydelse på produktionsmåderne, voksede den nye og stadigt mere dominerende arbejderklasse frem, som var organiseret i fagforening og repræsenteret politisk i Folketinget med Socialdemokratiet. Med 'lønmodtagerstaten' kom der en anden forståelse af velfærd og af statens rolle i samfundet, end den man så hos den samfundsklasse, min familie tilhørte, nemlig de små selvstændige med 'den selvstændige livsform', som det beskrives i 'Det glemte folk', hvor friheden til at bestemme over sin egen virksomhed uden indblanding udefra, ej heller fra staten, regnes for det højeste gode, og hvor uddannelse (til håndværk, servicefag, fiskeri, agerbrug etc.) og velfærd var organiseret inden for livsformens rammer i de selvstændiges eget netværk. Et alvorligt indgreb over for livsformen var f.eks. afskaffelse af mesterlæren i anden halvdel af

1900-tallet, som gjorde det meget dyrere at have lærlinge end før. De nye statslige krav til de små selvstændige om også at opkræve OMS, senere MOMS og derpå kildeskat uden godtgørelse for indsatsen fra staten førte til det politiske oprør, som er kendt i form af 'Fremskridtspartiet', startet af advokat Mogens Glistrup. Kampen imellem livsformerne har op igennem det 20. århundrede antaget mange former, men det blev i høj grad en kamp, som de små selvstændige og dermed også min familie tabte. Det hører med til historiens ironi, at Glistrups parti er endt som et udpræget socialdemokratisk velfærdsparti.

I Sydthy Årbøgerne fra 2012, 2014, 2015 og 2017 kan man læse mere om familiens livsbane og den analysemetode, jeg er inspireret af i fortællingen om min familie. Her vil jeg blot introducere baggrunden for 1940'erne, som vi er kommet til i fortællingen.

Det nygifte par i haven.

Familien Pallesgaard og anden Verdenskrig

På verdensscenen var anden Verdenskrig den dominerende begivenhed i 1940'erne - hvis man kan kalde det sådan. Med tyskernes besættelse af Danmark og byggeriet af Atlantvolden, som strakte sig fra Nordkap til Pyrenæerne, blev Thys kystlinje naturligvis også inddraget. På hele strækningen var 500.000 mand involveret i byggeriet af betonbunkere, som blev

Den nygifte Britta Pallesgaard.

Asger og Karen.

placeret ud mod Atlanterhavet og Vesterhavet. Selvom de fleste thyboere ikke arbejdede for tyskerne, betød al denne aktivitet alligevel indirekte arbejde til de næringsdrivende i Thy, således også for min morfar – at dømme ud fra hans regnskabsbøger fra perioden. I familien bød 1940'erne både på store sorger med tab af en meget værdsat svend, Dalgaard, på grund af tyveri i firmaet og med tab af familiens yngste datter, Karen, til tuberkulosen, men også på glæder med ankomsten af tre nye familiemedlemmer, Leos hustru, tante Britta, min bror Asger og mig, Karen.

Familien fulgte jo også med i krigens gang og var som danskere flest kølig overfor tyskerne, men uden at deltage i egentlig modstandskamp udover at uddele undergrundsblade i krigens sidste år. Ud fra familiens mange breve til hinanden under krigen har man ikke indtryk af, at den fyldte så meget i deres hverdag. Man forsøgte at få hverdagen og familielivet til at køre så godt som muligt, mens man fulgte med på afstand. Min mor har fortalt, hvor optaget

Mor og Asger.

hun var af Kaj Munks provokationer over for tyskerne. Det var nærmest hendes indtryk, at Kaj Munk VILLE være martyr og måske gik en slags bodsgang over, at han havde udtrykt beundring for Tyskland i 1930'erne, som det var tilfældet med så mange i Danmark dengang. I vores arkiv er der en bevægende førstehåndsberetning fra en af familiens venner, som boede i Silkeborg, om fundet af Kaj Munks lig udenfor Silkeborg og om byens reaktion, da det blev kendt.

Lillesøster Karen kunne dog godt lide at provokere, og hun lod engang en tysk nyhedsudsendelse fra England gjalde ud over familiens have på et tidspunkt, hvor der sad mange tyskere i hotellets have lidt længere oppe ad gaden. Resultatet blev, at familiens antenne dagen efter var klippet over. I de første år vidste ingen, hvordan det ville ende, og Teknisk Skole i Vestervig lejede faktisk lokaler ud til tyskerne til indkvartering af tropper i 1942, hvilket betød, at der opholdt sig tyske soldater i byen.

Skulle man krydse landet, skulle man også have specialtilladelse af Værnemagten, men det var mindre gener. Det blev f.eks. aktuelt, da Karen lå syg med tuberkulose på Korsør Sygehus.

Den følgende fortælling om min familie i 40'erne vil først og fremmest handle om kriminalhistorien om Dalgaard, moster Karens sygdom og død, beretningen om Silkeborgs reaktion på fundet af Kaj Munks lig henimod slutningen af krigen og om modstandsbevægelsen i Thy og på Mors. Som for alle andre var det på den anden side nærmest en åbenbaring, da der igen blev fred i Europa, og den rejselystne familie igen kunne rejse frit ud. At dømme ud fra de mange rejsebrochurer, de sendte bud efter, var de bestemt ikke alene om rejselængslen.

Familien var som alle andre berørt af krigen, men det blev personligt, da deres betroede medarbejder, malersvend Kristian Dalgaard, som havde været ansat i firmaet i 17 år og boet i huset lige så længe, blev grebet i tyveri fra firmaet, hvilket han endte med at blive dømt for. Det blev også personligt, da familiens gode ven, englænderen og esperantovennen Leslie,

som RAF-pilot deltog i åbningen af de tyske koncentrationslejre, måtte opholde sig i morfars hus for at restituere sig, så godt det nu lod sig gøre efter oplevelsen af rædsler, man næsten ikke havde haft fantasi til at forestille sig.

Historien om Dalgaard

Min onkel Leo, som i begyndelsen af krigen var flyttet hjem, var blevet gift og nu indgik i firmaet, har nedfældet en længere – her afkortet - beretning om kriminalsagen; på én og samme gang tragisk, men tydeligvis også med en vis underholdningsværdi for Leo, som her var den lokale 'Sherlock Holmes', der var meget skarp på, hvad beviser og indicier betyder for en kriminalsag:

Afsløring af Dalgaards kriminelle Affærer

Gennem de sidste 2-3 Aar har vi haft begrundet Formodning om, at Dalgaard systematisk har drevet, sandsynligvis ret omfattende Tyverier her i Firmaet. Derfor har vi besluttet at tage hans mange mistænkelige Affærer op til en grundig Undersøgelse og efter denne Undersøgelses Afslutning er det hensigten at anvende den som Bevismateriale mod ham med Henblik paa en lovmæssig Afstraffelse.

For at tage det hele med fra Begyndelsen bør det nævnes, at vi allerede for 2-3 Aar siden havde Mistanke om, at han stjal Penge fra Kassen i Skrivebordsskuffen; der foreligger ikke konkrete Beviser herfor, men Mistanken begrundes på basis af forskellige Tilfældes Sammenfald. For Eksempel naar Kassen om Aftenen var blevet gjort op, og Dalgaard saa umiddelbart efter havde Lejlighed til at opholde sig alene i Stuen et Stykke Tid, kunde man bagefter konstatere et mindre Svind i Pengebeholdningen. Disse Opdagelser var naturligvis betinget af den Tilfældighed, at den samme Person, som havde gjort Kassen op af én eller anden Grund fik Ærinde i Pengekassen lige efter, at de ovenfor beskrevne Omstændigheder netop var indtruffet.

Et Par Dage før Jul for 2 Aar siden havde vi netop foretaget den sædvanlige Juleoprydning i Porten. Jeg havde selv deltaget i Oprydningen, og saavidt jeg husker personlig udført det meste af den; af den Grund var jeg fuldstændig klar over, hvordan alt var stillet paa Plads, og over hvad der i det hele taget var i Porten. Dagen efter eller maaske den samme Dag, skulle Dalgaard netop rejse hjem for at holde Juleferie. Ved et rent Tilfælde fik jeg om Eftermiddagen Brug for én af de Kasser, vi havde stablet op i et Hjørne af Porten; da jeg fjernede Kassen, afslørede jeg til min Forundring 3 Stk. 1 Kilos Lakdunke fulde af Lak; de var fine og nye og havde aldrig været aabnet. Dette Fund forbausede mig meget og vakte selvsagt min Mistanke, da jeg jo var aldeles sikker paa, at de paagældende Dunke faa Timer tidligere ikke havde befundet sig der, og endvidere vilde der aldrig paa nogen Maade være en fornuftig Begrundelse for, at de stod netop dér, idet vi aldrig opbevarer den Slags Ting i Porten, da den er tilgængelig for enhver. Desværre var jeg ubetænksom nok til at fjerne Dunkene, saa vi fik ikke noget bevist; for øvrigt var der én mand til paa Værkstedet den Dag, saa teoretisk er der ingen Grund til at mistænke Dalgaard fremfor en anden, men det kan vel siges at være et Indicium, at det indtraf netop den Dag, Dalgaard skulde rejse hjem efter Sæsonens Afslutning og, at der aldrig havde været Grund til at mistænke den anden Mand for Tyveri.

Efter at Poul (en ny malerlærling) er kommen her, har han og vi besluttet i Fællesskab at holde Dalgaard under Opsigt (naturligvis i al Hemmelighed).

Da Dalgaard gik i den Tro at kunne regne med Poul som Forbundsfælle og Medskyldig i denne, om man saa maa sige, Godtroenhed, bestemte vi os for at udnytte dette paa den maade, at vi vilde lade, som om det virkelig forholdt sig, som han regnede med.

Poul skulde saa, naturligvis indenfor Rimelighedens Grænser saavidt han kunde strække sig, uden at begaa noget ulovligt og uden at være illoyal mod Firmaet, spille den Komedie, at han var indforstaaet med Dalgaards lyssky Virksomhed.

Ved hjælp af en række snedige rænker udtænkt af Leo og Poul lykkedes det at få på-

grebet tyven på en måde, så beviserne kunne holde i retten.

tage nogle Malervarer med til Hvidbjerg, saadan som Svenden havde foreslaaet ham. Da

Dalgaard hygger sig med tante Britta og mor.

I Thisted Amts Avis stod der følgende om Dalgaards tyveri:

FORSØGT AT FORLEDE 15-AARIG LÆRLING TIL TYVERI.
Afsløret og anholdt af Vagtværnet i Hvidbjerg.

Vagtværnet i Hvidbjerg har Lørdag Aften anholdt en 46-aarig Malersvend Kristian Dalgaard, der sigtedes dels for Tyveri, dels for Hæleri og Forsøg paa at forlede andre til at stjæle.

Den paagældende Malersvend, der i en Aarrække har haft Arbejde hos Malermester Pallesgaard, Vestervig, forlod for kort tid siden Vestervig. Da han var rejst, fortalte den 15-Aarige Malerlærling, at Svenden havde opfordret ham til at stjæle Materialer, som han nok skulde aftage af ham. I Forvejen havde Malermester Pallesgaard en Mistanke om, at der jævnlig var forsvundet Materialer fra Værkstedet, og for at faa konstateret, om det virkelig var Dalgaard, som var Tyven, blev det bestemt, at Lærlingen Lørdag Aften skulde lærlingen kom til Hvidbjerg, fik Dalgaard Besked om, at nu kunde han faa Materialerne, men samtidig blev Vagtværnet underrettet, og i det Øjeblik, da Lærlingen vilde overrække de fingerede Tyvekoster, blev Dalgaard overrumplet og anholdt. Han blev yderst forbløffet over Afsløringen, men gav ingen nærmere Forklaring udover, at han sagde, at det nok kunne være ordnet i Mindelighed.

Den offentlige Anklager bestemte, at Malersvend Kristian Dalgaard skulde indsættes i Vestervig Arrest, hvortil han førtes af Falck og Vagværnet i Hurup. Han fremstilledes i Grundlovsforhør i Gaar.

I Grundlovsforhøret erkendte Malersvenden sig skyldig i Tyveri. Han mente, at han i Løbet af Sommeren havde taget Malervarer for ca. 200 Kr. fra sin Mester. Han betalte Beløbet kontant i Retten, som Erstatning og blev ved retsmødets Slutning løsladt. Sagen forelægges nu Statsadvokaten.

Sagen endte med, at Dalgaard blev idømt to års betinget fængsel. Han begrundede over for

Statsadvokaten sit tyveri med, at morfar solgte varer til tyskerne, og for at forhindre morfar i at tjene noget på at sælge varer til tyskerne, ville han opveje dette ved at stjæle fra forretningen. Det var dog ikke noget holdbart argument i retten.

Moster Karen.

Tuberkulosen, én af de sidste store epidemier i Danmark: Moster Karens sygdom og død

Det yngste barn i morfars børneflok, Karen, blev født den 21.9.1920, og hun var også den første, der døde. Moster Karen blev ansat som sygeplejeelev på Korsør Sygehus i foråret 1943. Alle sygeplejeelever indgik dengang i normeringen ved starten af uddannelsen, og hun fandt hurtigt glæden over at give patienterne omsorg. Som hun skrev til mine forældre: *..jeg holder allerede meget af Arbejdet blandt Patienterne, det er ikke fordi jeg er saa blødhjertet, men jeg synes det er rart at mærke naar man har kunnet hjælpe en Patient, selvom det er uendeligt lidt jeg kan gøre endnu; en Aften sagde en ung Mand til mig at han kunde ikke forstaa at jeg kun havde været ved Sygeplejen én Maaned, efter saa meget jeg kunde; saa sagde jeg at det var noget sludder, jeg kunde jo slet ingenting, saa svarede han at der var ingen der kunde rede hans Seng og stoppe Tæpperne saa godt til rette som jeg kunde, og selvom det jo faktisk er en Bagatel at kunne rede en Seng blev jeg alligevel glad ved og stolt over at høre det.* Hun fortalte videre i brevet, at patienterne var glade for hende – i modsætning til sygeplejeassistenterne, som var svære at gøre tilpas. Hun syntes desuden, at de gjorde forskel på patienterne på den måde, at patienter med den højeste sociale status blev behandlet bedst, hvilket forargede hende meget.

Britta og moster Karen i haven.

Moster Karen i sneen.

Efter et par måneder som sygeplejeelev fik moster Karen en langvarig forkølelse og senere influenza. Overlægen på sygehuset lyttede til hendes brystkasse og fandt en mislyd ved hjertet. Dette gav anledning til mistanke om, at hun havde fået gigtfeber, som hun fik noget nyt »vidundermedicin« for. Hun var således syge-

meldt nogle uger, men kom i arbejde igen i det tidlige efterår 1943. Hun var dog meget træt, og der gik ikke så lang tid, før hun igen var sygemeldt, og det stod klart, at det var tuberkulose, hun led af. Hun blev derpå indlagt på Korsør Sygehus, men havde håbet om at kunne vende tilbage til sygeplejen så hurtigt som muligt. Hun håbede så længe, at hendes elevkammerater på dette tidspunkt ville være langt foran hende.

Tuberkulose er en ekstremt smitsom sygdom, som igennem historien først og fremmest har ramt mennesker med dårlige levevilkår. Selvom den ramte alle samfundsklasser, var det mest fattige mennesker, der levede i usle boliger, der blev syge. Før man rigtig vidste, hvad sygdommen var for noget, blev den også kaldt »tæring«, da patienterne tabte sig i vægt. I slutningen af 1940'erne aftog epidemien drastisk i Danmark. Man kunne nu vaccinere og behandle med antibiotika, hvis man var blevet syg, og befolkningen fik efterhånden også bedre levevilkår.[1] Faldet i epidemien aftog dog interessant nok, før lægevidenskaben havde fundet forebyggelses- og behandlingsmetoder.

På moster Karens tid var man mest optaget af at måle patienternes kropsvægt, da man anså vægtøgningen for at være en vigtig indikator for helbredsmæssig fremgang. Derudover »pustede« man lungerne, hvis det var her sygdommen sad, hvilket den gjorde hos Karen. Hensigten med en pustning var at løsne de tuberkuløse sammenvoksninger i lungen. Derudover opererede man også og åbnede kavernerne, som de tuberkuløse hulrum i lungerne hedder, m. h. p. at få betændelsen ud og give lungen ro. Frisk luft i såkaldte liggehaller var også en del af behandlingen.[2] Derudover kunne man også give blodtransfusion for at give patienten energi. Moster Karen prøvede det hele, undtagen operation, uden held. Efter et års tid på Korsør Sygehus blev hun udskrevet til hjemmet i Vestervig og modtog ambulant behandling i Holstebro, bl.a. de smertefulde pustninger, som gav hende mere åndenød, end hun havde i forvejen. For at undersøge om behandlingen hjalp, skyllede man patienternes mavesæk og sendte væsken til dyrkning. Hvis man ikke havde fundet bakterier efter tre skylninger, blev patienten erklæret for rask. Mens Karen boede hjemme, fik hun også foretaget en sådan maveskylning, som hun og familien ventede spændt på resultatet af. På dette tidspunkt havde Karen en læge i Hurup, som havde hang til alkohol. Da resultatet af dyrkningen var blevet sendt til ham, kørte han i beruset tilstand til Vestervig og overdrog den glædelige meddelelse, at der ikke var tuberkulosebaciller i Karens mavevæske. Min mor har fortalt, hvilken jubel det vakte i familien at få denne besked.

Efter et par dage var Karens læge imidlertid blevet ædru og kunne konstatere, at han havde givet en forkert besked til sin patient. Han måtte således køre til Vestervig igen og fortælle, at der stadig var tuberkulosebaciller i Karens mave, og at hun hurtigt skulle indlægges på Skørping Sanatorium.

I sin lille røde kalender udgivet af Dansk Sygeplejeraad i 1944 førte Karen dagbog over sin vægt, som gik op og ned, men gennemgående gik det den forkerte vej. Mens hun lå i sengen i Skørping og ventede på fremgang, øvede hun sig også i at skrive esperanto i dagbogen; hun beskrev også de koncerter, hun lyttede til; beskrev, at hun blev opmuntret, når hun fik besøg af familien, men skrev ellers små triste essays om livets eksistentielle spørgsmål og om små begivenheder på sanatoriet eller skrev bare ingenting, fordi der ikke skete noget. Når man læser i dagbogen, får man den samme sorgfulde følelse, som jeg fik som barn, når jeg hørte gårdsangervisen:

I en sal på hospitalet,
hvor de hvide senge står,
lå en lille brystsvag pige,
syg og bleg med gyldent hår,
lå en lille brystsvag pige,
syg og bleg med gyldent hår.

Alles hjerter vandt den lille,
som hun lå der mild og god,
bar sin smerte uden klage
med et barnligt heltemod,
bar sin smerte uden klage
med et barnligt heltemod.

[1] *Det er dog slet ikke en sygdom, der er udryddet. Så sent som i 1993 slog WHO alarm over stigende udbredelse af sygdommen og udvikling af antibiotikaresistente bakterier*

[2] *Disse liggehaller er stadig et arkitektonisk karakteristikon ved de nu nedlagte tuberkulosesanatorier: se f.eks. Vejlefjord og Koldingfjord hoteller, som er tidligere sanatorier. Smukt ser det ud, men baggrunden er trist.*

Og hun spørger da sin læge,
som ved hendes leje stod:
Må jeg komme hjem til påske,
skal jeg være rigtig god,
må jeg komme hjem til påske,
skal jeg være rigtig god.

Lægen svarede den lille:
Nej, mit barn, det knapt jeg tror,
men til pinse kan det hænde,
du kan komme hjem til mor,
men til pinse kan det hænde,
du kan komme hjem til mor.

Den 6.1.1945 skrev moster Karen i dagbogen: *Jeg ved ikke om det gaar saa godt; naar jeg kommer op Hænger Trætheden om mig som et uafrysteligt Panser, og tit følger den mig i Sengen og tynger mig umaadeligt, men det maa vel hjælpe engang, kun er jeg bange for, at jeg ikke alligevel faar lov til at komme hjem til Paaske eller foraaret. Hun kom hverken hjem til påske, pinse, jul eller nytår, men Vi havde en rigtig god Jul, jeg fik mange Gaver, Breve og Kort og har haft en rigtig kedelig Nytaarsaften her paa Sanatoriet.* Efterhånden stod det hende klart, at hun ikke kunne vende tilbage til sygeplejen og søgte derfor om invaliderente i 1944.

Da hun havde opholdt sig i Skørping omkring 1 ½ år, og det allervigtigste nu var, at hun tog på i vægt, ville hun gerne hjem til Vestervig. Hun kunne bedre forestille sig, at dette kunne ske derhjemme i hyggelige omgivelser end på det triste sanatorium. Dette startede imidlertid en kamp i familien, for morfar og moster Carla ønskede tilsyneladende ikke at få hende hjem. Min mor bebrejdede hårdt sin far og søster, at de ikke ville tage hende hjem, og erklærede, at hun selv ville passe hende, selvom hun jo altså havde sin egen familie at passe, og at hun aldrig i livet ville behandle sin egen søn på den måde, hvis han skulle komme i nød. Problemet for morfar og moster var dog ikke uvilje, men at de havde en større husholdning kørende med personale, der boede i huset, og som skulle have mad hver dag. Der var tilmed en forretning, som også skulle passes, og moster Carla kunne ikke klare dette uden hjælp fra en husassistent. Den unge pige, der dengang var ansat, var imidlertid bange for at blive smittet af Karen, som derfor foreslog, at pigen helt blev holdt væk fra enhver berøring med Karen, og at hendes spisebestik kunne blive kogt, så man på denne måde mindskede den unge piges risiko for at blive smittet. Til sidst gav morfar og moster efter og tog hende hjem, hvad de også gerne ville, men jo altså var i en klemt position på grund af firmaet. De havde dog nok også vidst, at Karen ikke havde så lang tid igen. Hun lå i husets havestue, og maden kunne sendes op til hende via køkkenelevatoren i spisestuen, og det inficerede spisegrej kunne sendes ned i køkkenet, hvor familiens kvinder kunne rengøre disse, så pigen kunne føle sig sikker. I det hele taget blev huset ifølge min mor anset for et nærmest 'pestramt' sted, fordi alle dengang vidste, hvor smitsom en sygdom tuberkulose er. Skulle der f.eks. afleveres pakker, blev de nærmest smidt ind i huset, så posten undgik berøring med nogen eller noget.

Karen blev mere og mere afklaret om, hvor det bar hen med hende. Halvanden måned før sin død skrev hun til sin moster i Viborg: *Du vilde gerne vide, hvordan jeg har det, og jeg synes ikke, jeg kan skjule for dig, at det gaar ikke saa godt. Sidste Gang jeg var i Holstebro, blev jeg saa daarlig af Aandenød, at Lægen ikke vilde puste mig, og nu skal jeg ikke pustes mere, jeg synes nu engang det er bedst at lære at se Sandheden i Øjnene, og jeg vil ikke ligge og bilde mig selv ind, at jeg selvfølgelig bliver rask, naar jeg selv kan mærke og ogsaa forstaa paa Lægen, at det ikke gaar den rigtige Vej, men selvom jeg maaske kun skal leve kort, gør det ikke saa meget mere, for jeg har lagt mit Liv i Guds Haand, og saa behøver jeg jo ikke at frygte Døden, selvom jeg helst vil leve. Kære Moster, Tak for dit Besøg, som jeg og vi alle sammen var saa glade for. Jeg haaber, at vi snart skal se dig igen.* Godt en måned efter døde hun. Hun kaldte familien til sig, kort før hun udåndede for at sige farvel: Er I her alle sammen? Det var underligt og hjerteskærende for familien at overvære så værdig en måde at dø på, når man er så ung og knapt

nok har taget fat på livet endnu. En lille nekrolog blev bragt i Thisted Amts Avis:

Sygeplejeelev Karen Pallesgaard er efter langs Tids haabløs Sygdom død i sit Hjem i Vestervig, 25 Aar gl. Hun var Datter af Malerm. L.C. Pallesgaard og blev for et Par Aar siden Elev paa Korsør Sygehus. Her blev hun syg, og efter et langt Ophold paa Skørping Sanatorium kom hun for nogen Tid siden hjem til Vestervig. Karen Pallesgaard var en flink og venlig ung Pige, og hendes Død i saa ung en Alder har skabt megen Medfølelse.

Min mor blev gravid fem måneder efter moster Karens død. Navnet »Karen« stod derfor klar, hvis det skulle blive en pige.

Det fortælles, at moster Carla skreg af jubel, da hun hørte, at det faktisk blev en pige. Måske som en »genopstanden Karen«? Andre i familien kunne dog godt senere være i tvivl om, hvorvidt det nu var den »rigtige« Karen, der var kommet til verden.

Da tuberkulose som nævnt er en meget smitsom sygdom, som tidligere udryddede hele familier, var det naturligvis også et spørgsmål i vores familie, om nogen var blevet smittet af Karen. Moster Carla ville ikke lade sig undersøge, sandsynligvis fordi det kunne være ligegyldigt, så længe der ikke var nogen kur mod sygdommen. Min mor derimod lod sig selv og sine børn røntgenfotografere. På mine lunger blev der fundet noget arvæv, og jeg gik som barn til regelmæssig kontrol. Det forsvandt, og vi blev derudover også calmettevaccineret.

Men det var ikke kun tuberkulosen, der hærgede i 40'erne. Lokalt brød der også difteriendemier ud. Den sygdom kunne man vaccinere for, og det blev familien. I 1950'erne kom så den sidste store epidemi, polioen. Vi nåede at blive vaccineret, men det gjaldt som bekendt ikke alle, heller ikke alle mine jævnaldrende.

Kaj Munks død

Selvom meget få satte livet på spil i Danmark under krigen, var der alligevel markante ofre som Kaj Munk. Moster Carlas veninde, Ellen Jensen, boede i Silkeborg, da Kaj Munk blev skudt af tyskerne uden for byen. Den 7. januar 1944 skrev hun en fødselsdagshilsen til moster og fortalte om dramatiske luftalarmer og larm fra flyvemaskiner over byen. *Saa i Gaar Formiddags gik Rygtet, at Kaj Munk skulde bisættes kl. 1. Han blev jo fundet i Onsdags Morgen ude ved Hørbylunde – et par Mil vest for Silkeborg. Politiet førte ham op paa Sygehuset, hvor der var Obduction i Gaar Formiddags. Flagene gled på ½ Stang i hele Byen, da det rygtedes, at han var fundet i Onsdags Morgen, og igen i Gaar flagede hele Byen paa ½ Stang. Kl. 1 gik en tæt Strøm af Mennesker op til Sygehusets Ligkapel. Alle Skolerne var lukket fra Middag og alle større Fabrikker lukkede ogsaa, da Folkene vilde gaa. Obductionen trak ud, og først Kl. 3 blev Ligkapellet aabnet. Trods Blæst og Ruskregn holdt Folk ud de 2 Timer – en Mængde Blomster og Kranse kom – mange gik til Sygehuset med en Buket i Haanden. Og saa kom Ligbilen med Kisten efterfulgt af Byens 4 Præster og enkelte, formodentligt Paarørende, efter, og lige derefter Politibilen med Betjente, og saa fulgte et mægtigt Følge, der fyldte hele Gadens Bredde og begge Fortove. Da Ligbilen var ved »Silkeborg Avis«, var det sidste af Følget langt nede i Østergade – det var et Følge, der var en Konge værdigt – hvor mange der var – ja, det ved jeg ikke, men vi gætter paa 7-8.000 Mennesker. Folk gik tavse, og i Følget var en Mængde Skolebørn; men der var en Stilhed og en dyb Alvor over det Hele – Kirkeklokkerne ringede ikke. Ligbilen fortsatte ud af landevejen vest paa. Ja, saadan forløb den Bisættelse, der blev en Demonstration i al Stilhed mod den Raahed, der var forøvet mod Kaj Munk. – Ja. Bare vi da snart maa faa Ro og Orden i Landet igen.*

Krigen nærmer sig sin afslutning

I 1944 stod det klart, hvor det bar hen med krigen: tyskerne ville tabe, og modstandskampen var i fuld gang, men Tysklands udholdenhed i nederlagsprocessen var indædt og vedholdende. Det var derfor næsten til det sidste farligt at være modstandskæmper. I arkivet ligger der flere eksemplarer af blade fra den lokale modstandsbevægelse, som bl.a. blev uddelt her fra huset. »Fem minutter før tolv«, hed det. Bladet

indeholdt stort og småt om krigen og refleksioner over tiden efter krigen. Det var skrevet i en aggressiv og sarkastisk tone rettet mod landsmænd, der endnu ikke havde fundet over på den rigtige side. Der var f.eks. en detaljeret gennemgang af personer i Vestervig med navns nævnelse, som man mente havde lidt for megen omgang med tyskerne: handlede for meget med dem, kørte for meget for dem eller havde dem som gæster i deres hjem. Dette sidste gjaldt i særlig grad i Hurup. Følgende prekære spørgsmål blev også rejst: *Hvad skal vi for øvrigt gøre ved sådanne mennesker som her er nævnt, når vi bliver os selv? Deres rørlige formuer kan selvfølgelig konfiskeres, men mange af dem har vel draget lære af HØJE KRISTENSEN, HURUP, der har anbragt sine spareskillinger i SKIBSTEDGÅRD. – Dog, vi betror os til DEM, kære læser, men også kun til dem: der er også noget, der hedder konfiskation af fast ejendom. – I hvert fald er vi stadig nogle stykker, der holder på, at dem, der har haft uberettiget krigsgevinst, må betale pengene tilbage til nationalbanken, hvorfra de er røvet, og så må de vel for resten selv om, om de vil betale pengene kontant, eller de vil yde kompensation på anden måde. – Men allerede i dag skal vi straffe dem ved at undgå dem i selskaber, undgå dem i samtaler i brugs eller hos købmand, undgå at yde dem tillid – kort sagt, udstøde dem af vort samfund. DENNE STRAF ER IKKE FOR HÅRD, - DE HAR JO SELV VALGT, DET ER BLOT REGNINGEN, DER SKAL BETALES, - LANDS LOV OG SKIK, DER FØLGES.*

I et andet nummer af bladet blev der gjort opmærksom på, at de allerfarligste personer for modstandsbevægelsen ikke var stikkerne, men 'snakkepatrioterne'; personer som mente at observere forskellige former for afvigende adfærd hos beboere i deres lokalsamfund, og som 'sladrede' om, at den og den måske havde gang i noget undergrundsvirksomhed. Derfor sluttede dette nummer med følgende salut:

- *Dem, der ikke selv har risikoen, har pligten til at tie og beskytte.*
- *En snakkepatriot er vejviser for stikkeren og gestapo, - og det var jo ikke meningen.*

En gårdejer ville også have genoplivet livsformskampen med fagforeningerne og arbejderne efter krigen. Han kaldte det en "menig venstremands strøtanker om en dunkel og uvis fremtid". Der må "strax dannes en samlingsregering, der kan ordne forholdene i bedste forståelse. Der bliver mange opgaver, der trænger sig på." Her nævnte han pengevæsnets dårlige forfatning og de millionformuer, der var blevet svindlet for under krigen. *Alene til løsning af denne opgave bliver der brug for vore bedste mænd, - ikke for nye partier, dem er der nok af, men gode ærlige, danske mænd og kvinder.*

Og her vil jeg ønske, at det liberale VENSTRES styreform igen må gå frem. Vi trænger i nogen måde til et systemskifte, og her må VENSTRE sætte ind. Vort skattevæsen var blevet en skrue uden ende: større skatter, højere løn osv., og i dette kapløb var det de fri erhverv, der var dårligst stillet.

Man kan sikkert ikke bebrejde arbejderne, at de slutter sig sammen i fagforeninger for derved bedre at gøre deres berettigede krav gældende med største vægt, og man må ikke drage deres motiver i tvivl, men derfor må man nok have lov at se og påtale den stivnede fagforeningspolitik og den i høj grad uheldige understøttelsespolitik, som vi så før krigen. Lyder det bekendt? Min familie med den selvstændige livsform kunne ikke være mere enige.

Verden bliver fri igen: så skal der rejses!

Efter at Verdenskrigen i al dens gru med et lukket Europa var overstået, og efter at de mest akutte følger og følelser efter store private sorger havde lagt sig, gjorde familien klar til at rejse ud i verden igen. I firmaet ansatte morfar også sin sidste lærling den 1. november 1948: Willy Christensen, født i 1935.[3]

Min onkel og hans hustru rejste til Norge, hvor de boede i nogle måneder, og hvor Leo kastede sig over billedkunsten. Efter Norge drog parret en tur til England for at besøge RAF-piloten og hans hustru i London. Opholdet i Norge resulterede i dejlige malerier og akvareller med norsk natur og kultur, som har hængt på væggene her i huset siden. Jeg undrede mig som ung over, hvor jeg havde

[3] *Willy Christensen lever endnu og har været en væsentlig kilde til at give mig indsigt i min morfars liv og værdier i hans sidste år.*

denne mystiske kærlighed til Norge fra, selvom jeg på det tidspunkt endnu ikke havde været i Norge. Da jeg gensåLeos norgesbilleder, huskede jeg, hvor stærkt et følelsesmæssigt indtryk disse malerier havde gjort på mig som barn. Uden at være sentimentale udstråler de på én gang hygge, skønhed og storladen natur. De er faktisk stadig anledning til daglig glæde, nu hvor jeg bor i huset og ejer billederne.

Morfar under Sydens palmer.

Morfar og moster Carla skulle selvfølgelig sydpå til Alperne, hvor morfar havde boet og arbejdet i sin ungdom. Arkivet rummer mange rejsebrochurer om rejser over Paris til Alperne. Det var formodentligt ikke på nogen måde attraktivt at rejse ned igennem Tyskland. Men hvad skulle man dog vælge? Et enkelt bureau annoncerede dog alligevel med, at busturen over Hamborg skulle føre de rejsende ud for at besigtige de store ødelæggelser af byen, hvilket nu var blevet en attraktion. Det blev dog et andet bureau, Skandinavisk Rejsebureau, der blev udvalgt til at stå for rejsen. Det var en togrejse, som førte de to til Paris, Rivieraen, Savoyen og hjem igen. De ønskede dog et længere ophold hos morfars venner i

Morfar og moster Carla ved Rivieraen.

Bern og rejste derfor selv hjem igen senere end rejseselskabet. Morfar sendte mange kort hjem, som man gjorde før internettet: De så de store seværdigheder i Paris: Operaen, Nôtre Dame, Eiffeltårnet, Sacre Coeur etc. De var i Versailles og tog så videre til Rivieraen, hvor moster vandt 1700 Franc i Monte Carlo, så de manglede ikke penge på turen. Det var heldigt, for der var restriktioner på udenlandsk valuta efter krigen. Selvom det var en meget rejsende familie, blev denne tur nok mosters livsrejse. Hun hjembragte bronzefigurer af Eiffeltårnet og af Sacre Coeur, som havde et spinkelt tårn på kuplen af den lille figur som i virkeligheden. Figuren står stadigvæk her i huset. At dømme efter det raseri og det drama, det udløste hos hende, da jeg som lille havde pillet ved figuren og slået tårnet af, sikkert fordi jeg havde tabt den på gulvet, måtte man tro, at det måtte være et dyrebart livsminde. Selvom jeg var lille, glemmer jeg aldrig den dramatiske aften, da hun opdagede, hvad der var sket. Selv husker jeg ikke, at der var sket noget med kirken, men det var der altså. Det resulterede i, at alle de voksne bevæbnet med lommelygter længe lå med halen i vejret i værelset for at finde tårnet. Alt sammen forgæves. Historien er siden blevet en del af familiefortællingen, om 'dengang Karen slog tårnet af Sacre Coeur', og har givet anledning til mange grin, når moster ikke hørte det.

Vi er nu kommet til efterkrigstiden og et helt andet verdensbillede omkring og i familien.

Konerne på Bubbel

Af Kaj Nissen, dramatiker

Bubbel betyder bopæl, bolig, eller at her slog en, der hed Bo, sig ned engang - for meget længe siden. Det er, som så meget andet, vældigt usikker. Men én ting, der er helt sikkert, det er, at jeg har hugget stykkets titel fra Stinne, den tidligere kone på gården.

Hun havde skrevet en artikel om disse »koner« på Bubbel, og den tog jeg til mig. Allerede da - tidligt i forløbet - vidste jeg nøje, at det var disse koner, der i det store og hele havde bestemt, hvordan gårdens skæbne ville blive.

Men ellers vidste jeg ikke meget om Bubbel, der nu består af tre gårde, der driver svineindustri i den store stil. Jeg anede ikke, hvad Bubbel var, eller hvor gården lå. Men jeg fandt ud af det, og det var så i denne have, at spillet skulle foregå.

Derfor måtte vi jo hen og se stedet an. Og det så vældig godt ud. Haven med sin enlige gravhøj (mere herom senere), søen med sin bro henover, samt porten, alt det kom til at spille med ind, da først stykket skulle skrives.

Der havde været en aftenforsamling i denne have ved en tidligere lejlighed (der findes et billede af arrangementet). Under denne aftenforsamling fik man et godt indblik i gården og dens historie - og noget af det kan godt tåle at blive gentaget her.

Gården Bubbel ejedes frem til stavnsbåndets ophævelse af Vestervig Kloster. Her måtte man i 1788 sælge stedet til en Hjardemaal - nemlig Peder Severin. Det stod dengang ringe til med økonomien på klostret; man var faktisk nødt til at sælge fæstegodset til selveje. Salget skete så til den forvalter, der på det tidspunkt havde ansvaret på klosteret, og han blev dermed den første af Hjardemaal'erne på Bubbel.

Om det nu var ham eller hans efterkommer, der vandt kirken i Hurup, det får stå hen. Men der er historier om en grev Tous, der tabte kirken under et kortspil til gårdejeren. Den historie har jeg taget for gode varer, for der er beviser på, at efterkommerne rent faktisk sad på kirken - og var i besiddelse af både konge- og kirketiende.

Beviserne kan findes under opslag fra Hurup kirkes side i 'Danmarks Kirker' samt også af det faktum, at der er to gravpladser lige uden for hovedindgangen til kirken, og der ligger så to gange Hjardemaal begravet. De var rent faktisk kirkeejere - frem til staten overtog ansvaret for kirkerne her i landet omkring 1920'erne. Det sidste må også forblive en anelse gætværk, for ikke engang på Hurup kirkes kontor kan man hente oplysningerne.

Gården - der dengang lå et noget andet sted end i dag - tilhørte nu i nogle generationer slægten Hjardemaal. Først var der Ole Adolph Brorson Hjardemaal (hans kone var i familie med digteren Brorson), siden Peder Teglbrænder Hjardemaal, og til sidst Christen Hjardemaal, der måtte sælge slægtsgården.

Det var især under Hjardemaal'ernes overherredømme, at konerne viste deres betydning. Konerne var nemlig alle ud af de store studehandlerslægter. De sad derfor med betydelig indflydelse på deres mænds beslutninger omkring køb og salg af stude, der skulle sendes sydpå ned til de store tyske markeder eller over til England.

Men til sidst gik det galt. Den sidste af slægten, Christen Hjardemaal, måtte sælge gården med en meget lille besætning - én kalv - og derefter måtte han rykke ind i Hurup og lade sig ansætte som arbejdsmand. Ham besluttede jeg mig til at gøre til fortæller af historien; han var ganske enkelt det bedste bud på den funktion, som viste sig at være helt nødvendig, hvis jeg med held skulle komme gennem alle de generationer.

Christen Hjardemaal kunne så fortælle sine historier til en kone, som ikke havde styr på hverken ham eller historien bag. Denne sidste Hjardemaal solgte gården til Sejersen, der prompte gik i gang med arbejdet. Til at begynde med brændte gården dog ned. Den blev si-

den flyttet til sin nuværende plads, hvorved den fik en langt bedre status: Nu lå gården nemlig midt i sine jorder, og man kunne næsten se Vesterhavet herfra.

Denne Sejersen var noget af en arbejdshest. Først og fremmest huskes han, fordi han lod en 17-18 gravhøje sløjfe. Disse gravhøje lå i vejen for ham. Sejersen skulle kunne komme til med sine maskiner. Det var et frygteligt slid, men han nåede, hvad han ville.

Senere giftede han sig med sin husholderske, Kristiane, og fik med hende tre børn.

Han fik ved samme lejlighed, altså gravhøjssletningen, reddet sig tre urner, som i dag står inde i ejerens kontor og pynter noget så gevaldigt. Der var ikke noget i urnerne, eller også er det skrabet ud. Det var tillige Sejersen, der sørgede for, at jorden fra to andre gravhøje blev flyttet fra ét sted i haven og lagt på en tredje, så denne blev meget stor og synlig.

På højen lod han en sten rejse. På stenen på denne høj står der disse ord: "S.K. Sejersen, siden 1881 ejer af Bubbel - satte denne sten på Kæmpehøjen - til Minde om Gaardens Nyopførelse og Flytning efter Branden 1888. Gud signe min Gerning og hver fremtidig Ejers ærlige Flid. Lad denne Sten staa."

Men højen havde han altså ladet nogle af sine folk gøre højere, så den kunne fylde mere i landskabet og dermed også tage sig flottere ud. På samme vis havde han planer om en sø og en bro hen over søen, men det blev først senere, før nogen tog sig af den sag.

Kristiane hed hun altså, enken. Og det var hende, der overtog gården efter Sejersens død. Hun sad på gården i 10 år og var en meget bestemt dame. Kristiane boede efter mandens død et par år rundt om og havde stor lyst til at se sig om. Hun var i Hurup, Silkeborg, Brande, endda i København. Hjemme på gården kunne hun få sig et slag kort med teglværkeren fra Vestervig, mere forlangte hun ikke. Når hun var på Bubbel, tog hun sig af bedriften og sørgede for, at alt fungerede efter hensigten og til gårdens bedste. Hun ville ikke acceptere, at datteren, Mary, som var udpeget til at skulle overtage gården, selv om der var to sønner, som egentlig var de første til at overtage stedet, flyttede ind på gården - ikke før hendes brudgom, Chr. C. Vendelboe, var blevet lovformelig gift med hende. Så først kunne de få lov til at flytte ind på gården og bestyre den i fællesskab. Igen var det altså konen, der førte det store ord, men Vendelboe, der for øvrigt var fra Vendelbo stift, som Aalborg stift hed tidligere, (det hørte indtil 1130 faktisk til klosteret i Vestervig) gennemførte alt, hvad han havde sat sig for at gennemføre. Det var også ham, der måtte finde sig i, at gården blev udstykket, og at der blev opført husmandsbrug på en del jorder.

Lige før Mary og Chr. Vendelboe kom til, sluttede jeg min beretning, for nu var jeg nået så langt op i tiden, at det blev lidt kritisk. Nu var vi nemlig kommet for tæt på den generation, der stadig lever og bestyrer gården.

Jeg afsluttede med en scene, som bedst og naturligst kunne afspejle startscenen, nemlig et intermezzo, hvor to mennesker spiller kort med - og mod - hinanden.

Nu spillede man ikke længere om gård og kirke, nu blev det ved 25-ørerne - og det var Kristiane og denne teglbrænder fra Vestervig, der spillede mod hinanden. De havde sat hinanden stævne på kroen og spillede stort set det samme spil som de to gutter i begyndelsen - nu var de bare gået lidt ned i deres fordringer.

I dag bestyres gården (jeg må hellere sige gårdene - der er nemlig flere: Over Astrup og Spolumgaard er kommet til) af Tina og Kristen Vendelboe, og før dem, altså efter Mary og Christian, kom Stinne og Erik Vendelboe. Men det blev for personligt at skulle tage dem med, som jeg nu kendte - desværre ikke Erik Vendelboe, for han var død, men det var ham, der oprindeligt havde fået Fyrspillene til at vælge Bubbel som spillested.

Det første jeg gjorde, da jeg første gang besøgte Bubbel, var at spørge til urnerne. Dem havde jeg nemlig læst om. Og de stod der - inde på Kristens kontor. Det var tre fine urner, som skulle genskabes til brug for spillet - dem ville jeg naturligvis have med. Derpå så jeg højen ude i haven, broen over søen - alt var som det skulle og burde være.

Det med Grev Tous fik jeg aldrig styr på, selv om jeg forespurgte i øst og i vest: Der var

ingen bud på, hvem det kunne være. Jeg har selv en formodning om en fyr - en grevelig bestyrer fra Vendsyssel - men det er blot en formodning, så den lader vi foreløbig ligge.

Men dette er altså historien om gården Bubbel. Den ligger lidt i læ af Ashøje, og lige bag Hurup, hvis kirke den engang har ejet. Og på den gård har man prøvet sig frem med lidt af hvert, fra stude over kalve til kyllingeopdræt og til de mange svin, man i dag producerer.

Der er ingen heste tilbage. Gården drives udelukkende med moderne midler, og den blev meget stor til sidst. Husmandsstederne er stort set alle købt tilbage - de var for små. Jeg har selv været med Kristen rundt om jorderne, og de var meget store. Det tog lidt tid, før vi var nået rundt om hele bedriften.

Og vi var forbi det sted, hvor gården oprindelig havde ligget. Der var intet tilbage på det sted, men man kunne godt se, at her lå gården ikke godt. Den havde ligget i et hul, udsigten var kun ringe herfra.

Den er bedre nu - og det var så det, vi skulle have lov til at opleve.

For alle disse oplevelser og opdagelser - alle disse indtryk - blev til sidst til det, det blev. Det blev til "Konerne på Bubbel".

Hassing Brugsforening 1892-1981

Af Svend Sørensen, Skovsted

På et møde i Hassing skole den 4. marts 1892 blev 25 borgere enige om at oprette en brugsforening i Hassing. Der blev udarbejdet love, hvor det i § 1 hedder: *"Foreningens Virksomhed tager sin Begyndelse strax, og antages som Forretningsfører eller Uddeler Kjøbmand Peder Nielsen af Hassing, der afgiver Butiksrum og Inventarium til Afbenyttelse for Foreningen mod som Forretningsfører eller Uddeler at erholde 4 pct. af Foreningens Omsætning."*

Kontingentet fremgår af § 7: *"Medlem bliver enhver, der foretager Indkjøb hos Foreningen, og som Medlemsbidrag betales da 1 Kr. for Gaardmænd og ligestillede, 50 Øre for Husmænd og 25 Øre for ubemidlede."*

Bestyrelsen konstituerede sig med Niels Peter Kristensen som formand og lærer Jensen som kasserer. Desuden bestod bestyrelsen af Kristen Ravnsmed, Christian Bangsgaard og Poul Nielsen. Foreningen havde i april 1892 et medlemstal på 87, men nåede allerede i 1896 op på 308 medlemmer.

Brugsforeningen startede hos købmand Peder Nielsen, der i 1895 flyttede over på den anden side af vejen (nu Vestervigvej 163). I 1905 købte brugsforeningen ejendommen af Peter Nielsen for 2.500 kr., idet han flyttede til Hørdum Brugsforening.

Stationen i Hassing var på dette tidspunkt kun holdeplads for passagerer, så Hørdum var den nærmeste station med varetransport. For kørsel med varer fra Hørdum til Hassing betalte brugsforeningen i 1894 en pris på 10 øre pr. 100 pund. Allerede i 1896 blev der indlagt telefon, men det var først 20 år senere, der blev oprettet en telefoncentral i Hassing med ti abonnenter. I 1915 blev der installeret elmotor og kværn til formaling af korn.

Brugsforeningen var i 1923 rammen om en stiftende generalforsamling i Hassing Ægsalgskreds, der antog uddeler Niels Søndergaard som ægsamler. De fleste på landet havde dengang hønsehold, og det blev alt i alt til et betydeligt antal æg. I 1965 havde kun syv medlemmer leveret æg, og foreningen blev året efter opløst.

Varekørsel til brugsforeningen.

Mølleriet var en service for de medlemmer, der ikke selv havde kværn. De kom kørende med 2-3 sække korn, der blev kværnet, mens de købte ind i butikken. Efterhånden benyttede mange landmænd mølleriet, og ordningen varede ved, indtil Brugsen lukkede. Det var et aktiv og skaffede flere kunder, ikke alene fra Hassing, men også fra oplandet.

Peter Klemmensen var i mange år en værdsat medhjælp som møller- og lagerkarl. I 1928 blev C. F. Jensen ansat hos Niels Søndergaard

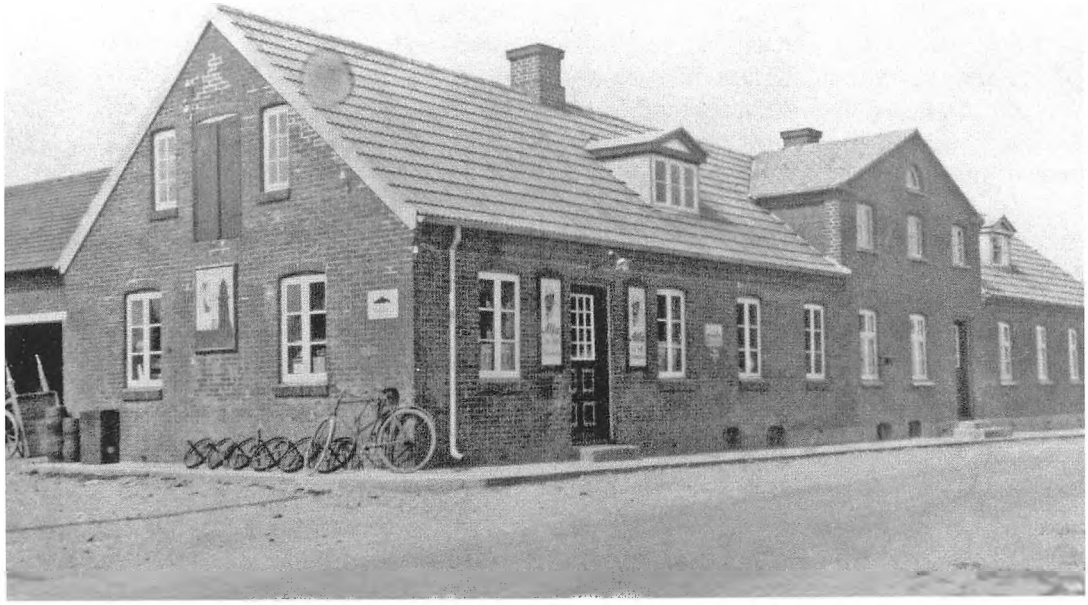

Hassing Brugsforening kort tid efter ombygningen i 1929, da beboelsesafdelingen blev føjet til.

som kommis, og han var Brugsen en god mand i 40 år. Han var ugift, og som det var sædvane på den tid, fik han i alle årene kost og logi hos uddeleren.

I 1924 blev der opført et mindre pakhus syd for Brugsen til kul, tømmer, emballage med videre. Fem år senere blev der lavet en tilbygning til beboelsen, men den gamle butik blev

Niels Søndergaard som ung uddeler i 1920'erne.

bibeholdt med små vinduer. Det var en fordel i krigsårene, idet butikken lignede en almindelig beboelse, når reklamerne var pillet ned. Man så derfor næsten aldrig en tysk soldat. Dog kom der i slutningen af krigen en afdeling "russiske" soldater, der var deserteret. Brugsen havde ingen spiritusbevilling, men det beskedne lager af hårvand og barbersprit blev hurtigt tømt og drukket i mangel af vodka.

Uddeler Niels Søndergaard i døren til Hassing Brugsforening.

I december blev der hvert år stillet ekstra hylder op beklædte med julepapir. Her blev det indkøbte legetøj og andre gaveting stillet frem, og under loftet blev der hængt kulørte papirstrimler.

De årlige generalforsamlinger blev afholdt i butikslokalerne, hvor der var opstillet bænke, som bestod af ølkasser med brædder lagt henover. Når generalforsamlingen var afviklet, blev deltagerne holdvis beværtet med kaffe i privaten. Dengang var der ingen damer til stede ved generalforsamlingen. Først fra 1957 var damerne med, idet generalforsamlingen blev henlagt til Villerslev Forsamlingshus. Her bød aftenen også på underholdning, f. eks. filmforevisning af Snedsted Rejsebio.

Ny bygning

I 1953 flyttede brugsforeningen ind i en nyopført ejendom med beboelse på Vestervigvej 161. Byggegrunden havde man fået lovning på allerede i 1941, men krigen har uden tvivl udskudt byggeriet. Den gamle ejendom blev solgt til tømrermester Johannes Tophus, der indrettede værksted i butikslokalerne. Firmaet udviklede sig til byggefirmaet Hassing-Huset, der i 1976 flyttede til Hurup.

Byggeudgifterne i 1953 udgjorde 117.525 kr. Alligevel var det nødvendigt at udvide butikken i 1967. Det gamle mølleri og pakhus blev benyttet af Brugsen indtil 1961, da der blev bygget et nyt pakhus ved den nye brugsforening. På dette tidspunkt blev der installeret korntørreri. Mølleriet og pakhuset var hver dag samlingspunkt for kunder både her og i butikken, men også for forbipasserende, der skulle have de sidste nyheder og gode historier.

Brugsforeningen anskaffede i 1962 en frysedisk. Året efter ansøgte man sognerådet om tilladelse til at forhandle spiritus, og i 1965 blev der sendt en ansøgning til sundhedsmyndighederne; denne gang om forhandling af dybfrosset kød. Samme år blev der anskaffet en køledisk, og i 1969 blev der installeret en ny 3 m fryser.

Omsætningen i 1968 var på 1.715.000 kr. Den 1. februar 1970 gik brugsforeningen over til kontant betaling for butiksvarer. Grovvareafdeling blev tilsluttet DLG i 1973, og mølleriet nedlægges 1. juli. Brugsforeningen lukkede 1981. Uddeler Jens Søndergaard fortsatte i to år som købmand. Forretningen blev solgt til Mary Sørensen, der drev den indtil 1990. Herefter har der været privat beboelse.

Uddelere

Peder Nielsen 1892-1905, Peter Severin Johannesen 1906-08, Chr. Nielsen Dommerby 1908-12, Anton Ravnsmed 1912-21, Niels Søn-

dergaard 1921-46, Louise Søndergaard 1946-52, Jens Søndergaard 1952-81.

Familien Søndergaard – uddrag af Ejnar Søndergaards familiehæfte

Niels Søndergaard var uddeler i 25 år, og han nåede også at fejre sølvbryllup med sin kone Louise i oktober 1946. Kun ganske få uger senere døde han af lungekræft efter at havde ligget syg hen over sommeren. Louise blev enke i en alder af 50 og efterfulgte sin mand som uddeler. Bestyrelsen følte en forpligtigelse til at sikre hende økonomisk. Dermed blev hun den første kvindelige uddeler i Thy. Det var dog en speciel situation, idet hun var det af navn og ikke til gavns.

Heldigvis havde brugsforeningen en dygtig førstemand, C. F. Jensen, som kunne føre forretningen videre, indtil Louises ældste søn tog over i 1952. Hendes yngste søn Ejnar har i et familiehæfte givet følgende beskrivelse af Jensen:

"Jensen var en temmelig speciel type. Han kom ikke sammen med nogen og holdt sig for sig selv i sin sparsomme fritid. Om aftenen sad han lidt i stuen sammen med os andre og læste avisen, men bidrog ikke til snakken i stuen. Så sagde han godnat og gik op i sit værelse på loftet. Her havde han en god radio og i øvrigt en cello, som han af og til spillede på. Men han var på sin specielle måde meget knyttet til vores familie. Juleaften var han også hos os, men juledag tog han toget til Hjørring for at besøge sin mor. Så kom han igen 2. juledag om aftenen og var klar i butikken igen efter helligdagene."

Louise og Niels Søndergaard fik fire børn, der alle gik i Hassing Skole. Jens, den ældste, var ved militæret og kom derefter hjem for at blive uddeler i Hassing, efter at han en tid havde varetaget opgaven på vegne af sin mor. Han blev gift med Kirstine Østergaard fra Skyum, og de fik to børn. Jens Nielsen Søndergaard døde i sommeren 2013.

Inger, den næstældste, kom efter konfirmatio-

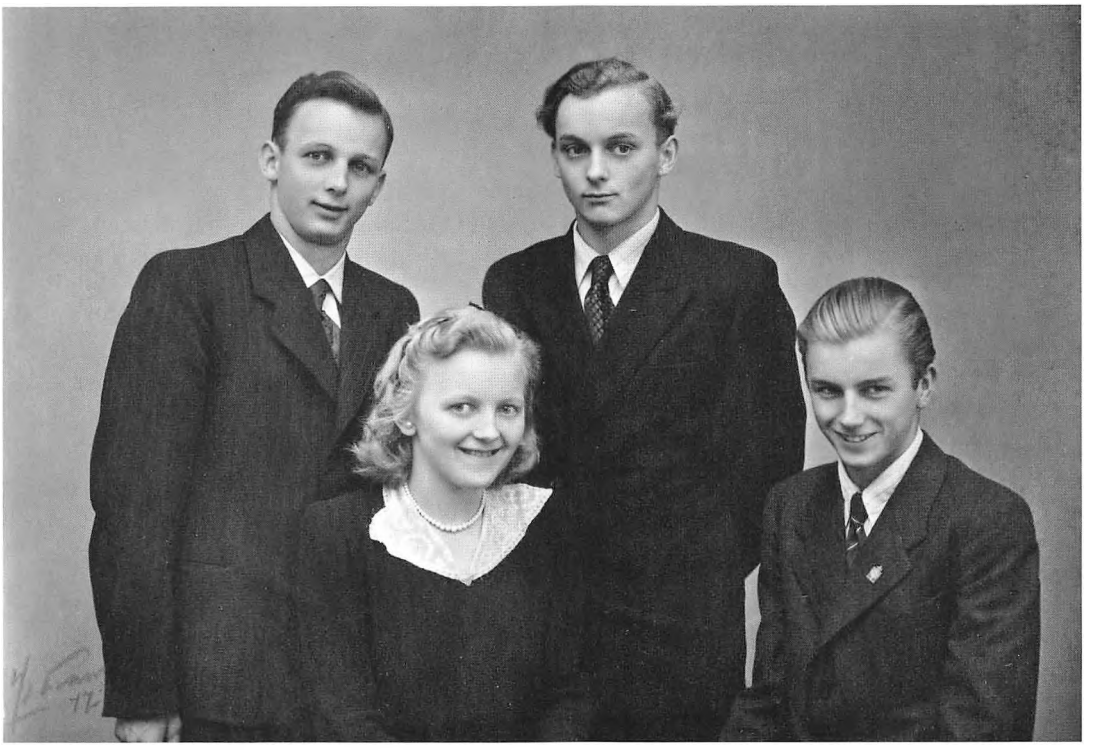

Året er 1947. Senere uddeler Jens Søndergaard ses øverst til venstre sammen med sine tre søskende. Ved hans højre side Johan. Foran Inger og Ejnar.

nen på Salling Ungdomsskole. Derefter tjente hun som pige i huset, bl.a. i Vejle og på Sjælland. Hun kom hjem, da hendes far blev syg, og hun blev hjemme, indtil hun blev gift med Christen Bisgaard i 1954. I 1960 fik de pigen Else, der er gift med Niels Vase og bor i Vilsund. Inger Nielsine Søndergaard døde i 2011.

Johan, den næstyngste af Louises børn, kom på realskolen i Hurup og blev derefter læreruddannet fra Jelling Seminarium. Han blev gift med Gudrun Vad, også læreruddannet. De var i mange år lærere i Odense og fik tre børn. Johan var i øvrigt en glimrende pianist og akkompagnerede et stort pigekor i Odense. Han døde i 2006.

Ejnar, den yngste, kom som Johan på realskolen i Hurup og derefter til København for at læse på Polyteknisk Læreanstalt. Han blev uddannet ingeniør og underviste i mange år på Polyteknisk Læreanstalt og var tillige rådgiver for forskellige ingeniørvirksomheder. Han blev gift med Grethe Sørensen fra Boddum Bisgaard, og de boede i Birkerød og fik to børn. Ejnar Søndergaard døde i 2014.

Barndomserindringer fra Hassing Brugs ved Else Bisgaard

"Jeg oplevede Hassing som en slags storby. Der var jo i mine barneår i 1960'erne både smed, bibliotek, station, telefoncentral – og altså også Brugsen, den store, fine butik midt i byen."

Sådan fortæller Else Bisgaard, hvis mor voksede op i Hassing Brugsforening. Artiklen slutter med Elses erindring om besøgene i Hassing:

"Som enebarn på en gård i udkants-Skyum var det altid en stor og spændende oplevelse at køre til Hassing for at besøge min mormor, som boede i det fine hus, der blev bygget til hende efter min morfars død, og den gamle brugsforeningsbygning var blevet revet ned.

Brugsuddeler var min morbror Jens, der boede i samme bygning som butikken med sin familie: tante Kirstine, kusine Bodil og så fætter Niels, som var noget yngre end vi piger.

Først et hyggeligt besøg hos mormor, som altid sad ved sit skrivebord og gættede kryds og tværs, hvis da ikke farbror Alfred (altså min mors farbror) var kommet med en spand friskmalket mælk til hende – og til gengæld fik kaffe og de sidste nyheder fra Brugsen ude i køkkenet. Derefter fik jeg lov at løbe om til kusine Bodil i Brugsen lige ved siden af.

Hvis butikken var lukket, men morbror Jens stadig havde sin brune kittel på og gik og ordnede varer eller sad på sit kontor med regnemaskinen og telefonen, så måtte vi godt lege mellem hylderne, (der var utallige, forekommer det mig). Vi legede »butik« – og kusine Bodil sad ved kassen, mens jeg var kunde! Men vi lod bare som om og rørte ikke varerne sådan rigtigt, for det måtte vi ikke. Hvis vi rørte varerne, kunne morbror Jens godt skælde en lille bitte smule ud, kun lidt – for det faldt ham så svært at være vred.

Gulvets linoleum var gråt og lidt koldt og lidt hårdt at gå på. Det klikkede på en særlig måde, når man havde sommersandaler på, og så kunne man lege, at man var en fin dame på indkøb.

Jeg lukker øjnene og husker duften af Brugsen. Det var en sær blanding af rengøring, kaffe, æbler og noget, jeg ikke ved, hvad var eller er. Det var en »Brugsen-duft«; den var ren og karsk med noter af krydderi og sæbe. Var det Ajax, der »gjorde rent som en hvid Tornado« måske? Den associerede til store vinduer ud mod gaden, lys, orden i tingene og centralpositionen midt i den lille by med dens forskellige borgere, der kom og købte deres daglige fornødenheder her.

Hvis jeg lukker øjnene lidt hårdere i, så dukker en anden erindring frem, baseret på mørkt støv og mystik. Oppe på loftet over butikken måtte vi nemlig også lege – uden helt så stramme restriktioner som dernede. Heroppe var alle de ting, som ikke skulle eller kunne sælges nedenunder. Det var som en skatkiste fuld af gamle glas, kurve, bøtter, kolber, julekugler, nisser, ubrugte kornsække og udgåede varer. Her kunne man finde ting og lade fantasien rende af med sig selv og hinanden. Det var som en helt anden verden.

Sådan var Brugsen en væsentlig del af min barndoms lege med masser af godt stof til legen og fantasien.

Min mor forblev alle sine dage trofast mod

Brugsen. Hun købte alle sine varer i Brugsen, så vidt det overhovedet lod sig gøre. Morbror Jens leverede sågar en gang i midten af 60'erne en kummefryser til os hjemme i privaten, og vi behøvede ikke længere køre op til den fælles fryseboks for at hente frysevarerne. Fryseren var nu blevet »privatiseret«, og sammen med fjernsyn og den slags moderne faciliteter bankede en ny tid på døren.

Og når familien så i øvrigt var samlet hos mormor, gik historierne om det gamle Hassing og den gamle Brugsforening hen over bordet. Det var mine morbrødre og min mor, der mindedes og fortalte om morfar, uddeleren, der havde fødselsdag d. 23. december, årets travleste dag, og som derfor aldrig fik holdt sin fødselsdag.

Snakken gik også om hunden Daks, der kendte lyden af netop det tog, som Johan og Ejnar kom med fra realskolen i Hurup hver eftermiddag kl.16, om mormors bror Frederik med de stærke briller, der var butikskarl og tumlede de tunge melsække ude i pakhusene, om at lege med fætre og kusiner omme fra gården Ingersminde, om den mystiske kommis Jensen, der boede ovenpå i et par værelser og om aftenen spillede cello.

Det, der engang var et travlt centrum for et broget liv i den lille stationsby Hassing, blev efterhånden alt sammen til erindringer og historier. Den lille, lokale Brugs havde sin funktion, betydning og overlevelsesevne i en anden tid med en anderledes lokal nærhed. Forlængst er landsby-Brugsen lukket og menneskers (indkøbs-)centre er blevet andre og større, sågar digitale. Men er de egentlig blevet bedre?

Litteratur:

Dagmar Frost Johannesen (red.): Fra Fæstebonde til Selvejer. Yde Sørensens Forlag 2003.
Svend Sørensen, Henning W. Sørensen, Bent B. Jensen og Kristian V. Olesen: Handel, demokrati og kultur. En historie om brugsforeninger i Thy. Museet for Thy og Vester Hanherred 2013.

Fra museets arbejdsmark 2018

Af Jytte Nielsen, Museum Thy

Ånden fra 68

I skrivende stund er en udstilling om året 1968 og årene, der fulgte, under opbygning på Thisted Museum. Blandt de udstillede genstande er den sofa, som John Lennon og Yoko Ono sad på under deres ophold hos Aage Rosendahl på Æ Verdensuniversitet i Skyum i 1969-70.

50 år er gået, og verden har forandret sig kolossalt. Til ukendelighed vil nogen mene, andre vil sige, at det nye årtusinde har omkalfatret kendte værdier og måske netop taget afstand fra tankerne fra '68. Uanset synspunkt, så står vi som mennesker altid på skuldrene af vore forfædre og må vedkende os arven og forsøge at få det bedste med videre i livet. Udstillingen om ånden fra '68 kan ses på Thisted Museum i vinterhalvåret 2018 – 19.

Thyboernes tøj

At bo på kanten, som her i Thy, kræver tøj på kroppen. Med blæsten som fremherskende vejrelement er det nødvendigt at beskytte kroppen i alle årstiderne, hvilket udstillingen Thyboernes tøj med al tydelighed viste. Museets mangeårige tekstilmedarbejder Liv Stange havde i museets magasin fundet forskellige beklædningsdele, som har været båret – og brugt af tidligere generationer. Men det var ikke stadstøjet, som havde fanget Livs interesse, men i stedet de mere ydmyge beklædningsdele, såsom futsko, vanter, forklæder – både til mænd og kvinder – samt arbejdstøj. Nogle få smukke dåbskjoler fra 1800-tallet havde dog sneget sig ind i udstillingen, ligesom broderede navneklude og bolster også kunne ses. Igennem de sidste 20 år har Liv skrevet artikler

"Den berømte sofa" på Thisted Museum.

En lappet arbejdsskjorte fra Museum Thys samling.

om tekstiler til bladet Museets Venner, og disse mange artikler blev samlet til et katalog i anledning af udstillingen. I årets løb arrangerer Liv Stange og Eva Overgaard flere "Tekstilsøndage" på museet. Her kan man komme og høre og se gamle tekstiler, få fortælling og måske selv prøve nogle af de gamle teknikker.

Susanne Tvermoes – et kunstnerliv i Thy

Foråret på Heltborg Museum bød på en stor retrospektiv udstilling med værker af Susanne Tvermoes, som i år rundede 80 år. Igennem mange årtier har hun fortolket thylandske sagn, myter og eventyr og fremtryllet de forunderligste og magiske billeder af naturens materialer – blade og blomster. Collagerne er unikke i både deres udtryk og materialer, og hun har således på sin helt egen måde bidraget til formidlingen af kulturhistorien om Thy. Susanne Tvermoes har doneret en del af sine værker til Museum Thy, blandt andet frisen om Liden Kirsten og Prins Buris. Når museets store sal kunne anvendes til særudstillingen med værker af Susanne Tvermoes, skyldes det fraværet

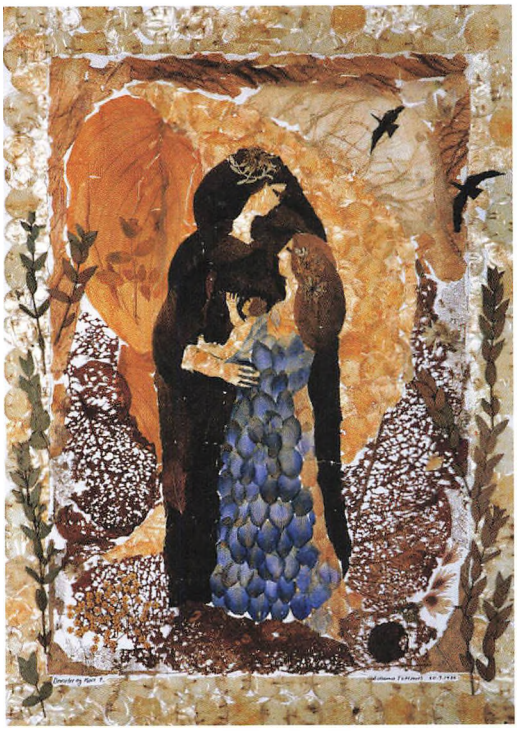

Løvcollage af Susanne Tvermoes.

af Jens Søndergaards malerier. I hele 2018 har en stor del af museets Søndergaard-samling været udlånt til kunstmuseet HEART i Herning og Øregaard Museum i Hellerup. Det er en stor glæde at kunne udlåne værkerne til andre museer, som også værdsætter Søndergaards ekspressive udtryk og malemåde. I forbindelse med udstillingen på HEART producerede journalist Anne Moulvad en dokumentarfilm om Jens Søndergaard - Farvekraft – som er blevet vist i biografer landet over. Filmen tager sit udgangspunkt i interviews med personer, som selv ejer et af hans værker, og beretter så historien om ejerens forhold til kunstneren. Dette år har for alvor sat fokus på Jens Søndergaard, og Museum Thy håber selvfølgelig, at den fornyede interesse vil kunne mærkes i de kommende år på Heltborg Museum i form af et øget besøgstal.

Årets bogproduktion

Igen i år har Museum Thy været produktiv på bogfronten. Det er foreløbig blevet til bøger om husmandsbevægelsen i Thy og på Mors, en bog om ål og en stor monografi om bebyggelse og landskab i bronzealderens Thy. Senere på året udkommer også Jul i Thy samt et stort tobindsværk om Atlantvolden i Nordjylland. Bogen om ål har været undervejs i flere år, og initiativtager er Tage Leegaard, Sønderhå, som syntes, at der burde skrives en bog om ålen og dens betydning for thyboerne igennem generationer. Det er der nu kommet en meget interessant bog ud af. I bogen fortælles om ålen som fisk, som fangstbytte, som fødevare og som sagn og mytisk væsen. Thi der knytter sig nemlig mange historier til ålen. Ålen har igennem tiderne haft endog meget stor betydning for livet omkring Limfjorden, og i perioder har ålefiskeriet haft næsten gigantisk omfang og således sikret livsgrundlaget for befolkningen. Så museet er Tage Leegaard tak skyldig, for at han insisterede på, at der var stof nok til en bog om ål!

Teater og fortælling

På Vorupør Museum har vi dette efterår forsøgt os med en ny formidlingsform, nemlig

Ålemad fra Hans Nørgaard, Agger.

teater. Forfatter Kaj Nissen, som i mange år har leveret egnspil, bl.a. til Fyrspillene, havde omskrevet et gammelt sagn fra Thy til en monolog – Dødens Mand. Sagnet fortæller, at en skudeskipper fra Klitmøller spås død, men han undgår sin skæbne på dramatisk vis. Monologen blev fremført af Eigil Enevoldsen, Svankjær, på værkstedet på Vorupør Museum og startede således en ny tradition med teater på museet. I Skjoldborgs Hus i Øsløs har der sommeren igennem været fortælling ved Connie Nordholt, Bjerget, som har genfortalt forskellige Skjoldborg-noveller i museets åbningstid. Også her har der været god interesse for denne nye formidlingsform. Faktisk var det en fantastisk oplevelse at sidde under stråtaget i Øsløs på en glohed sommerdag og hengive sig til fortællinger om fattigfolk og ulve. Tiden stod stille, mens både krop og sind hengav sig til det talte ord.

Bag murene

Ved årsskiftet til 2018 blev Museumscenter Hanstholm og Museum Thy fusioneret til ét museum, og afdelingen i Hanstholm ændrede navn til Bunkermuseum Hanstholm. Fusionen har været undervejs et par år, men nu var tiden kommet til at blive ét museum under navnet Museum Thy. For folk flest vil man ikke opleve den store forskel, men internt i organisationen er der selvfølgelig sket justeringer. Museet har udarbejdet en ny strategi og er også blevet kvalitetsvurderet af Slots- og Kulturstyrelsen i dette forår. Resultatet foreligger nu, og styrelsen kan konstatere, at museet drives på tilfredsstillende vis, hvilket bestyrelse og ledelse selvfølgelig er tilfredse med. Men store opgaver står forud, for museets magasiner i Vang lever ikke op til kravene og standarden i dag, så der skal i løbet af relativ kort tid findes nye lokaler til de mange genstande. Samtidig arbejder museet ihærdigt på at få udbygget Thisted Museum, idet tilgængelighedsforholdene her er under al kritik, ligesom formidlingen er gammeldags og heller ikke interaktiv nok. Hvis planerne for både magasin og nye udstillinger falder på plads, vil Thy i løbet af de næste 3- 4 år have helt moderne udstillinger og formidlingsformer, samt sikret kulturarven med nye og tidssvarende opbevaringsforhold. Så vi krydser fingre.

Status

Det forgangne år har været præget af store forandringer på Museum Thy. Vi har alle fået nye kolleger og en større arbejdsplads, mange projekter er blevet afsluttet i år, nye spor lagt ud til det nye museum og store visioner er på vej ud af støbeskeen. Men mange ting er heldigvis også, som de plejer at være. Der er stadig fuld skrue på arkæologien. Er det ikke nedgravning af kabler, ja, så er det fjernvarme til Klitmøller, grusgravning eller nye vindmøllepladser, som undersøges. Arbejdet med skoletjenesten er også stadig i god gænge, og der udvikles på nye tilbud under portalen RUM. Og foredrag, aktiviteter og arrangementer lever også fortsat deres eget rolige liv. Snart er det igen december og husflidsjulemarkedstid på Heltborg Museum, hvor mange af museets dygtige venner og frivillige får mulighed for at fremvise det ypperste af deres kunnen. Museet er nemlig på forunderlig vis en helt speciel størrelse, der bedst lever i et stærkt samspil med omverdenen og dens folkelige forankring. Og heldigvis er der stadig næring at hente og nye gode bånd at knytte. Museet takker alle som bidrager til museets virke i årets løb og samtidig glæder alle medarbejdere sig til et nyt år med nye udfordringer og samarbejdsrelationer. Tak for 2018!

Egnshistorisk Forening for Sydthy

Af Henrik Eriksen, Bedsted

Thinghuskroen i Vestervig var mødestedet, da vi afholdt generalforsamling d. 23. november 2017. 75 medlemmer var mødt frem, så ud fra antallet af fremmødte til vores generalforsamling tegner fremtiden lyst for vores forening. Forsamlingen valgte Knud E. Nielsen, Koldby, til dirigent. Under beretningen kunne formanden fortælle, at vores Facebook-gruppe under navnet ***"Vi er også fra Sydthy"***, som kun har eksisteret kort tid, får mange nye medlemmer. Der kommer jævnligt små lokalhistoriske indslag fra medlemmerne – tak for det! Her i september 2018 er der 519 medlemmer i gruppen. Foreningen bruger siden til at omtale arrangementer i vores regi. Medlemstallet i foreningen er på 632 og desværre nedadgående, selv om bestyrelsen ved forskellige arrangementer forsøger at tegne medlemmer. Nye kommer til, men desværre falder der også nogle fra. Vi har brug for, at alle reklamerer for foreningen. Formanden omtalte også det store arbejde, som redaktionsudvalget udfører med at indsamle og færdiggøre artikler til Sydthy Årbog. Vores årbog er foreningens flagskib. Foreningens arrangementer bliver trofast bakket op af medlemmerne. Til slut blev der rettet en stor tak til sognerepræsentanterne, der er foreningens uundværlige ambassadører rundt omkring i Thy.

Kassereren, Knud-Ole Henriksen, aflagde regnskab. Årets resultat viste et overskud på kr. 1.246,00. På valg var Ruth Thinggaard, Vestervig, Gitte Jensen Sloth, Agger, og Rita Christensen, Bedsted. De blev alle genvalgt uden modkandidater. Efter generalforsamlingen underholdt "Uggis trio". De fremkaldte mange smil hos de fremmødte, da der mellem de forskellige sange blev fortalt små anekdoter fra Sydthy. Aftenen sluttede med kaffe samt en præsentation af "Sydthy Årbog 2017" ved Jenny Kobberø, Bedsted.

På det efterfølgende bestyrelsesmøde konstituerede bestyrelsen sig. Henrik Eriksen blev valgt til formand, Gitte Jensen Sloth til næstformand og Rita Christensen til sekretær. Øvrige medlemmer af bestyrelsen: Ruth Thinggaard og Willy Mardal. Knud-Ole Henriksen, Bedsted (uden for bestyrelsen) blev genvalgt til kasserer.

Den 22. marts 2018 var Egnshistorisk Forening for Sydthy sammen med Hurup Bibliotek vært for et arrangement på biblioteket. Aftenens foredragsholder var tidligere museumspædagog, Svend Sørensen, Skovsted. Foredraget tog udgangspunkt i bogen "Familie og Landbrug" skrevet af samme. Forfatteren fortalte historien om opstarten på husmandsbevægelsen i Thy og på Mors samt foreningens virke frem til opløsningen i marts 2017. Han fokuserede specielt på foreningens virke i Sydthy. Omkring 40 fremmødte havde en lærerig aften.

Søndag den 10. juni 2018 deltog 53 deltagere i foreningens årlige sommerudflugt. Turen gik denne gang til Himmerland. Første stop var Vejlerne, hvor den medbragte kaffe blev indtaget. Undervejs i bussen fortalte Willy Mardal om Vejlernes tilblivelse og det fantastiske dyreliv, der findes i området. Næste stop var Limfjordsmuseet i Løgstør. Frokosten blev indtaget på Restaurant Du Nord, hvor der blev serveret en dejlig buffet. Senere besøgte vi Vitskøl Kloster. Hjemturen startede med sejlads til Sundsøre, og da vi nærmede os Thise Mejeri, fortalte Jens Handrup, Koldby, om mejeriets svære opstart og udviklingen frem til i dag. Jens Handrup var med helt fra begyndelsen og har sammen med datteren Linda skrevet bogen "Fortællingen om Thise Mejeri". En dejlig sommerudflugt med mange deltagere, godt arrangeret af Rita og Gitte.

Galgebakken i Hassing var mødestedet d. 16. august til en fortælleaften, som vi lavede i et samarbejde med Museum Thy. 30 medlemmer var mødt frem for at høre Jytte Nielsen, Museum Thy, fortælle om højgruppen med de 8 bevarede gravhøje fra bronzealderen. Jytte

Galgebakken.

Nielsen fortalte om, hvordan de døde blev begravet i bronzealderen samt om de rige fund, vi har fra samme periode. Desuden fortalte hun om Thy i bronzealderen, herunder om bronzealderens mange bopladser samt om brugen af det åbne landskab til husdyrgræsning samt korndyrkning. Desværre måtte vi afbryde arrangementet efter kaffen, da det begyndte at styrtregne. Resten af fortællingen om Galgebakken, stedet til brug til afstraffelse og henrettelse fra ca. 1100-tallet frem til 1800-tallet, må vente til en anden gang.

Antallet af medlemmer er tilfredsstillende, men heller ikke mere. Vi må også fremover hjælpe hinanden med at tegne nye medlemmer, for uden medlemmer ingen forening og dermed heller ingen årbog. Jeg tør dog godt sige, at Egnshistorisk Forening for Sydthy er kommet for at blive. Jeg vil slutte dette indlæg med de sidste strofer i sangen "Jeg ser de bøgelyse øer" skrevet af L. C. Nielsen.

Jeg ser de slægter, som gik hen,
mens hundredåret skred,
som vandt på Kongedybet,
som under Dybbøl led;
de elsked ungt, de drømte langt,
de så kun alt for kort,
men frem af dem stod folket.
Og dette folk er vort.

Og derfor bøjer vi vort sind,
hvor vi i verden går,
med længsel mod de strømme,
som disse kyster når,
og derfor samler vi hvert navn,
som steg af folkets jord;
i dem vor fortid leved,
af dem vor fremtid gror.

Sådan får du kontakt til Egnshistorisk Forening for Sydthy

Drejer det sig om medlemsskab, spørgsmål og/eller forslag til foreningsarbejdet med mere: Kontakt da et bestyrelsesmedlem eller en kontaktperson.

Bestyrelsen:

Henrik Eriksen (formand), Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40
henrik.eriksen1@skolekom.dk

Gitte Jensen (næstformand),
Vesterhavsvej 44, Agger,
7770 Vestervig. Tlf. 23 67 88 56
aggergitte@gmail.com

Willy Mardal, Legindvej 102,
Sønderhå, 7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45
willy@mardal.dk

Rita S. Christensen, Gyvelvænget 2,
7755 Bedsted. Tlf. 20 36 11 88
ritachristensen2@gmail.com

Ruth Thinggaard, Klostergade 34
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42
rwt@live.dk

Kasserer (ej medlem af bestyrelsen)
Knud Ole Henriksen, Skolegade 36,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 16
til@knudole.dk

Sogne-kontaktpersoner:

Agger: Jens Andersen, Blåbærvej 10,
Agger, 7770 Vestervig. Tlf. 97 94 26 29

Bedsted: Leif Krogsgaard, Morup Møllevej 11,
7755 Bedsted. Tlf. 21 44 47 11

Jenny Kobberø, Syrenvej 3,
7755 Bedsted. Tlf. 51 31 64 35

Boddum: Erik Gravgaard, Fugløvej 1,
Boddum, 7760 Hurup. Tlf. 43 54 54 16

Gettrup: Egon Olsen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 25 77 27 66

Grurup: Bodil Lund Larsen, Visbyvej 23,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 56 75

Hassing: Peter Østergaard, Åbrovej 9,
Hassing, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 61 21

Helligsø: Egon Olsen, Ydbyvej 92,
7760 Hurup. Tlf. 25 77 27 66

Heltborg: Jerry Madsen, Krogen 2, Heltborg
7760 Hurup. Tlf. 97 95 33 13

Hurup: Svend Kristensen, Svanevej 12,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 24 12
Kristian H. Kristensen, Thyrasvej 43,
7760 Hurup. Tlf. 97 95 61 87

Hørdum: Jens J. Krogh, Møllevangen 5,
Hørdum, 7752 Snedsted.
Tlf. 97 93 63 61

Koldby: Jens Handrup, Tøttrupvej 5,
Koldby, 7752 Snedsted. Tlf. 30 50 69 92

Lodbjerg: Betty Jensen, Rønheden 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 82 02

Skyum: Ghita Noermark, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Snedsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 41 66

Svankjær: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Sønderhå,
Nørhå og
Hørsted: Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå,
7752 Snedsted. Tlf. 97 93 91 45

Thisted: Erik Boesen, Gråkildevej 73,
7700 Thisted. Tlf. 97 91 25 40

Vestervig: Uggi Larsen, Ydbyvej 30,
7770 Vestervig. Tlf. 40 53 12 99

Ruth Thinggaard, Klostergade 34,
7770 Vestervig. Tlf. 97 94 12 42

Bjarne Madsen, Astrupvej 6,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 03

Villerslev: Ghita Noermark, Skyumvej 140,
7755 Bedsted. Tlf. 51 74 93 11

Visby: Henrik Eriksen, Rishøjvej 16,
7755 Bedsted. Tlf. 97 94 58 40

Ydby: Jytte Sunesen, Brendgårdsvej 67,
Ydby, 7760 Hurup. Tlf. 97 95 64 05

Ørum: Vera Møller, Storkjærvej 2,
Svankjær, 7755 Bedsted. Tlf. 97 94 81 63

Årbogen tilsendes alle medlemmer:
Kontingent for 2018: Kr. 150,00

ISSN 0900 - 2103 · EAN 978-87-88919-40-0